

БУ СОНДА:

Жумҳурият Халқ таълими,
Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлари билан суҳбат

Муҳаммад Али.
«Сарбадорлар»
(романдан парча)

Шеърят

Тарбия соати

Аниқ фанлар академияси

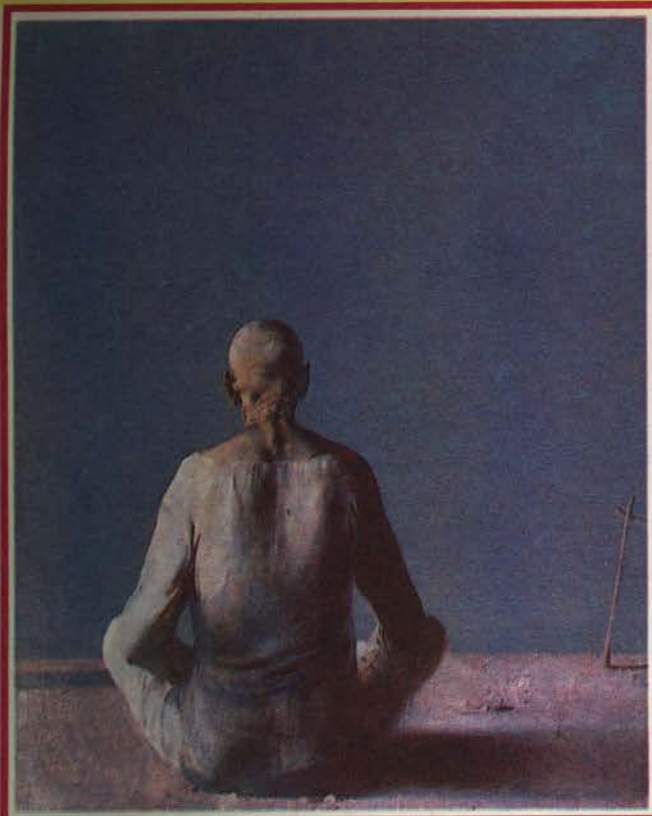
ISSN 0235—1277

9 / 1990

ЎШ ҚУҚ

«Ҳордиқ»

«Учрашув»

МОЖАРИСТОНЛИК

«Оқшом»

«Тўда»

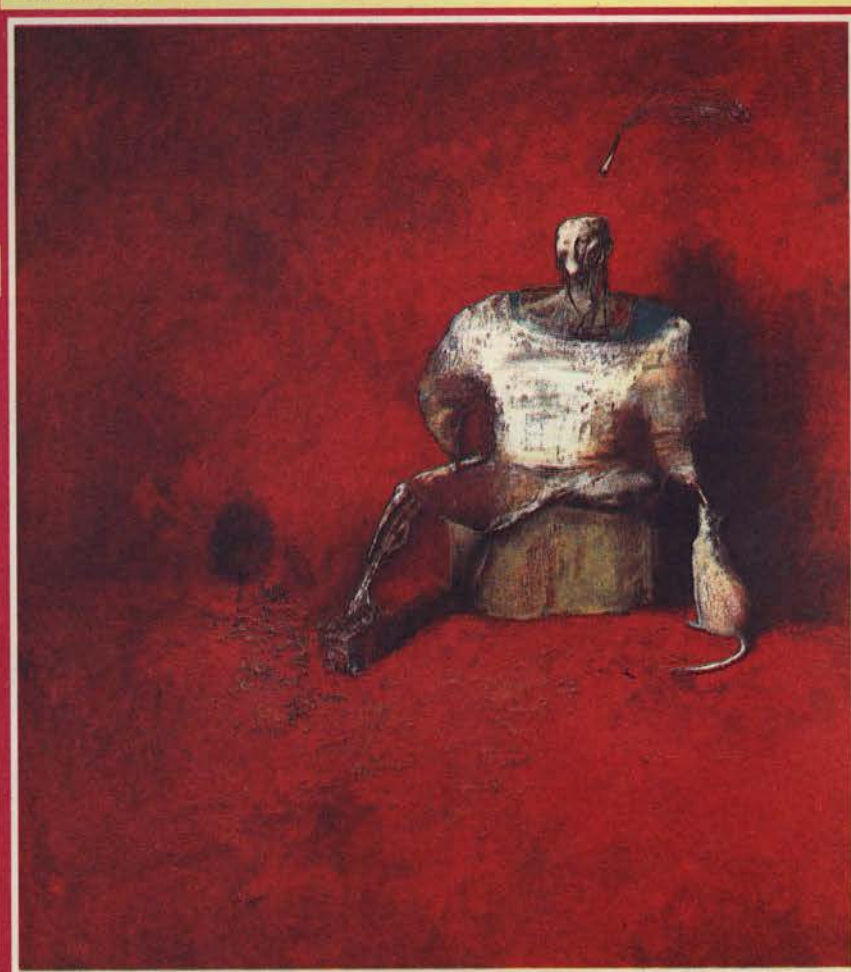

ЎЗБЕК РАССОМИ

[20-21-бетларга қаранг]

«Амир Темуր»

КОММУНИСТЛАРИНИНГ

АНЖУМАНИ

Хабарингиз бор, 2—13 июль кунлари Кремлдаги Съездлар саройида КПСС XXVIII съезди бўлиб ўтди. Мамлакат коммунистларининг бу галги анжуманига ўзимизда ҳам, чет элларда ҳам ғоят эътибор катта бўлди. Бунинг сабаби шундаки, съезд бугунги куннинг энг муҳим муаммоларига муносабат билдириши, партия ва қайта қуриш тақдирини белгилаши, иқтисодиёт ва миллатлараро низоларнинг илдизларини очиши, баҳолаши лозим эди.

— Биз муваффақиятли бошланган ва тарих мезонлари бўйича жамиятга кўп нарсалар бериб улгурган қайта қуриш жараёни нима сабабдан жамиятнинг кўпгина касалликларини даволай олмади, деган саволдан қочиб қутула олмаймиз,— деб таъкидлади М. С. Горбачев Сиёсий ҳисобот маърузасида.— Маълум маънода олганда, аҳвол ҳатто ёмонлашди. Бу гап биринчи нав-

батда истеъмол бозорига тааллуқли, бироқ у бутун иқтисодиётга, ижтимоий тартибларга, миллатлараро муносабатларга ҳам тегишлидир.

Съезд минбарида жамиятдаги вазият қизгин муҳокама қилинди ва баҳо берилди.

Съездда партиянинг ўзи, унинг янги шакли шайқоли ҳақида баҳс бўлиб ўтди. Хўш, коммунистик партиянинг янги қиёфаси қандай бўлади? Бу саволга ҳисобот маърузасидан шундай жавоб топамиз.

— Бу ўз сиёсатида ишчилар синфи, деҳқонлар, зиёлилар манфаатини ифодаловчи социалистик йўлни танлаган ва коммунистик истиқболни кўзлаган партия, фикрдошларнинг ихтиёрий иттифоқи бўлади.

— Бу умуминсоний, инсонпарвар идеалларга содиқ бўлган, миллий анъаналар ва умидларга эътибор билан қарайдиган ва айна вақтда шовинизм, миллатчи-

лик ва ирқчиликка, реакцион идеология ва жаҳолатнинг ҳар қандай кўринишларига мурасиз партия бўлади.

— Бу мафкуравий калтабинликдан, ақидапарастликдан холи бўлган, ишонтириш усуллари билан ҳаракат қилиб, ўз сиёсатини тарғиб қилиб, мамлакатдаги барча илғор ижтимоий-сиёсий кучлар билан мусобақа, ҳамкорлик ва шериклик муносабатларини ривожлантириб, сиёсий ва мафкуравий жараёнларда ташаббускорликка интилувчи партия бўлади.

— Бу ўз аъзолари ўртасидаги муносабатларни фақат партиявий ўртоқлик, ҳар бир кишининг фикрини ҳурмат қилиш, озчиликнинг ўз позициясига эга бўлиш ҳуқуқини, муҳоқаманинг тўла эркинлигини ҳамда кўпчилик қабул қилган қарорларнинг барча учун мажбурий эканлигини тан олиш асосида қурадиган партия бўлади.

— Бу партия ташкилотлари ички ҳаётида ўзини ўзи бошқариш принципларини, ҳаракатлар эркинлиги, дастурий мақсадлари ва устав қоидаларини умумийлиги билан бирлашган иттифоқдош республикалар компартияларининг мустақиллигини қарор топтирувчи партия бўлади.

— Бу турли мамлакатлардаги ва турли йўللари танлаган коммунистлар, социал-демократлар, социалистлар билан ҳозирги замон сиёсий ва илмий тафаккурдаги кўпгина бошқа оқимларнинг намояндалари билан алоқалар, ҳамкорлик қилиш учун очиқ партия бўлади.

Коммунистик партия чинакамига шундай қиёфага кирса, амалий фаолияти шундай мазмун касб этса, бугун жамиятимизни ларзага солаётган муаммолар муваффақиятли ҳал қилинади, деб дадил айтиш мумкин.

БИЛМАГАННИ СЎРАБ ЎРГАНГАН ОЛИМ

Ўзбекистон ССР халқ таълими вазири
Комил ЮСУПОВ билан ёзувчи Мирза
КАРИМ суҳбати

Мирза КАРИМ: — Комил Юсупович, саҳий куз-нинг дастлабки кунлари миллионлаб йигит-қизларнинг қадрдон мактаби, ўқув юртлари томон шодон отланганлигининг гувоҳи бўламиз. Албатта, бу кувончли ҳодиса. Лекин биз кўп йиллардан бери «Энг яхши нарсалар — болаларга!» деймиз-у, аслида сўздан амалий ишга ўтолмаяпмиз. Негаки, қад кўтарган янги шоҳона ўқув масканлари билан бир қаторда енгил-елпи таъмирланган, қийшайганидан деворларига тирговчулар қўйилган мактаб бинолари ҳам йўқ эмас. Ана шундай мактабларда сабоқ олаётган йигит-қизларнинг кўнгли ўқирмикин, деган хавотирдаман.

Комил ЮСУПОВ: — Хавотирингиз ўринли. Лекин гап янги ўқув йили ҳақида борар экан, жумҳурият халқ таълими вазирлигининг бугунги фидойи ва ташвишли юмушлари хусусида тўхталмасдан ўтолмайман. Бугунги кунда жумҳуриятимизда 8 мингдан ортиқ кундузги таълим мактаби фаолият кўрсатмоқда. Уларда 4,5 миллиондан ортиқ йигит-қиз таҳсил кўраётир. Мактабларнинг деярли ярми янги услубдаги биноларда жойлашган. Ҳар саккиз мактабдан бири шикастланган ёки йиқилиш ҳолатида. 70 фоиздан кўпроқ мактаб икки сменада шўғулланмоқда.

Келажагимиз мевалари — фарзандларимизга нисбатан бўлаётган бундай ёндашувдан хижолатдамиз, албатта. Тўғри, пойтахтимизда, вилоятларимизда янги-янги мактаблар қад ростламоқда. Жумладан, шу йилнинг ўзига 238,8 минг ўринли мактаблар қурилиш, фойдаланишга топширилади. Бу ўтган йилдаги нисбатан анча кўп.

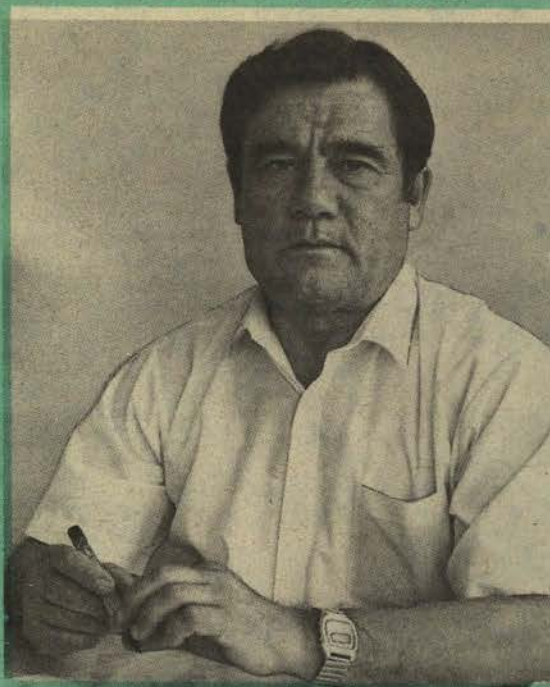
Ўзбекистон Компартиясининг XXII съездида халқ таълими, ёш авлодга таълим ва тарбия бериш соҳаси тубдан янги ёндашувлар талаб қилиши алоҳида таъкидланди. Ҳақиқатан болаларни мактабгача тарбия муассасалари билан таъминлашда кескин бурилишга эришиш зарур. Уйлардаги болалар боғчалари шохобчаларини, консултация пунктларини, қишлоқдаги болалар боғчаси ва мактаб шохобчаларини фаоллик билан кенгайтириш лозим. Аммо моддий-техника база ҳамон оқсоқлигича қолаётир. Қишлоқ мактабларининг деярли 60 фоизи мослаштирилган биноларда жойлашган. Жумҳурият колхоз ва совхозларида мактаб бинолари қурилиши ўлда-жўлда қолмоқда.

Айрим вилоят, шаҳар, ноҳия партия, шўро ва хўжалик ташкилотлари раҳбарларининг эътиборсизлиги туфайли берилган имкониятлардан ҳам самарали фойдаланилмапти. Манави рақамларга эътибор беринг: кейинги тўрт йилда янги мактаблар қурилишига 900 миллион сўм маблағ ажратилган эди. Шу йиллар мобайнида 93 миллион сўм фойдаланилмай қолди. Биргина ўтган йилнинг ўзига 35 миллион сўм маблағ субрат ташкилотларининг қуввати етишмаганлиги сабабли ўзлаштирилмади. Мактабгача тарбия муассасаларидаги аҳвол ҳам худди шундай. Кейинги тўрт йил мобайнида 380 миллион сўмининг атиги 350 миллион сўми ўзлаштирилди, қолгани.

М.К. — Ўрта ва Олий мактабни қайта қуриш ва ислоҳ қилишга бағишлаб кенгашлар, йиғилишлар бўлиб ўтди. Қонунлар қабул қилинди. Афсуски, унинг ижроси ҳақида қайғурмадик. Натижада қарорлар ижроси ярим-эрти бажарилди, ёхуд эсдан чиқиб ҳам кетяпти.

Мактабга, фарзандларимизнинг билими ва тарбиясига эътибор берсақина малакали ишчи ва мутахассислар тайёрла оламиз. Шундай эмасми?

К.Ю. — Мактаб ғоявий-тарбиявий йўналиши, ҳар бир кишига ўз қобилиятларини, ўз ижтимоий бурчини намойн этиш учун кенг имкониятлар яратиб берадиган маскандир. Шунинг учун ҳам истеъдодли болалар учун мактаб-интернатлар ташкил этилмоқда. Болалар боғчаси, мактаб билан бир қаторда болалар поликлиникаларини, чўмилиш ҳавзаси бўлган спорт майдончалари, болалар билан мактабдан ташқари иш олиб боровчи муассасаларни ўз ичига оладиган болалар муассасалари территориал комплексларини барпо этиш ишларини зудлик билан бошлаб юбориш керак.

Мактабга ижод қилиш, таълим ва ўқув тарбия жараёни ташкил этиш усулларини танлаб олиш, тарбиянинг янги ғояларини синаб кўриш ҳуқуқини бериш мақсадга эришишнинг бирдан-бир тўғри йўлидир. Янгича фикрлайдиган, садоқатли, истеъдодли муаллимларнинг фаолияти ҳар томонлама қўллаб-қувватланиши зарур. Чунки ўқитувчи қайта қуришда фаол қатнашувчи энг муҳим шахсдир. У фарзандларимизни эътиқод, билимдонлик ва эҳтирос сари етаклайди. Шундай экан ўқитувчига бўлган муносабатни қатъий равишда тубдан ўзгартириш керак.

Бугун мактаб партасида ўтирган ўғил-қизларимиз XXI асрнинг фидойи кишилари бўлиб етишиши табиий. Эртанги Беруний ва Ибн Синоларимиз, Улуғбек ва Алишер Навоийларимиз, Беҳзод ва Фурқатларимиз бугун камол топмоқда. Уларнинг келажаги ёрқин, билими чуқур ва мустаҳкам бўлиши ҳаммамизнинг мактабга виждонан ёрдам беришимизга боғлиқ!

Шундай экан, ўқувчиларнинг шахсий қобилиятларини ривожлантириш, ихтисослаштирилган синфларни кўпайтириш зарур. Бундай тажриба яхши мевалар бераётир. Тошкент қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш ва ирригация инженерлари, халқ хўжалиги, машинасозлик институтлари ҳузурида самарали ишлаб келаётган мактабларнинг келажаги ёрқин эканлиги кўринмоқда.

М.К. — Мактаб баҳолари обрўсини кўтариш зарурлиги тўғрисида қандай ишлар амалга оширилляпти?

К.Ю. — Тўғриси айтиш керак. Бу ҳақда неча йиллардан буён гапириб келдик, аслида эса бу йилдан бошлаб амалга оширишга киришдик. Шу йил Тошкент шаҳар ижроия комитети халқ таълими бош бошқармаси тавсиясига кўра тажриба тариқасида Тошкент шаҳридаги ўқитувчилар рўйхати тасдиқланди. Бу муаллимлар ўқитган ўқувчилар, агар жумҳуриятдаги ҳар қандай педагогика институти ёки педагогика билим юртига киришни хоҳлашса, уларнинг ўрта маълумот тўғрисидаги аттестатига мазкур ўқитувчилар ўқитган фандан қўйилган баҳо абитуриент имтиҳон варақасига тўғридан тўғри кўчириб ёзилади. Бу фандан қўшимча имтиҳон ёки суҳбат ўтказилмайди.

М.К. — Бу юксак обрўга сазовор бўлган муаллимларимизни билишни хоҳлардик.

К.Ю. — Марҳамат, танишинг! Улар ҳозирча олти нафар: Тошкент шаҳридаги 257-мактабнинг ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси Ю. Абдуллаев, 173-мактабнинг математика ўқитувчиси Х. Аъзамхўжаев, 191-мактаб рус тили ва адабиёти ўқитувчиси С. Димавицер, 179-мактабнинг рус тили ўқитувчиси Т. Злобинская, 110-мактабнинг математика ўқитувчиси Б. Кочетов, 243-мактабнинг химия ўқитувчиси Ю. Ниғматовлар тажрибада муваффақиятли иштирок этишди. Вазирлигимиз келгуси йили бу тажрибани янада кенгайтириш йўлларини қидирмоқда.

М.К. — Жумҳурият халқ таълими вазирлигининг 1990—1995 йиллар учун фаолият дастурининг асосий йўналишлари хусусида нима дейсиз?

К.Ю. — Ун учинчи беш йиллик охиригача тегишли ёшдаги болаларнинг камида 60 фоизини мактабгача тарбия муассасаларига жалб этиш, болалар боғчаларининг уйдаги филиалларини кенг ривожлантиришга эътибор берилади. 1993 йилга бориб жумҳуриятимизда авария ҳолатидаги мактабларни тугатиш ниятидамиз. Иккинчи сменада ўқийдиган ўқувчилар сонини 20 фоиз қисқартиришга эришамиз.

Қизиқишларига қараб таълимнинг мактабдан ташқари шакллари кенгайтирилади. Мактаблар, ҳунар-техника ўқув юртлари, ижтимоий-маданий марказлар, қайси бошқармага бўйсунушидан қатъий назар барча маданият ва спорт ташкилотлари, муассаса ва ширкатчи корхоналарнинг мавжуд имкониятларидан мактабдан ташқари муассасаларни қуриш ва вазирлик ўқув-тажриба ишлаб чиқариш майдонларининг нормативига етказиш учун ҳунар-техника, олий ва ўрта педагогика билим юртларини педагогик кадрлар малакасини ошириш соҳасидаги ўқув юртлари системасини керакли асбоб-анжом билан таъминлаш, уларнинг ижтимоий-маданий аҳволини яхшилашга сабот ва қатъий кўрсатаверади.

Вазирлигимиз жумҳуриятимиздаги мактабгача тарбия, умумий ўрта ва ҳунар-техника таълими концепциясини ҳаётга тадбиқ этаверади. Ўзбек халқининг, Ўзбекистонда яшаётган барча халқларнинг билимга бўлган эҳтиёжларини қондириш мақсадида «Ўзбек тили», «Биринчи қадам», «Фан» ва бошқа дастурлар амалга оширилади.

Қобилиятли, иқтидорли ёшларни танлаш, уларни қўллаб-қувватлаш ҳамда қобилиятларини ривожлантириш учун барча шароитлар яратилади. Келгуси беш йилликда «Халқ таълимини компьютерлаштириш» дастури амалга оширилади.

М.К. — «Ўзбекистон ССРнинг давлат тили ҳақида»-ги қонунни амалга ошириш борасидаги ишлар қандай борапти?

К.Ю. — Вазирлик томонидан тузилиб, тасдиқланган ишчи гуруҳ вилоятлар, шаҳар ва ноҳиялардаги ўқув муассасаларининг, хусусан, мактабгача тарбия муассасадан — олий ўқув юртигача «Ўзбекистон ССР давлат тили ҳақида»ги қонунни қандай амалга оширилаётганини, бу борадаги ютуқ ва нуқсонларни атрофлича ўрганиб, зарур тавсиялар бермоқда.

Жумҳуриятимиздаги кўпгина мактабларда, ўқув юртларида, мактабдан ташқари муассасаларда атамалар тахтаси мавжуд. Уларда русча ва байналмилал сўзларининг мақбул таржималари бериб борилади. Синф хоналари ва йўлакларнинг ўзбек тилида жиҳозланишига эришилган. Она тили ва адабиёт фанлари бўйича ўтказиладиган тўғараклар маҳсули — деворий газеталарда давлат тили кенг тарғиб қилинмоқда. Ўзбек тилини билмайдиган ходимлар учун тил ўрганиш курслари, тўғараклар ташкил этилган.

Араб ёзувида асосланган эски ўзбек ёзувини ўрганишга алоҳида эътибор берилмоқда. Мактабларда факультатив ва йиллик курслари, тўғараклар асосида машғулотлар олиб бориляпти.

М.К. — Комил Юсупович, Бирлашган Миллатлар ташкилоти 1990 йилни Халқаро саводхонлик йили, деб эълон қилган. Бу оламшумул аҳамиятга эга бўлган тадбирнинг кенг қўлоқ ёйиши жумҳуриятимиз учун ҳам ғоятда зарур. Чунки эзгу тадбирга кўра гап фақат таълим соҳасидаги савод ҳақидагина эмас, балки касб-ҳунар, хизматга, экологияга, маданиятга, иқтисодийётга, сиёсатга боғлиқ саводхонлик ҳақида бормоқда. Шундай эмасми?

К.Ю. — Бу ҳақда улўғ алломамиз Алишер Навоийнинг

Билмаганни сўраб ўрганган олим
Орланиб сўрамаган ўзига золим,

деган шоҳ байти хаёлимизга келади. Зеро, шундай экан ҳар биримиз ўз саводхонлигимизни тинмай оширишимиз керак. Жумҳуриятимизда саводхонлик савиясини кўтариш борасида 1990—2000 йилларга мўлжалланган дастур ишлаб чиқилган. Бу йилги иш режамиз шу дастур асосида тузилган. Биз соғлиги заиф болаларнинг савод чиқаришларига алоҳида эътиборни қаратдик. Узингиз ўйлаб кўринг: жумҳуриятимизда 165 мингдан зиёд махсус ўқитишни талаб қиладиган соғлиги заиф болалар мавжуд. Уларнинг атиги 23 мингга яқини махсус мактабларга тортилган, холос. Бугунги кунда заиф болалар тиббий, руҳий тарбиявий жиҳатдан мукамал ўрганилиб, махсус ўқув юртларига тортиш юзасидан тадбирлар кўрилмақда.

М.К. — Янги ўқув йили бошланди. Мактаб қўнғироқлари келгуси йил ёзигача тинмай жиринглайди. Сабот билан сабоқ олаётган ёшларга тилагингиз?

К.Ю. — Болалар келажагимиз. Уларнинг янги ўқув йилидаги изланишларига муваффақият тилайман. Ҳар бир йигит-қизнинг давримизнинг фидойи кишилари бўлиб етишишларига ишонман!

ОЛИЙ МАЪЛУМОТЛИКЛАР БЕҲИСОБ БЎЛСИН!

Ҳар бир миллат тараққиёти таълимнинг ривожланганлиги даражаси билан белгиланади. Афсуски жумҳуриятимизда таълим-тарбия ишларининг ачинарли тақдири ҳақида, ўлкамизнинг келажигига боғлиқ бўлган юқори малакали зиёлиларни тайёрлаш, кўпайтириш ҳақида кўп йиллар ўйламадик, қайғурмадик. Кўп соҳалар қатори олий таълимда ҳам бошланган қайта қуриш жараёнида бу борада энди қандай ўзгаришлар бор! Мухбиримиз шу муаммолар ҳусусида Ўзбекистон ССР Олий ва ўрта махсус таълим вазири Шавкат Алимов билан суҳбатлашди.

Мухбир: Шавкат Орифжонович, бугунги кунда жамиятимизда ақлий меҳнатнинг қадри сезиларли даражада пасайиб кетмоқда. Таълимнинг ижтимоий мавқеини етарли даражада баҳоламаслик кучайиб бораётганининг туб сабаблари нима?

Шавкат Алимов: Мен бунинг туб сабабларини энг аввало таълим ишларининг сустигида кўраман. Маълумки, таълимда йўл қўйилган хатолар инсон фаолиятининг бошқа соҳаларидаги каби тез ошкор бўлмайди. Саноатдаги хато машина ишламаса, ёхуд талаб даражасида ишламаса дарҳол аён бўлади. Қишлоқ хўжалигидаги йўл қўйилган хато ҳам қисқа вақт ичида сезилади— ҳосилнинг чўғи паст бўлиши мумкин. Лекин таълим соҳасидаги йўл қўйилган хатолар эса кейинги авлод давридагина ўз нуқсини кўрсатади. Фақат ўшандагина ёш авлодга нотўғри тарбия берилгани, ўқитилганлиги маълум бўлади.

Бизда кўп йиллар давомида ўқувчиларни ҳафалаб, ойлаб ўқишдан бошқа ишларга жалб қилиш оддий ҳол бўлиб келди. Ўқув жиҳозлари ёки ўқитувчи маоши ҳисобига тежамкорлик қилиш уят ҳисобланмади. Маориф, маданият соҳаларида қолдиқ принципи билан ёндашиб келинди. Мамлакатимиз ривожланган маданий давлатлар ичида олий таълим соҳасига ўз бюджетининг бир фоизидан ҳам кам миқдорда маблағ сарфлайдиган ягона давлатдир. Оқибатда таълимга нисбатан менсимаслик муносабати юзага келди ва бу муносабатни ўзгартириш ҳамон жуда мушкул муаммо бўлиб турибди.

М: Ахир бизда расмий шиорлар доимо таълимнинг обрўсини тиклашга, оширишга чақирарди-ку?!

Ш. А: Тўғри, лекин реал моддий база билан таъминланмаган бу шиорлар ҳақида муаллақ осилиб қолаверди. Жуда кўп ҳолларда Лениннинг «бизда халқ ўқитувчисини мисли кўрилмаган чўққиға кўтариш керак», деган гапи кўчирма сифатида келтирилади. Лекин доим, ҳатто дохийнинг гапларини ҳам узук-юлуқ бердик. Ҳолбуки, Ленин ўқитувчи мавқеини ошириш ҳақида гапирарейиб, ўқитувчининг моддий шароитини яхшилаш зарурлигини уч карра таъкидлаб ўтган эди.

М: Шавкат ака, бугун олий мактабларимиз етиштириб чиқараётган мутахассисларнинг савияси пастлигига ким, нима кўпроқ сабабчи? Ўрта мактаб битирувчиларининг қониқарсиз билимларини ёки олий мактабдаги малакаси педагогларми?

Ш. А: Мен бу камчиликларни инкор этмай, яна бир омилни—олий ўқув юртларида моддий-техникавий базаларни яхшиламасдан туриб, ҳозирги замон талабига жавоб берадиган мутахассислар етиштириш олмаслигимизни ҳам таъкидлашни истардим. Олий ўқув юртларида ва техникумларимизда ҳамон алмисоқдан қолган техникалар воситасида ўқитиш ишлари олиб борилмоқда. Аслида уларнинг жойи фан ва техника музейларидир! Уларнинг кўпчилиги қисми корхоналарда истеъмолдан қолган ёки умуман ҳисобдан чиқарилган, замон тараққиётига жавоб бермайдиган техник асбоблардан иборат. Шундай экан, қандай қилиб мазкур корхоналарга малакали, замонавий техникани ўзлаштирган мутахассис етиштириб бериш мумкин?

М: Мутахассисларнинг сифати ҳақида тўхталдингиз. Бугунги кунда «бизга сондан кўра сифат муҳим» шиори остида талабалар сонини қисқартириш ҳақидаги таклифларни эшитишга тўғри келмоқда. Сиз бу муаммога қандай қарайсиз?

Ш. А: Мен жумҳуриятимизда талабалар сонини қисқартиришга қаршиман. Сон сифат учун қурбон бўлмаслиги керак. Менга қолса жумҳуриятимизнинг ярим фуқароси олий маълумотли бўлишини истардим. Ўқиган одам билан ўқима-

Шавкат АЛИМОВ
Ўзбекистон ССР Олий ва ўрта махсус таълим вазири

ган кишининг жамият маънавий иқлимига қўшадиган таъсири бир хил эмас. Жамият ўз билиминини ошироқчи бўлган аъзосига кенг йўл очиб бермас экан, у ҳеч қачон тараққиётга эриша олмайди. Ривожланган капиталистик мамлакатлардаги дорилфунунларда 150—200 минглаб талабалар ўқиши бежиз эмас. Шу боис, саволингизга жавобим, жумҳуриятимизда талабалар сонини қисқартириш керак эмас, билъакс, ҳозирча мавжуд даражада сақлаб қолиб, кейин эса малакали мутахассисларга бундан буён бўладиган эҳтиёжларни аниқлаб, моддий базани ривожлантиргач, уларнинг сонини кўпайтириш керак.

Кези келиб қолди, мен шу ўринда яна бир масалага тўхталиб ўтишни истар эдим. Сўнгги йилларда кекса авлодларни кескин танқид қилиш кучайди. Бу танқидлар баъзан таҳқирлаш даражасига етмоқда. Лекин масалага ҳаққоний ёндашадиган бўлсак, бу танқидлар доим ҳам асосли эмас. Мана, олий таълимни олиб кўрайлик. 1920 йилда жумҳуриятимизда битта дорилфунун бор эди. 1940 йилга келиб олий ўқув юртлари сони 30 га етди, яъни 20 йил мобайнида 30 та институт очилди. Шундан кейинги 50 йил ичида бор-йўғи яна 14 тагина олий ўқув юрти очилганини ҳисобга олсак, (ҳозир уларнинг сони 44та) ўша олағовур йилларда олий таълим ҳақиқий ғалаба қозонганлигини кўраемиз.

Жумҳуриятимизда олий таълим мавқеи урушдан сўнг токи саксонинчи йилларга қадар кўтарилиб борди. Уша йилларда аҳоли жон бошига студентлар сони бўйича жумҳуриятимиз Иттифоқда 3-ўринда эди, ҳозир эса тўққизинчи ўринга тушиб қолди. Натижада, агар Иттифоқда олий ўқув юртлари учун конкурс охирги ўн йил ичида камайган бўлса, бизнинг жумҳуриятимизда ўсди. Яъни умумиттифоқ кўрсаткичидан ярим баробар, Болтиқбўйидан эса икки баробар ошиб кетди. Бу эса ёшларимиз кириш имтиҳонида кўпчилик жумҳуриятлардаги тенгдошларига нисбатан кўпроқ қийинчиликка учрашларининг далилидир.

Охирги вақтда юзага келган вазиятларни бартараф этишда республика Коммунистик партия Марказий Комитети бир қанча чоралар кўриб чиқди. Аммо Иттифоқ раҳбарияти томонидан ҳеч қандай силжиш сезилмапти.

М: Жумҳуриятимиздаги олий ва ўрта махсус ўқув юртлари системасининг тараққиёти ҳақида ҳам вазирнинг фикрларини билиш қизиқарли...

Ш. А: Миллатнинг тараққиёти билан боғлиқ бу муаммони чуқурроқ ўрганишимиз керак. Режаларимиз улкан. Яқин йиллар ичида энг аввало вилоятларда ва Қорақалпоғистонда янги олий ва ўрта махсус ўқув юртлари очиш керак.

Айни шу мақсадда Фарғона водийсида дорилфунун очиш масаласини ўрганишимиз. Бу университет тарих, иқтисод, шарқшунослик, ҳуқуқшунослик, ўзбек филологияси каби куллиётларни ўз ичига олиши керак. Бухорода ва Нукусда медицина кадрларини тайёрлаш, Наманганда инженер-педагогика институтини очиш, Самарқанд дорилфунунини эса ҳуқуқшуносларни тайёрлаш масалалари кўриб чиқилаяпти. Қолаверса халқ хўжалигини ривожлантириш асосида янги ихтисослар бўйича мутахассислар тайёрлашни жадал йўлга қўймоқчимиз.

М: Шавкат Орифжонович, бугунги суҳбатимизда бир нозик мавзуни четлаб ўтсак, кўп минг сонли журналхоҳларимизни ранжитган бўламиз. Бу олий ўқув юртларидаги порохўрлик масаласидир.

Ш. А: Таъмағирлик, ошна-оғайнигарчилик, порохўрлик ҳақидаги гаплар бежиз эмас. Бу чиркин иллатларни йўқотиш барчамизнинг бурчимиздир. Ҳозир вазирлик томонидан бу борада бир қатор тадбирлар ишлаб чиқилмоқда ва амалга оширилмоқда.

Жумладан, ҳар бир вилоятда истеъдодли болалар учун махсус мактаблар ташкил этила бошланди. Бу мактабларни битирган ўқувчиларни олий ўқув юртларига кириш имтиҳонларисиз қабул қилишни мўлжаллаяпмиз. Бу борада қиладиган ишларимиз жуда кўп, фақат жамоатчиликнинг актив иштирокида бу масалани ҳал этиш мумкин.

М: Бозор иқтисодиётига, регионал хўжалик ҳисобига ўтишга тайёрланяпмиз. Бу ўзгаришлар халқ таълимида янги муаммоларни вужудга келтириши, бинобарин вазирлик белгиланган кўпгина тадбирлар амалга ошмаслиги мумкин-ку?!

Ш. А: Бундан бу муқаддам мамлакат олий ўқув юртлари ректорлари ташаббус кўрсатиб, иттифоқ Президенти билан учрашдилар. Қабул этилган мурожаатномада қуйидагилар таъкидлаб ўтилди:

«Олий ўқув юртларида хотиржамлик йўқ. На ўқитувчи, на талаба эртанги кунга ишонди. Пулнинг қадрсизлини, бозор иқтисодиётига ўтишда ўқув юртларининг ижтимоий ҳимоясизлигини кўрадилар».

Бошқариб туриладиган бозор иқтисодиёти ҳақидаги қонунни қабул қилишда олий ўқув юртларини ҳар қандай кўринишдаги солиқ-тўлов ва ижара бадаллардан озод этиш керак, худди тараққий этган мамлакатлар сингари. Корхона ва ташкилотлар томонидан халқ таълими соҳасини ривожлантириш учун бериладиган маблағларни ҳам солиқлардан озод этиш керак.

Ўзбекистон Президентининг таклифи билан юқори малакали мутахассислар тайёрлашни тубдан яхшилаш мақсадида юз кишини марказий институтларга докторантурага юборишга қарор қилинган эди. Шулардан кўпчилиги, айниқса, иттифоқ миқёсидаги институтларга юборилган докторантлар илмий тадқиқот ишларини бошлаб юбордилар. Россия Федерациясига қарашли олий ўқув юртлари эса бу масалада ҳанузгача ижобий жавоб берганлари йўқ, биздан жиҳозлар амортизацияси, препаратлар учун қўшимча маблағ талаб қилмоқдалар. Шу билан бир қаторда яна бизнинг докторантларимиз уларга турли илмий изланишларда ёрдам беришларини назарда тутмаптилар. Ахир бундан 70 йил илгари Тошкент дорилфунунининг очилиши Москва ва Россиянинг бошқа шаҳарларидаги олимларнинг кўрсатган ёрдамлари олижаноблиг эдику. Ҳозир эса Тошкент университетининг энг яхши студентини Москва институтларига кўчириб ўтказиш учун 3 минг сўм талаб қилишади. Бунга нима дейиш мумкин?

Шу кунларда ўзимизнинг жумҳуриятимиздаги олий ўқув юртлари қошида докторантура очилиши, истеъдодли ёшларимизни чет элларга тажриба алмашишлари учун юбориш борасида тадбирлар ишлаб чиқмоқдамиз. ЎзССР Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги йўлланмаси билан ҳозирда чет элларда 35 киши таълим олмақда, келгуси ўқув йилига 41 киши юбориш режалаштирилди. Яна бир йилдан сўнг юздан ортиқ киши мўлжалланмоқда.

Хуллас, таълимга, хусусан олий таълимга эндиликда давлат эътибори қанчалик кучайса, жамият тараққиёти шунча илдам бўлади. Зеро, биз таълимни ривожлантириш борасида ютуқларга эришсак, у ҳолда саноатда ҳам, қишлоқ хўжалигида ҳам, фанда ҳам, соғлиқни сақлашда ҳам муваффақият қозонамиз.

Халқимизда «муаллим» сўзи ҳамиша мўътабар ном ҳисобланган. Анъанага содиқ қолган ҳолда таълим мавқеини, обрўсини кўтаришимиз керак ва фақат шу йўл билан олдимизда турган муаммоларни ҳал эта оламиз.

М: Мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат.

Суҳбатдош: Бахтиёр КАРИМОВ

ЮРТГА

Абдусалом Самисов

Воҳид Умматов

Мустақил ҳаёт бўсағасида турган ўсмир табиийки, ширин орзулар, майллар оғушида яшайди. У гоҳ қурувчи бўлиб осмонўпар бинолар қуришни истаса, гоҳ инженер бўлиб, ақлни лол қолдирадиган ихтиролар яратиш ҳақида ўй суриб кетади. Бундай пайтда қатъий қарорга келиб, бир ишнинг, ҳунарнинг бошини тутиш муҳим. Акс ҳолда ҳавойи орзуларга берилиб, ўз имкониятини ҳисобга олмай кучи-қудрати етмайдиган ишга қўл уради-да, тез орада ҳафсаласи пир бўлади. Афсуски, ҳаётда бунақаси ҳам учраб турибди. Лекин ҳикоямиз қаҳрамонлари ундайлардан эмас. Улар бир сўзли, иродали, қийинчиликларни дадил енгиб ўтадиганлар сирасига киради.

Турсунпўлат Расулов ана шундайлардан. У инженер-мелиоратор. Уқишни битирган Новгородга комсомол йўлланмаси билан кетган. Ҳозир 4-мелиоратив участканинг бошлиғи. Ботқоқларни қуриштиш, йўл ва кўприклар қуришнинг машқини олган. Айтган сўзининг уддасидан чиқа олади. Шунинг учунми, ишчилар ҳам, раҳбарлар ҳам уни ҳурмат қилишади.

ХИЗМАТ

Воҳиджон Умматов, Абдусалом Самисов, бу йил Тошкент халқ хўжалиги институтини битиришди. Уларнинг 3-даражали темир йўл монтаж деган яна бир ҳунари бор. Бу ўринда йигит кишига қирқ ҳунар ҳам оз деган нақлни ёдга олиш жоиз. Яқин-яқингача ёзги таътил пайтларида комсомол йўлланмаси билан сафарга чиқишиб, темир йўлларни ремонт қилишар, 400—500 сўмлаб маош олишарди. Толибликда ҳунардан келган маблағ жуда асқотади-да. Қолаверса, пешона тери билан топилган нон ширин бўлади, деб бежиз айтишмайди.

Фаҳриддин Аъзамов — Тошкент Халқ хўжалиги институтининг 4-курс толиби. У Воҳиджон ва Абдусаломларнинг анъанасини давом эттиряпти. Фаҳриддин ҳам темир йўлларни таъмирлаш, қуришни беш қўлдай билади. Шавкатли меҳнати учун фаҳрий ёрлиқ билан мукофотланган. Комсомол аъзоси, 3-курс етакчиси...

Ўз мамлакатининг корига яраган фарзандини юртимиз бошига кўтаради. Улуғ адиб — Максим Горький: «Ҳаётда жасорат кўрсатиш учун доимо имконият мавжуддир!» деган эди.

Ҳа, ёшликда жасорат кўрсатишга имкон ҳам кенг, иштиёқ ҳам кучли бўлади. Ҳамма гап ўша имкониятни, иштиёқни қўлдан бой бермасликда!

Турсунпўлат Расулов

Фаҳриддин Аъзамов

ҚИЛАЁТГАНЛАР

Суратлари Б. М. Штин чизган.

Мелиораторлар.

КЎРИНМАС МЎЪЖИЗАКОРЛАРНИНГ БЕМИННАТ «ХИЗМАТЛАРИ»

Муаллимиз: Қахрамон Давронов иқтисодий олим, фан-техника соҳасида **Ўзбекистон Ленин комсомолы мукофоти лауреати (1977)**. Тошкент фармацевтика институтини тугатган (1967), кимё фанлари номзоди (1972). Кейинчалик микробиология муаммоларига қизиқиб, шу соҳа бўйича тадқиқотлар олиб борди. Биология фанлари доктори (1983).

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг микробиология институтида лаборатория мудури (1985).

Инсон қадимдан ферментлар хизматидан баҳраманд бўлиб келган. Ҳатто у вақтларда ферментлар нималигини билмасалар-да, иссиқ нон, хушбўй вино ҳидини, сут, қатиқ, пишлоқ сингари турли ичимликлар ва егуликлар таъмини жуда яхши ажратишган. Бу маҳсулотларнинг лаззатли ва ёқимли бўлишида асосан ферментларнинг хизмати каттадир.

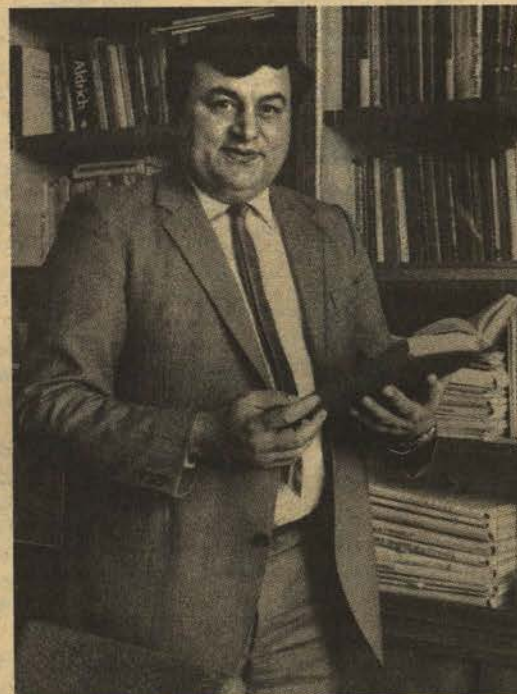
1814 йилда Петербург Фанлар академиясининг академиги Кирхгоф (1764—1833) юқоридаги жараёнлар фақат ферментлар иштирокида амалга ошишини исботлади. Шундан кейин уларга қизиқиш янада ошиб кетди. Одамлар энди бу кўзга кўринмас моддалар хизматидан астойдил фойдалана бошлашди.

Фермент сўзи асли латинчадан олинган бўлиб, ачитқи маъносини англатади. Уларга тирик организмда биологик тезлатувчи вазифасини ўтовчи махсус оқсиллар ёки тирик ҳужайрада ишлаб чиқариладиган ва организмда модда алмашинувини тартибга солиб турадиган органик модда деб ҳам қараш мумкин. Бошқача айтсак, фермент ҳам ўзига хос биологик актив модда, яъни биологик катализатордир.

Ферментлар барча тирик организмлар таркибида бўлиб, улардаги ҳаётий жараёнларни амалга оширишда хизмат қилади. Аслида ҳар бир организмда юз берадиган ферментларга хос реакциялар йиғиндиси организм ҳаёт фаолияти асосини ташкил этади. Сиз кимёвий катализаторлар ҳақида тунунчага эгасиз. Ферментларнинг улардан фарқи шундаки, улар танлаб таъсир этади, яъни ҳар қайси фермент маълум типдаги кимёвий боғнинг ўзигагина таъсир қилади. Уларнинг ёрдамида организмдаги мураккаб моддалар парчаланиб, оддий моддаларга айланади, сўнгра бу моддалар ё инчак орқали организмга сўрланади ёки ташқарига чиқариб юборилади. Тирик организмда ферментлар шу организм учун зарур бўлган моддалар синтезида ҳам иштирок этади.

Энди уларнинг асосий «хизматлари» тўхталиб ўтсак. Ҳозирги фан ва техника ривожланган шароитда ферментлар кўпгина биотехнологик жараёнлар асосини ташкил этмоқда. Бугунги кунда янги хил озиқ-овқат маҳсулотлари, янги доривор моддалар тайёрлашдан тортиб то ўсимлик ва ҳайвон ҳамда микроорганизмларнинг янги турларини яратишгача, ҳаттоки, янги ёқилғи манбаларининг топилишида ҳам ферментларнинг бевоқифа ёки билвосита иштирок этиши тасдиқланган. Шундай қилиб, медицинада касалликларни даволашда, кишиларнинг амалий ҳаётида, мамлакатимиз озиқ-овқат дастурини ҳал этишда ҳам ферментлардан фойдаланилмоқда.

Ферментлар ўсимликларнинг тўқималаридаги модда алмашинув жараёнларида иштирок этиб, бу жараённи тезлатади. Шу ўринда ҳайвон ва ўсимликлар биологиясига бир назар солсак. Маълумки, ҳайвонлар асосан ўсимликларни истеъмол қилишади. Ўсимликлар таркибида эса маълум миқдорда ҳайвон организм учун зарур ёғсимон моддалар, турли хил витаминлар, карбон сувлари бўлади. Лекин улар ҳайвонлар тараққиёти учун етарлича эмас. Масалан, лизин моддасини олсак, бу аминокислота ҳайвон организми учун жуда зарур, аммо унинг ўсимликдаги миқдори жуда кам. Ҳатто ўзида энг кўп лизин тутган бошоқли ўсимликларда ҳам бу модда ҳайвон организм талаб қилган миқдорнинг атиги 30—40 фоизини ташкил қилади, холос. Бундай камчилиқни ҳайвон озуқаси таркибига жуда

кам миқдорда ўзига хос ферментлар солиш билан бартараф қилиш мумкин. Шунинг учун чорвачиликда, айниқса қорамолларнинг маҳсулдорлигини ошириш мақсадида ўсимлик ва ҳайвонлардан олинган озуқа моддаларига турли-туман аминокислоталар, сервитамин маҳсулотлар қўшилади. Балиқ уни, қуритилиб ёғсизлантирилган сут порошоги, гўшт ва суяк унлари шулар жумласидандир.

Ферментларни соф ҳолда ажратиб олиб, лабораторияда ёки завод шароитида ишлатиш қийин. Чунки уларни тажриба муҳитидан ажратиб олиш осон эмас, реакцияни ўз вақтида тўхтатиш имконияти йўқ. Булар ферментларни халқ хўжалигида ишлатишда нархини ошириб иқтисодий самарадорлигини пасайтириб юборади.

Ферментларнинг асосий камчилиги уларнинг тез бузилишидир. Ҳаммага маълумки, иссиқ сувга солинган товуқ тухуми бирпасда қотишиб қолади. Бунга сабаб тухум таркибидаги оқсил моддаларнинг денатурацияга учрашидир. Оқсил табиатига эга бўлган ферментлар ҳам шу сингари ташқи муҳит таъсирида тез ўзгаради. Хўш, бунинг сабаби нимада? Ферментлар таркибини бамисоли узун ипга тақилган мунчоқлар сингари 20 дан ортиқ ҳар хил аминокислоталар ташкил қилади. Уларнинг бир-бирларига нисбатан қай тариха узоқ-яқин, бирин-кетин, ёнма-ён жойлашганлиги, яъни тизилган мунчоқлар шакли ферментга 1000 дан кўпроқ хусусият бахш этади. Мана шу шаклнинг озгина ўзгариши эса ўша фермент хусусиятини бузулишга олиб келади.

Фермент таркибига кирган аминокислоталарнинг бир гуруҳи шу ферментнинг «актив маркази»ни, яъни шу фермент фаолиятини бажарувчи марказни ташкил этади. Иссиқлик, ҳар хил кимёвий бирикмалар ва ташқи таъсирлардан ферментларнинг ана шу актив маркази «жойдан» қўзғалади ёки кенгаяди. Бундай шароитда ферментлар ўз фаолиятини

йўқотиб, ишга яроқсиз бўлиб қолади. Фан тилида бу ҳодиса денатурация дейилади.

Бу ҳодиса маълум бўлганидан кейин бутун дунё олимлари унга қарши йўл топишга, яъни ферментларни денатурациядан сақлаш ва уларнинг ҳаётини иложи борица чўзиш устида тажрибалар олиб бордилар. Мана шу йўллардан бири мамлакатимизда биринчи бўлиб СССР Фанлар академиясининг муҳбир аъзоси, профессор Илья Васильевич Березин ҳамда чех олими Карел Мартинеклар томонидан ишлаб чиқилди. Бу усулнинг асосий маъмуни юқорида изоҳ қилинган ипга тизилган мунчоқларни бошқа моддаларга худди терилгандек мустаҳкамлашдан иборатдир. Бу боғланиш ферментнинг актив марказига таъсир қилмайди ва у ўз аслидек ишлаш қобилиятига эга бўлади. Бундай «боғланган» ферментлар табиийларидан бирмунча афзалдир. Чунки бу ҳолда уларнинг ташқи муҳит таъсирига сезгирлиги камаёди, уларни реакциядан хоҳлаган пайтда ажратиб олиш мумкин бўлади, бундай «боғланган» фермент сувда эримайди, уларни бир неча мартаба қайта ишлатиш имконияти туғилади. Бунинг эса иқтисодий самараси ҳам катта.

Афсуски, бу усул кўпгина ферментларга тўғри келавермайди, «боғланган» ферментларнинг ҳаммаси ҳам халқ хўжалигида ёки медицинада ишлатишга мойил бўлавермайди. Шунинг учун улар фаолиятини оширишнинг бошқа йўллари устида ТошДУ профессори М. М. Раҳимов ва унинг шогирдлари чуқур изланишлар олиб боришмоқда. Бу ишларни тажрибада синовдан ўтказган олимларнинг тушунтиришларича, ферментлардан тўлиқ фойдаланиш учун уларнинг молекуласини (ферментлар молекуляр оғирлиги бир неча ўн мингдан — миллион дальтонгача етади) бутунлай боғлаш шарт эмас, балки ҳар бир ферментнинг актив марказинигина боғлаш кифоя экан.

Ферментчилар олдида турган муаммолардан яна бири активлигини йўқотган ферментларни қайтадан ишга солишдир. Бунинг учун бир неча йўллардан фойдаланилди. Улардан бири, юқорида айтилгандек ипга тизилган мунчоқларни бир текис қилиб ёйиб юборилиб, фермент бошқатдан «иш ҳолатига» келтирилади. Ёйиб юбориш махсус моддалар-тиол, мочевино ва ҳоказолар таъсирида осон бажарилди. Аммо уларни қайтадан ўз ҳолига келтириш учун жуда кўп тажрибалар қилинди. Охири фермент молекуласини ўз ҳолига келтириш мумкинлиги тасдиқланди. Бунинг шarti ҳар бир фермент учун фақат унинг ўзига хос бўлган шароит: ҳарорат, муҳит, турли ион кучларини яратиш зарур.

Бу масаланинг ҳал бўлиши ферментларни халқ хўжалигида ишлатилишига катта йўл очиб берди, илгаригидек энди улар бир мартаба ишлатилиб яроқсиз деб ташлаб юборилмайди, балки кўп марта ишлатилади. Тажрибалардан маълум бўлдики, ферментлар актив марказини қўшимча ковалент боғлар билан боғлаш ёки ипсимон, нозик полимерлар билан ўраш улар хусусиятини ўзгартириб, чидамлилигини оширади экан. Масалан, биз ёғ парчловчи-липаза ферментини боғлаганимизда унинг иссиққа чидамлилиги 200—300 мартаба ошиб кетди. Бундай боғловчилар сифатида юқори молекулали полимерлар ёки турли сорбентлар билан бир қаторда оддий ош тузидан фойдаланса ҳам бўлар экан. Айниқса, темир қотишмалли полимерлар билан «боғлаш» энг қулай усул бўлиб чиқди. Бунда липазани ажратиб олиш учун филтёр ёки сепараторларнинг кераги йўқ. Фермент ишлаб турган идишга оддий магнитни яқинлаштирилса, темир билан боғланган фермент магнитга тортилади ва осонликча ажратиб олинади. Бу усул яқин орада тиббиётда ёки диагностикада қўлланилса, унинг ёрдамида хоҳлаган доривор моддани, махсус магнитлар ёрдамида организмнинг хоҳлаган қисмига етказиш имконияти яратилади.

Қ. ДАВРОНОВ,
биология фанлари доктори.

Хаёт мактаби бўлеин!

Мактабларда ўқувчиларнинг ўқишга бўлган қизиқиши пасайиб кетяпти. Ни-ма учун бундай бўлаётганлиги сабаби-ни билиш учун бир неча тенгдошларим билан суҳбатлашиб кўрдим. Уларнинг ҳаммаси ҳам дарс соатлари кўплиги, дарсликлар етишмаслиги, дарсликлар бугунги кун нуқтаи назаридан чалкаш эканлигидан нолимоқдалар. Ҳақиқатдан ҳам дарс соатлари кўп. Ўқувчиларнинг билими яхши бўлиши учун кашф қилинган бу усул акс натижа бер-моқда. Ўқувчиларнинг миёсига 5 соат дарс ҳам зўрға киради... Мактабда ру-ҳан чарчаган ўқувчи уйда жисмонан чарчагач, дарс тайёрлай оладими? Баъ-зи ўқитувчиларимиз китобдан ташқари ҳақида ёзмақчиман. Бу ўқитувчи мада-ҳияти масаласидир. Қишлоқ жойлар-даги ўқитувчилар халққа зиёли сифа-тида кўринишлари лозим бўлган шах-сидир. У барчага юриш-туриш, кийини-лозим, муомаласи билан ўртак бўлма-ғани, муомаласи улардан ШАХС си-фатида андоза олишлари керак. Афсус-ки, қишлоқ ўқитувчиларининг кўпи ана шу фазилатдан маҳрум. Ахир биз ўқувчилар кийими ҳафталаб дазмол кўрмайдиган, соч-соқоли ўсган, юқори лавозимдаги раҳбарлар нима деса (ҳатто ёмғир ёғадиган маҳали ўқувчиларни кўчага сув сепишга олиб чиқишни бу-юрса, иккиланмай шу ишни қилади-ган) лаббайхўр ўқитувчиларимиздан ШАХС сифатида нимани ўрганишимиз мумкин?

Мен мактаб ўқувчиларга шунчаки илимилиқ билимлар ўргатадиган эмас, биринчи навбатда уни жиддий ҳаётга тайёрлайдиган маскан бўлишини ис-тайман.

Умиди КАРИМОВА,
Фарғона вилояти Оқувбобоев
ноҳиясидаги 47-мактаб ўқувчиси.

Ҳуқуқимиз поймол бўляпти

Сизларга бу хатни ёзишга жуда кўп иккиландик. Негаки бир не-ча газета-журналларга дардимизни ёзган эдик, лекин натижа чиқ-мади. Ҳаммининг оғзида қайта қуриш, лекин қанийди у бизнинг мактабимизга ҳам келса. Мактабимизда шунақанги ўқитувчилар борки, улар ўқувчиларни хоҳлаганича ҳақоратлайди ва кўнгли ту-саганча калтаклайди. Ахир биз совет мактабида илм оляпмизку?! Шундай ҳуқуқ борми ўқитувчиларда?.. Бундай ўқитувчиларни тар-тибга чақирадиган мард борми ўзи? Қачон ўқувчиларнинг ҳақ-ҳу-қуқи устивор бўлади? Таажжуб, битирувчилар мактабнинг ҳар қан-дай юмушини бажариши шарт. Мабодо кимдир «ахир бу ўқувчи-нинг иши эмас-ку» деб норози бўлса, тамом, «хужжатларингизни бермаймиз», деб туриб олишади. Ноилж ҳар қандай ўқувчи ўқи-тувчининг ноғорасига ўйнашга мажбур бўлади. Эҳ-ҳ, айтаверсак ичимизда гап кўп. Биз районга мурожаат қилиб ёздик, ҳеч нарса ўзгармади. Охириги умидимиз сендан, «Еш куч!»

Жиззах вилояти Ғаллаорол ноҳиясидаги Коммунизм номи
19-мактабнинг 11-синф ўқувчилари.

Ким ёлгончи?

Сизларнинг диққатингиз-ни мени таажжубга солган бир нарсага қаратмоқчи-ман. Илтимос, қўлингизга «Урта мактабнинг битирув-чиси ва ўрта махсус ўқув-юртлари учун дарслик» са-налмиш «Жамиятшунос-илтимос қиламан. Энди эгтиборингизни 204-саҳи-фадаги қуйидаги жумлага қаратмоқчиман: «... макта-би, болалар боғчалари ва яслилар, касалхонаси, ма-даният уйлари, кутубхона-диопримниклари ва теле-визорлари, бадиий ҳавас-корлик коллективлари ва спорт ташкилотлари бўлма-ган қишлоқни ҳозир тасав-вур ҳам қилиб бўлмайди». 162-бетдаги «Социализм-даги меҳнат шариоатларида энг муҳимларидан бири шундаки, бизнинг мамла-катимизда меҳнатга яроқли ҳамма кишилар иш билан тўла таъминланган».

Таажжуб, агар шулар рост бўлса, у ҳолда «Еш куч» журналин тўхматчи сифатида судга бериш ке-рак. Негаки унинг деярли ҳар бир сониди хароб қиш-лоқлар, ишсизлар ҳақида маълумотлар битилади.

Кимга ишонайлик, дарс-ликками ёки «Еш куч»га?

Ханифа ЭЛМУРОДОВА,
Қашқадарё вилояти
Яккабоғ ноҳиясидаги
60-мактаб ўқувчиси.

Энди чидай
олмаймиз!

Мактабимизда шариоатлар йўқлиги бизни ачинтиради. Синф хоналаримиз зах, умуман дарс ўтиб бўлмайди. Ойна ўрнига деразаларга картон қороз қоп-лаб қўйилган. Шунинг учун хоналар ҳам қоронғу. Совуқ кунларни синфи-мизда 45 минутлаб бекор ўтказамиз. Қийналганимизни ўқитувчиларга айт-сак, «бизлар 8 чақирим йўл босиб ўқи-ганмиз, чиданглар» дейишади. Тавба, ўқитувчиларнинг ўзи лоқайдликка чорласа, бизда қачон тараққиёт бўла-ди? Қишлоқда туғилганларнинг айби нима? Нега шаҳар мактабларида ша-роит етарли-ю, қишлоқ мактабларида умуман шариоат йўқ? Буфетимизда егу-лик ҳеч вақо йўқ. Мактабимиз шу қа-дар нураб ётибдики, ташқарида ёмғир ёғса, ичкарида ҳам ёғади. Езаверсак гап кўп. Бизлар-ку бир йилдан кейин битирамиз, лекин укаларимизга ачи-намиз. Ахир бу ҳол қачонгача давом этади? Шикоятимизни «Еш куч» жур-налида босиб чиқаринглар, зора шунда раҳбарлар уйғундиринглар...

Қашқадарё вилояти Чирочки ноҳиясидаги
74-мактабнинг ўқувчилари:
Г. АҲМЕДОВА, С. ЭШМУРОДОВА,
М. ХУШМУРОДОВА.

МАКТУБЛАР

Аросатда қолган қишлоқ

Мақтабимиз 3 чақирим узоқликда жойлашган. Йўли ёмон — ёзда тупроқ, қишда эса тиззагача лой бўлади. Мақтабимизда муаммолар жуда кўп. Унда спорт зали, ошхона йўқ, синф хоналари етишмайди. Тўлиқ 2 смети, китобхонлик кечаларини совуқда, ташқарида ўтказамиз. Ҳозирги вақтда давлатимиз қатлангирилмоқда. Аммо мақтабимизга овқат олиб келадиган трактор йўлларда тез-тез ейдиган болаларнинг дарси тугаган бўлади. Мабодо етиб келган чоғида ҳам болалар синфхоналарда овқатлангирилади. Сут, бузилади дейсиз, соғиб олинганидан кейин қайди, бунисини аниқ айтолмайман. Лекин 1-синфда ўқийдиган болалардан сўрасангиз синфда ўқийдиган синглим ҳам, 4-синфда ўқийдиган укам ҳам.

Биз яшаб турган қишлоқда клуб, кутубхона, ҳаммом, спорт майдончалари умуман йўқ. Водопровод кранлари бору, лекин ишламайди. Ичадиган сувимизни пулга соғиб олиб ичамиз. Гоҳи-гоҳида қишлоғимизга киро келса, уни бировларнинг ҳовлисида, тупроққа ўтириб олиб кўрамиз. Сизлар ҳам баки кўп жойларга ёздик, натижа тугул жавоб ҳам йўқ.

Қашқадарё вилояти Қамаша ноҳияси Фарғона совхозидagi А. Г. Стаханов номли мактаб ўқувчилари: Комила ва Комила ҚАЛҚОНОВлар.

Тарбияга зид иш қилмайлик

Мен ушбу мактубни севимли журналнинг бир мухлиси сифатида, қолаверса ҳаёт билан ҳамнафас яшаётган журнал орқали ўзимни ўйлангиряётган баъзи муаммоларни муштарийлар билан фикрлашиш мақсадида йўлламоқдаман. Мени баъзи бир ўқитувчиларнинг ўқитиш услублари ўйга толдиради. Бир кун 7 ёшли жиянчам кўзларида жиққа ёш билан шикоят қилиб қолди. Уқитувчиси ҳар кун дарс тайёрлаб келмаган ўқувчиларни калтаклаб, доскага турғизиб қўяр экан. Жиянимнинг хотираси жуда ўткир, лекин ўқиб борган нарсасини ўқитувчидан кўрқиб айтиб беролмади. Мен унинг гапларини эшитиб сон-саноқсиз саволлар гирдобиди доводираб қолдим. Наҳот ўша ўқитувчи ёш мурғак қалбларга илм зиёсини эмас, нафрат алангасини сочаётганини билмаса? Ахир ўзингиз йўлаб кўринг-а, ўша мурғак қалбда илмга ташналик эмас, кўрқув ҳислари кучли бўлса ким кафолат беради эртага ўша кўрқув ўжарлик — қайсарлик, манманлик ҳиссиётини уйротмаслигига? Мен ўқитувчини барчага баробар нур сочадиган қуёшга қиёс қилгим келади ва «хурматли устозлар, инсон боласини ҳеч қачон калтак ё ҳақорат билан йўлга солиб бўлмайди. Бунини унутманг» дегим келади.

Нодира ҚОБИЛОВА,
Самарқанд вилояти
Хатирчи ноҳияси
Лангар посёлқаси.

Қонун барчага баробар!

Ўзбекистонда, радио-телевидениелар 1—5-синф ўқувчилари бепул овқатлангирляпти, деб дунёга жар соляпти-ю, лекин бизнинг Хўжаобод ноҳиясидаги 7-ўрта мактабда ундай эмас. Ота-онасиз қолганлар, кўп болали оиладаги ўқувчиларгина бепул овқатлангирляпти, холос. Ахир қонун ҳаммага баробар бўлиши керак-ку? Менинг бу танқидий фикрларимни журналга босиб чиқаринглар, лекин исм-фамилиямни ёзманглар. Акс ҳолда раҳбарлар мактабдаги мавжуд аҳволни тузатиш ўрнига танқид учун ўч олиш пайиғига тушишлари мумкин. Салом билан...

Тенгсизлик

Мен 10-синфни битирдим. Ҳар кун далада чопиқ қиламан. Менга унчалик оғир эмас. Лекин битирувчи синфларга жуда қийин. Улар мактабда имтиҳонларини топириб, қишлоғимиздан анча наридаги далага пиёда бориб чопиқ қилишади. Мен уларга жуда ачинаман. Негаки келажаги ҳал бўладиган дақиқаларда улар ота-оналарига ёрдам бериш ҳамда ўқишни бир вақтда олиб боришга мажбурлар. Телевизорда шаҳар болаларини кўриб жуда ҳавас қиламиз. Улар каникулларини оромбахш лагерларда ўтказадилар. Биз қишлоқилар эса жазирама иссиқда катталар билан тенг меҳнат қиламиз.

Хурматли редакция! Мен бу хатни ажи-бужи қилиб ёзаётгандирман. Бунинг учун узр! Негаки мен 12 соат далада ишлаб келиб кеч соат 12 да ёзаяман. Ҳозир уйқуға кетаман. Эртага саҳарда яна далага. Уф-ф...

Тожикистон ССР, Ленинобод вилояти
Қўчқок қишлоғи фуқароси
Нодира НЕЪМАТОВА.

АМЕРИКАЛИК

Талабанинг Бир кунни

Кристофер Мотт — АҚШнинг Лос-Анжелес шаҳрида жойлашган машҳур Калифорния университетининг иккинчи курс талабаси. Дўстлари уни оддийгина қилиб Шей, деб чақиради. Мен Шей билан Тошкентда танишган эдим. Шей асли сиэтлик бўлиб, отаси Миллард Мотт билан шахримизга икки мартаба келган. Биринчи келишида Шей тинчлик боғини қуришда қатнашган, иккинчисидан эса у отаси бошчилигидаги бир гуруҳ менеджерларга ва бизнесменларга маслаҳат берувчи консултантлар билан Тошкентда меҳмон бўлган.

Мана, мен энди Шейни АҚШда кўриб турибман. Шей билан аввал Калифорниянинг Сан-Диего шаҳрида учрашдим. Мен бу гўзал шаҳарда америкалик бошқариш консултантларининг йиллик анжуманида маъруза қилдим, Шей эса яна бир қанча ёшлар каби бу конференцияда кўнгилли ёрдамчи сифатида ташкилий ишларга қўмаклашувчи сифатида қатнашди. Айтганча, Америкада хилма-хил кўнгиллилар ҳаракати, фаолияти жуда ривожланган. Кўпдан-кўп одам ишдан ташқари пайтда бирор нарсага ёрдам бериш мақсадида кўнгилли жамиятларда фаол иштирок этади. Кўча-кўйда ишсизларга ёки уйсизларга ёрдам бериш учун маблағ йиғиётган кўнгиллиларни, ҳайвонот, табиат ва бошқа нарсаларнинг ҳавфсизлиги учун ҳаракат қилаётган кўнгиллиларни доимо кўриш мумкин.

Хуллас, анжуман тугагач, Шей мени ўзи ўқийдиган дорилфунунга таклиф қилди. Калифорния университети ҳақида гапиришдан олдин умуман АҚШдаги дорилфунунлар ҳақида гапириб ўтмоқчи эдим. Бизларнинг дорилфунунлар билан АҚШдаги университетлар ва институтлар аввало таълим ўчоғи вазифасини ўтайди. Олий ўқув юрталаримиз орасида фарқ бўлса ҳам, АҚШ даги сингари катта эмас. Америкада ҳар бир университет ўзининг сиймосига, тимсолига, ўзига яраша маданият ва спорт ҳаётига, ўзига хос фалсафасига, талабаларининг хулқ-атворида, домлалар билан талабалар орасидаги муомалага, алоҳида ўқув программаларига ва ўқиш ҳақида эга. Яъни, Америкадаги ҳар бир университет — ўзига яраша алоҳида маданий марказ! Ундан ташқари, бизда университетлар билан бир қаторда ҳар хил институтлар ҳам бор. Америкада асосан университетларни учратиш мумкин. У ерда медицина факультетлари ҳам, техника факультетлари ҳам айнан университет тартибига кирган.

АҚШда ўрта мактаб ўн икки йиллик. Аниқроғи, бизнинг ўрта мактабга америкаликларнинг бошланғич (8 йиллик) ва олий (4 йиллик) мактаблари тўғри келади. Мактабни тугатгандан сўнг америкалик йигит-қизлар икки йиллик умумий таълим берадиган колледжларга ёки тўғридан-тўғри университетларга киришлари мумкин. Одатда университетларда ўқиш тўрт йил давом этади.

Мактабнинг охириги синфида кўпгина ўқувчилар, «қайси университетни танласам экан?» деган савол устида бош қотиришади. Бу осон савол эмас, чунки университетларнинг сони жуда кўп, уларнинг ҳар бири ўзига яраша талабга эга, қолаверса, баъзи университетларга кириш жуда мушкул.

Шей ўқиётган Калифорния университети ана шундай жуда бообрў, жаҳонга машҳур. Бу университетга киришни хоҳловчилардан атиги 15 фоизигина ниятига эриша олади. Калифорния штатида ўнлаб университетлар бор, аммо Калифорния университети тўққизта университетни ўз ичига олади. Тўққизтаси Калифорниянинг тўққизта шаҳрида жойлашган. Бири Берклида, бири Санта-Крузда, бири Сан-Диегода, бири эса Лос-Анжелесда. Лос-Анжелесда жойлашган Калифорния университетида қарийб ўттиз беш минг студент ўқийди.

Бу ерда ўқиш нархи йилига бир неча минг доллардан тортиб ўн минг долларгача бориши мумкин. Гап студентнинг қаердан келганига боғлиқ. Агар студент Калифорния штатининг фуқароси бўлса, у бошқа штатлардан келган студентларга нисбатан икки мартаба кам ҳақ тўлайди. Америка университетларида стипендия системаси ҳам бор. Аммо стипендия ўта қобилиятли ва муҳтож талабаларгагина берилади.

Университет шаҳар чеккасида, Тинч океанига яқин жойлашган бўлиб, ям-яшил катта территорияни ишғол қилади. Мени Лос-Анжелеснинг автобус бекатида Шейнинг дўсти Джеф кутиб олди. Чунки Джефнинг шахсий машинаси бор, машинасиз эса АҚШда бир жойдан иккинчи жойга қадам қўйиш амри маҳол. Джефнинг айтишича, Лос-Анжелесдаги Калифорния университети студентларининг ярмисидан шахсий машина бор. Джефнинг сўзига ишонса бўлади, чунки у ўқишдан бўш пайтда «паркинг»да, яъни университет территориясидаги машина тўхташ жойида ишлайди. Америкалик ўқувчи ва студентларнинг кўпчилиги

бўш пайтларида ўзлари ишлаб, пул топишга ҳаракат қилишади. Сабаби нима, деб сўрадим мен Джефдан. Ўқиш жуда қimmat, қўлдан келганча ота-онага ёрдам бериш керак, дейди Джеф. Джеф ўз иши учун соатига саккиз доллар, Шей эса (у университетнинг тартиб сақлаш отрядида ишлайди) етти доллар иш ҳақи олишади. Мактаб ўқувчилари эса ўқишдан ташқари пайтдаги ишлари учун соатига 3—4 доллар пул топишади.

Америкада мустақиллик, ёшларнинг ишлаб, пул топиши ҳар қанақасига қўллаб-қувватланади. Чунки ёшлар ҳаётда ўзлари яшаб, муваффақиятларга эришишлари керак, деб ҳисобланади. Бу ердаги университетларда қоровул ёки тозаловчи, сотувчи ёки боғбон сифатида сиз чол-кампирилари кўрмайсиз. Ҳамма ишда асосан студентларнинг ўзи машғул. Кутубхоналарда ҳам, компьютерларга хизмат кўрсатишда ҳам, тартиб сақлашда ва супуриб-сидиришда ҳам шу ерда ўқиётган студентлар ишлаб, пул топишади.

Мана, Шейнинг ётоқхонасига етиб келдик. Ётоқхона ер ости гаражларида жойлашган, бинога киришда эса ҳар бир студент ўз калитидан фойдаланади. Бе-

шинчи қаватга кўтарилдик. Хонада мени Шей кутиб олди.

Шейнинг бўйи баланд, келишган, спорт билан шуғулланиши кўриниб турибди. Ҳозирги кунда АҚШда спорт билан шуғулланиш оммавий тус олган. Спорт айниқса университетларда ривожланган. Америкадаги энг севили спорт турлари — бу америкача футбол, бейсбол, баскетбол. Университетлараро спорт мусобақаларини университет газеталари жуда батафсил ёритади.

Шей эртаси кундаги инглиз тили дарсига иншо ёзиш билан овора экан. Шунинг учун Джеф мени университет концерт залида бўладиган француз пианиночсининг концертга таклиф қилди. Билетлар нархининг қимматлигига қарамай (ўқитувчилар учун — 14, студентлар учун — 7 доллар) каттагина зал тўла. Шунинг таъкидлаш мумкинки, Америкада замонавий музыкага бўлган қизиқиш сингари классик музыкага қизиқиш жуда катта. Масалан, Калифорния Лос-Анжелес университетида ҳар йили бу ерда қатнашадиган классик музикачиларнинг концертлари ҳақида махсус китобчалар чиқарилади, мухлислар бир йил олдин қайси ойда қайси мамлакатдан келадиган музикачи концерт беришини билишади.

Концертдан қайтиб келганимиздан сўнг Шей билан университет территориясида сайр қилдик. Ҳамма ерда ҳаёт гавжум, хилма-хил клублар ишлаб турибди. Сийёсатга қизиқадиганларнинг ўз клуби, рақсга тугадиганларнинг ўз клуби, келажакда бир-бирига ёрдам беришга отланган студентларнинг ўз клуби... Университет шаҳарчаси олдида бир қанча кинотеатрлар ҳам бор. Студентлар учун патта анча арзон. Мени ҳайратда қолдирган нарса шу бўлдики, кўпгина ёшлар оддийгина фильмларга кўпроқ қизиқишар экан, балки отишмаю-уруш, эротикаю-саргузашт кинолари уларнинг жонига тегиб кетгандир?

Ётоқхонага қайтиб келганимизда Шейнинг бошқа қўшнилари ҳам йиғинда экан. Блокда иккита хона, иккита чўмиладиған ва ҳожатхона, битта умумий хона ва ошхона бор экан. Умумий хонада телевизор, тўртта велосипед, магнитофон турибди. Ҳар бир кичик хонада иккитадан талаба яшайди, бу ерда ҳам тартибсиз равишда кўп нарсалар сочилиб ётибди: магнитофонлар, китоблар, оёқ кийимлар ва ҳоказо. Шей билан турадиган яна уч йигитлардан бири Джеф, иккинчиси япон йигити, учинчиси психолог. Америка университетларида студентлар бир-икки йил давомида тор мутахассислик танламастан, умумий курсларда қатнашиб юрaverиши мумкин. Шей билан яшайдиган студентларнинг кўпчилиги ҳам ҳозирча шундайлар тоифасига мансуб. Шейнинг ўзи ҳам ҳали аниқ билмайди, қандай касб танлашни. У ҳозирчалик бир қанча умумий курслардан ташқари ижтимоий фанларга оид махсус курсларни танлаган. Университетни тугатгандан сўнг у аввалига «Пийс корп», яъни Тинчлик корпусида икки йил ишламоқчи. Унинг отаси ҳам ўз пайтида бу корпусда икки йил — Покистонда хизмат қилган. Тинчлик корпуси — кўнгиллилар ишлайдиган давлат ташкилоти. Унга кирган йигит-қизлар икки йил давомида дунёнинг ҳар қайси бурчакларида камбағалларга ёрдам бериш, уларни ўқитиш билан шуғулланади.

Кечкурун бирпас телевизор кўриб, ҳамма ухлашга ётди. Фақатгина Шей ўзининг компютерида иншодини ёзишни давом эттирди. Америкада ҳамма ерда компьютерлар тарқалган. Ташкилотларда, уйларда, магазинларда, мактабларда. Компьютерларни телефон симига улаб, улар орқали бир-бири билан мулоқот қилишади, халқаро анжуманлар ўтказишади, магазинларда харид қилинган молларнинг нархини аниқлашда ҳам компьютерлар ёрдам қилади, кутубхоналарда китобни компьютер орқали қидириш мумкин. Масалан, мен университет кутубхонасига

„ЭЛЕКТРОНИКА“

Ғоянинг туғилиши

Дунёдаги ҳамма нарса аввало хаёлан кашф қилинади. Сўнгра бу эзгу ғоя бир киши фикридан кўпчиликка айланади. Амалга ошгач эса одамларга, жамиятга хизмат қилади.

Жумҳуриятимиз Фанлар академиясига қарашли «Электроника» институтининг директори Уткир Расуловни ҳам доим бир нарса ўйлантиради. «Нега олий маълумотли мутахассисларнинг кўпчилигининг, айниқса маҳаллий миллат йигит-қизларининг билимлари бўш? Сабаби қаерда? Олий ўқув юртидами... Ёки...»

Уткир ака ўйлай-ўйлай охири бу жумбоқнинг калитини топгандай бўлди. Йўқ унинг сабаби олий ўқув юртларида эмас, бу яранинг илдизи янаям чуқурроқда — мактабларда. Агар мактаб билими саёз, ўртамиёна ўқувчи тайёрлар экан, талабага айланган бу ўртамиёналардан қандай қилиб пишиқ-пухта, иқтидорли, қобилиятли олим чиқсин. Ахир ўшаларнинг бир қисми илмий лабораторияларга келишади, олимликка даъвогар бўлишади. Қарабсизки, бир кун келиб янги-янги олимчалар пайдо бўлади. Лекин ачинарлиси шундаки, бу ўртамиёна олимлардан на Ўзбекистонга, на ўзбек фанига наф бор! Фақат олимлар сонига сон қўшилганими? Сон кетидан қувиб, рақамларга — миллион-миллионларга маҳлиё бўлиб жумҳуриятимиз аҳволи талонларга қолмадими, ахир?

Бунинг давоси битта: ярани энг чуқур илдизидан бошлаб даволаш керак. Ўзбек фанининг равнақи учун болаларни мактабдан ўз севган соҳасига меҳр уйғотиш керак! Бу фикрларни у ҳамкасбларига айтди. Барча уни қўллаб-қувватлади. Ва шундай қилиб, 1988 йил октябрь ойида унинг раҳбарлигида институт қошида «Электроника» илмий ўқув маркази ташкил қилинди. Бу марказга институт, институт қошидаги конструкторлик бюроси, ТошДУнинг физика-электроника ва квант радио-физикаси кафедралари, ТошПининг физика-электроника кафедраси ҳамда бу кафедраларнинг «Электроника» институтидаги филиаллари, Тошкент шаҳар Куйбишев ноҳиясидаги 113- ва 140-мактаблар киритилди.

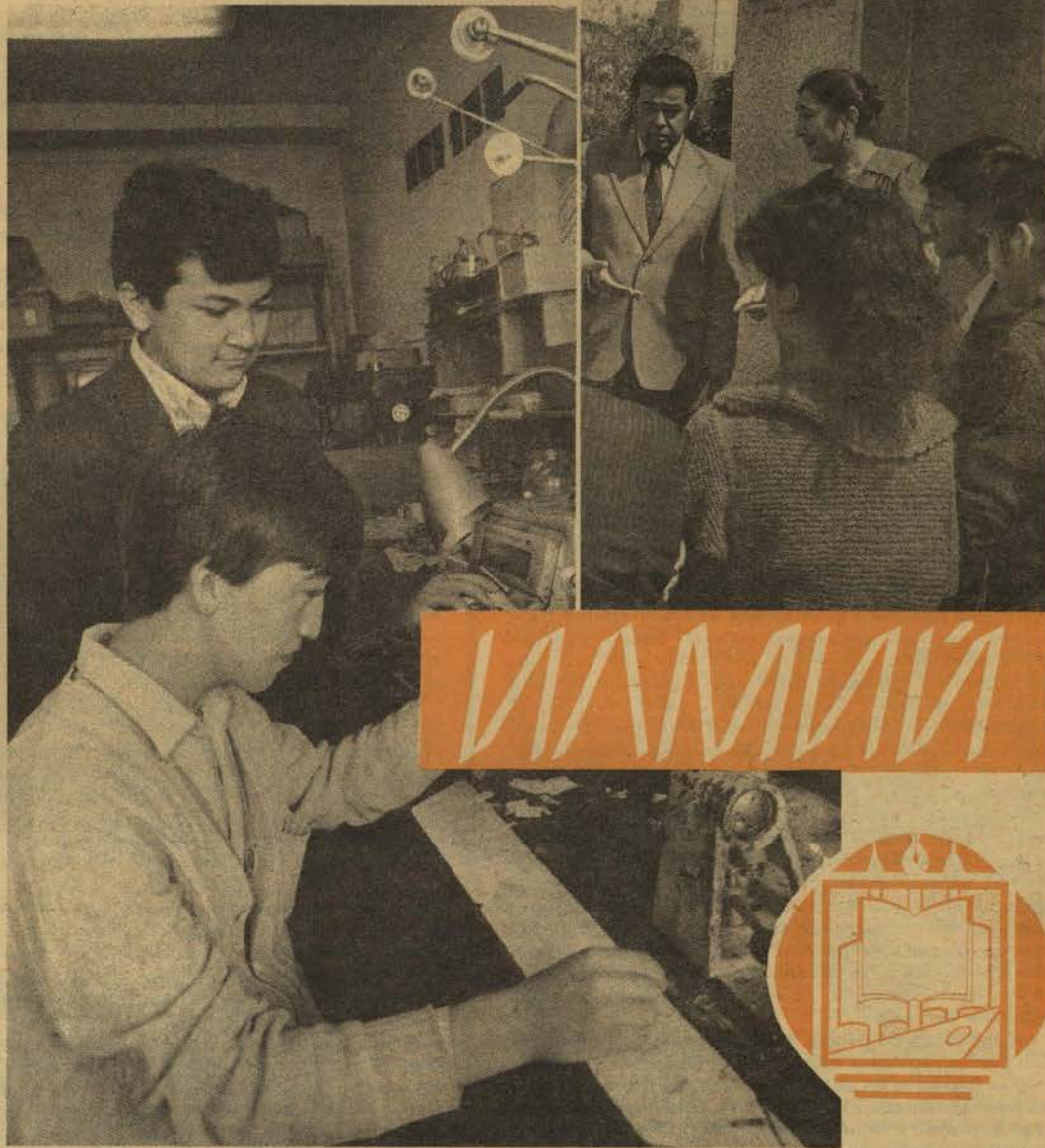
Марказнинг асосий мақсади мактаблар билан олий ўқув юртлари ҳамда академия институтлари орасидаги алоқаларни яқинлаштириш ва шу йўл билан жумҳуриятимизда етук илмий ходимлар тайёрлашни йўлга қўйиш эди. Кейин махсус синфлар тузилди. Бу синфларга физика фанига қизиқиши, қобилияти бўлган ўқувчиларни конкурс орқали танлаб олиб, ўқитиб, уларни келгусида университетнинг физика, политехника институтининг радиоэлектроника ва автоматика факультетларига тайёрлашдан иборат эди.

Уткир Расулов сўхбатидан

— Бизнинг «Электроника» илмий ўқув марказига ўхшаш марказлар Москва ва бошқа шаҳарлардаги кўпгина олий даргоҳлар қошида мавжуд эди. Очиғи уларга ҳавасим келарди. Мен ўзимиздагисини ташкил қилишни ўйлардим. Бунга замин яратиш учун олдинга институтимизда ТошДУ ва ТошПИ филиалларини очдик. Кейин эса бу ишларни биратўла мактаб партасидан бошлаш керак, деган хулосага келдик.

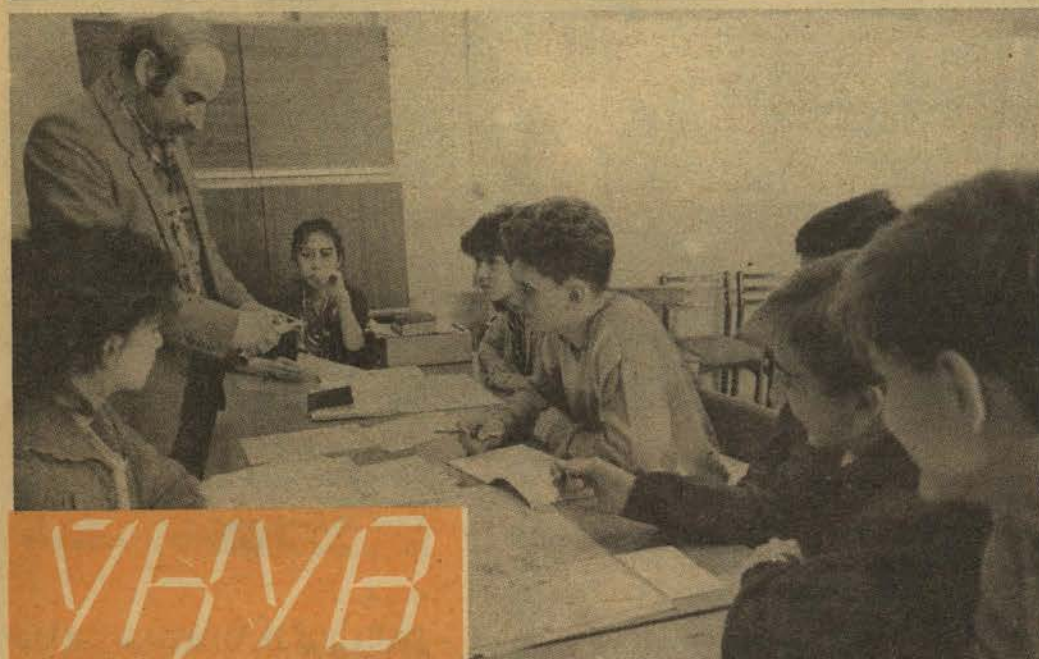
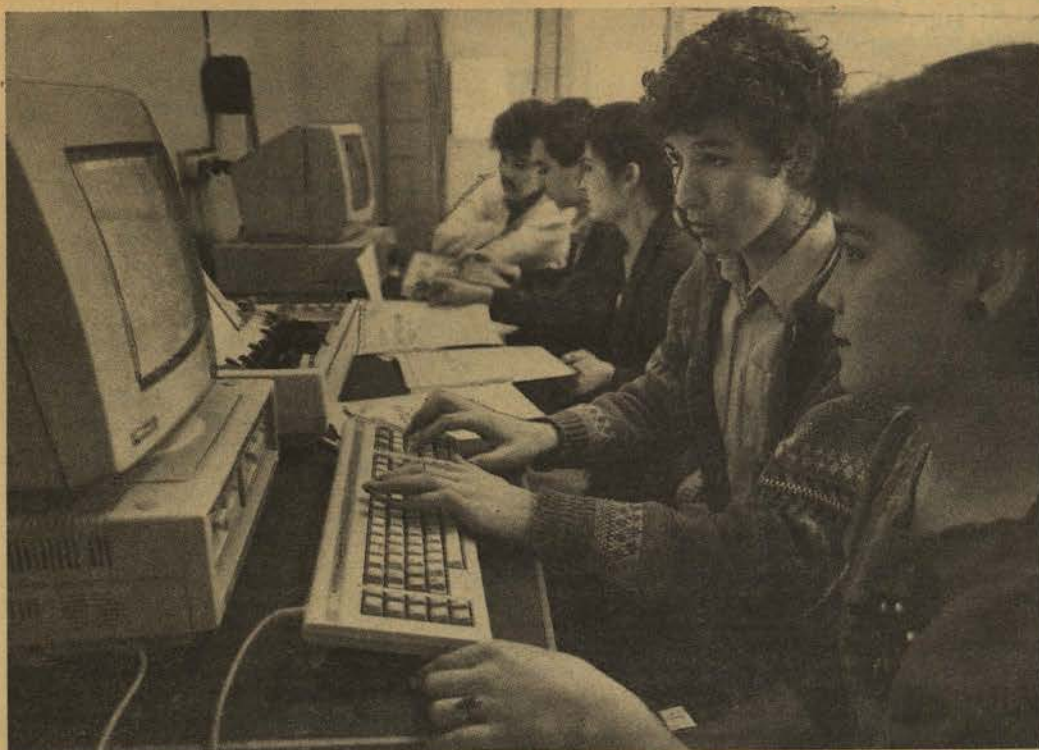
1989 йилдан бошлаб марказда 100 дан ортиқ ўқувчи тўртта махсус 10—11 синфда билим олишяпти. Бу синфлар Тошкент шаҳар Куйбишев ноҳиясига қарашли 113-ўзбек ҳамда 140-рус мактабларда очилган. Ўқувчилар шаҳарнинг барча мактабларидан физикага қобилиятли болалардан танлаб олинган. Уларга институтнинг етук илмий ходимлари, ТошДУ ва ТошПининг малакали ўқитувчилари, Куйбишев ноҳия халқ таълими бўлимининг тажрибали домлалари дарс беришади.

Махсус синфларда физика дарси ҳафтасига 8 соат, яъни оддий мактаблардагидан икки марта кўп ўтилади. Шунингдек, математика фани бўйича ҳам соатлар кўпайтирилган. Бундан ташқари институтимиз ходимлари томонидан бу икки фаннинг қийин бўлимлари бўйича қўшимча дарслар уюштирилади. Уларнинг ўқув ишлаб чиқариш практикалари инсти-

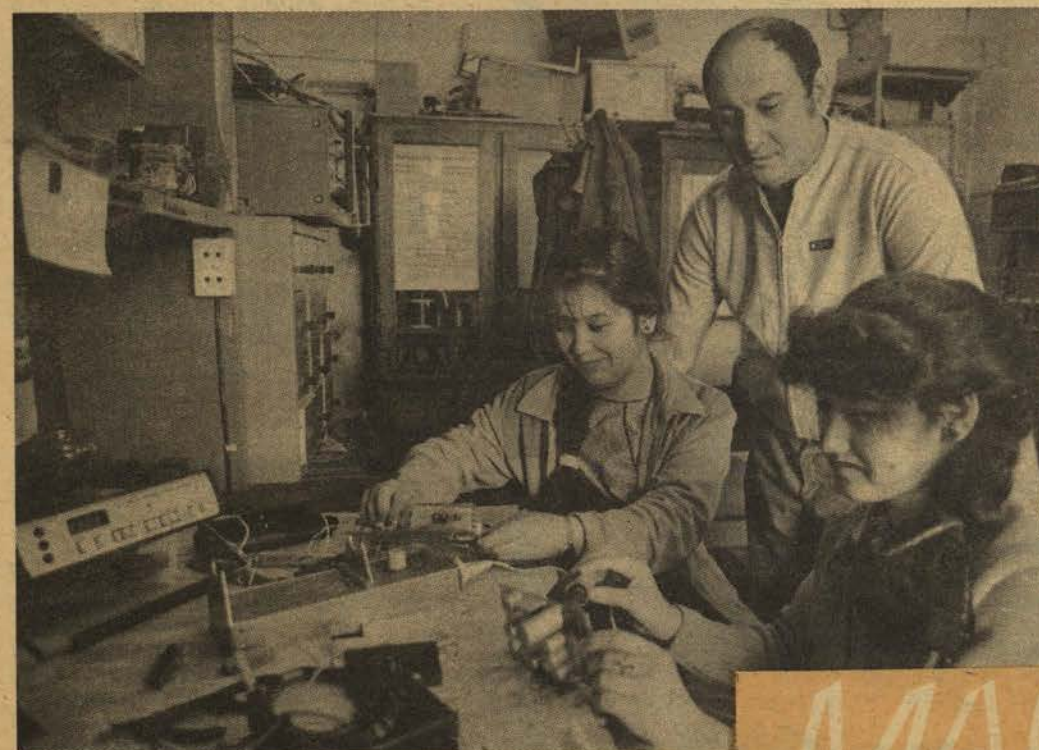

ИЛМИЙ

ЎНУВ

тутимиз лабораторияларида ва ишлаб чиқариш участкаларида ташкил этилади. Ҳар бир ўқувчига институтнинг етук илмий ходимларидан мураббийлар бириктирилган. Ўқувчилар ўзлари олган назарий билимларни институтнинг радиомонтаж, вакуум, механика ва компьютер участкаларида амалда мустақамлашади. Ҳар бир участкада ўқув ишлаб чиқариш практикасини тамомлаганларидан сўнг улар имтиҳон топширадilar ва қўлларига илмий-текшириш институтининг лаборанти деган гувоҳнома олишади. Бу гувоҳнома мактабдан сўнг илмий-текшириш институтларида лаборант бўлиб ишлашга қафолат беради.

Халқ таълими вазирлигининг қарорига кўра «Электроника» илмий-ўқув марказини аъло битирганлар университетнинг физика, политехника институтининг радиоэлектроника ва автоматика факультетига кириш имтиҳонларисиз қабул қилинади.

Марказга ўқувчиларни танлаш (10-синф учун) конкурс орқали ҳар йили май ойида ўтказилади.

Компьютер хонасининг сири

— Очиғи институтимизда ташкил этилган компьютер синфи ҳақида тўлиқ тасаввурга эга бўлиш учун мактаблардаги дарслар билан таққослаш керак,— дейди «Электроника» илмий марказининг ўқув ишлари мудири, физика-математика фанлари номзоди **Фарид Умаров**. — Ҳозир мактабларда ҳам информатика дarsi ўтилади, лекин у кўпроқ назария шаклида бўлади, шунинг учун болаларда мавҳум таассурот туғдиради. Чунки мактаблардаги информатика дarsi Халқ таълими вазирлиги томонидан етарлича ишлаб чиқарилмаган. Шунинг учун биз бу физикага ихтисослашган махсус синфлар учун ЭҲМ ва программалаштириш участкасини очдик. Ўқувчилар бу ерда ЭҲМ тузилишини, ишлаш усулларини, улар ёрдамида программа тузишни ўрганишади. Программа тузишлар физикага боғлаб, физика қонунларидаги масалаларни қўллаб, амалга оширилади. Бунда болаларга маълум бир масалалар бўйича топшириқлар берилади. Бу топшириқларни улар машинага киритиб ишлашади, яъни физика қонунларини мустақил ечишади, назариядагидек бир қолипга тушиб қолишмайди.

Мактабларда БЕЙСИК тили 2—3 соат ўрганилса, бизда яхлитлигича ўрганилади. Келгусида ФОРТРОН тилини ўргатишни ҳам режалаштирмақдамиз.

Махсус участкаларда

Радиомонтаж участкасида ўқувчилар энг содда радиомонтаж ишларини, симларни улаш, туташтириш, трансформатор катушкаларидан фойдаланиш, оддий радио схемаларини йиғиш, созлаш, уловчи ғалтак билан ишлаш, радио схемаларини ўқишни ўрганишади, конденсатор, резистор, диод, анод, катод ҳақида батафсил маълумот олишади.

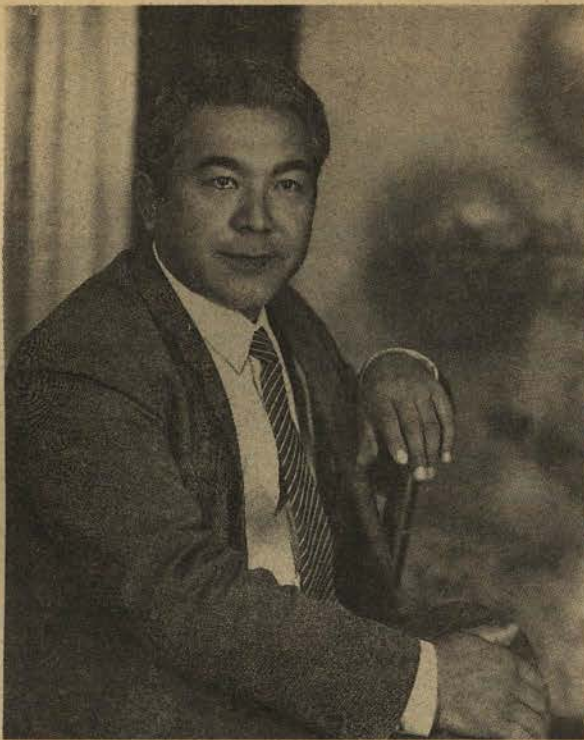
Вакуум участкасида асосан вакуум камерасида тажрибалар ўтказишни, вакуум олиш йўлларини, механик ва пар ёрдамида ишловчи сўрувчи насосларни, иссиқлик ва ионлаштирилган вакуум ўлчовчи монометрларни, чархлаш усулларини, герметик бирлаштириш ва ихчамлаштириш каби лаборантлик ишларини ўрганишади.

Механика участкасида микрометр, штангенциркуль, резъба чиқарувчи асбоблар билан танишадилар, чизмаларни ўқишни, уларга белгилар қўйишни ўрганадилар. «Қандай резъба турларини биласиз? Деталлар назорати қандай амалга оширилади? Бракарларни аниқлаш. Слесарлик асбобларининг вазифалари. Деталлар юзини ўлчаш. Асбоб-ускуналарни чархлаш» сингари қизиқарли темаларда ҳам билим олишади.

Юқоридаги участкаларда болаларга компьютер сабоғини ўқув ишлаб-чиқариш мастерлари — физика-математика фанлари номзоди А. Жўрахонов, радиомонтаж сирларини В. Расулов, вакуум илмини В. Лазинский, механика соҳасини Б. Шадиянлар ўргатишади.

Д. АДҲАМОВ.

МАРҲАЗИДА

Камчибек КЕНЖА

Бедор бўлса муҳаббат

Охулар мудрамайди,
Инжулар мудрамайди,
Туйғулар мудрамайди,
Бедор бўлса муҳаббат.

Одам — одамдан ширин,
Олам — оламдан ширин,
Ҳар дам — ҳар дамдан ширин,
Бедор бўлса муҳаббат.

Шовқин каму, сурон кам,
Алам каму, армон кам,
Беҳису, бевиждон кам,
Бедор бўлса муҳаббат.

Бутун турар юраклар,
Завол билмас гўдаклар,
Эзгу бўлар тилаклар,
Бедор бўлса муҳаббат.

Дил дилни гашламайди,
Ошиқлар қақшамайди,
Жоҳиллар яшнамайди,
Бедор бўлса муҳаббат.

Умрлар ҳам узундир,
Ҳар лаҳзаси мазмундир,
Шу — энг тинч, ҳур заминдир,
Бедор бўлса муҳаббат.

Яна хавотир...

Кўз очибоқ ҳар кун тонг отиб,
Ҳадик билан оламан нафас.
Бу, тамоман ўзга хавотир,
Утган галги хавотир эмас.

Бугун яна қандай гап топар,
Бугун недан қилади фиरोқ?
Зир югурар
Тил деган чопар,
Безиллар кўз,
Безиллар қулоқ.

Севмоқ азоб бўлди чинакам,
Аразга ҳам сабаб кўп экан.
Ҳаловат йўқ энди тунлар ҳам,
Ухлаб бўлмас.
Хавотир — тикан.

Хуллас, шундай,
Юрак биланмас,
Ҳадик билан яшамоқдаман.
Борган сари қадамни бесас,
Ва омонат ташламоқдаман.

Дўстимнинг дафтарига

Фараз қилки, миннатдорчилик
Дунёда энг бебаҳо эвас.
Фараз қилки, ҳали кўпчилик
Ҳатто шунга ҳам қодир эмас.

Фараз қилки, яхшилик ҳам сув —
Оргга қайтмай оқаверар жим.
Фараз қилки, ҳаёт ўзи шу,
Фараз қилсанг...
Тинчийди кўнглим.

Қаттиқ дийда

Хур мисоли кирасан ҳар тун —
Тушларимга мени қийнамай.
Тонгда фақат хўрсинаман жим,
Тонглар эса парво қилмагай.

Мулойимдир тунлар сийнаси,
Тушларимнинг
Йўқ эрур сўнги.
Қачон юмшар кундуз дийдаси,
Қачон вафо қилади ўнгим?

Сир

Утиб кетар, дединг, ҳаммаси,
Унутамиз бир-биримизни...
Шу андиша билан бировга
Айтиб ўтирмадик
Сиримизни.
Туйғуларни қамадик гўё,
Шер мисоли айладик асир.
Биз-ку
Унутмадик бир-биримизни,
Лекин бизни
Ташлаб кетди шеър.

Севмаган одам

Қалбини қандай илитаркин
Севмаган одам.
Ўзини нима деб овутаркин
Севмаган одам?
Ўйлаб-ўйлаб келолмадим
Бир фикрга,
Асли, ким деб аталаркин
Севмаган одам?

Соғинч

Тор созига ўхшади соғинч —
Таранглашган сари жарағлар,
Шундай экан, дея, қизларжон,
Торни яна узиб олманглар.

Мирза Раҳим МАМАЖОН

* * *

Оролни кафтимга
Олиб қарадим,
Ичиб қўймоқликдан
чўчиб,
Аста ерга томиздим —
Халқимнинг
Шўр пешона терин.

* * *

Дўндигим,
Сарсон-саргардонман
Анчадан бўён,
Кўз қорачиғингдан
Жой бергин менга.
Ҳар соғинганда
Йиғлаб турасан.

* * *

...га
Кўнги
Кўзасини
Синдирганинг
Етмагандай,
Чилпарчин
Қилиб кетдинг
Тонг сукунатин.

* * *

Биз ўзимизнинг
Эркимизни,
Пайпаслаб
Қидириб юрамиз.

* * *

Тушимда
Тун улғайиб,
Тонг отмасмиш ҳеч.
Юракни бойлайман
Қизил бешикка...
Ўзрилиб қарайман,
Шигиллар қумсоат.
Аста шимимни
Тикаман,
Хато йўлларимни
Ип қилиб эшиб.

* * *

Кўчаларда
уйқусиз дайдиб юргим
келади.
Уйга қайтсам,
Суюк-эгимга
Сирқиратар сўзларим.
Сен кетдинг-у,
Кулбамда
Тонг отмай қўйди,
Занглаб кетди,
Токчадаги тўғнағич.
Айтилмаган
Қўшиқларим бўлиб кел,
Кел, дўндигим
Лабларимда ухлагин.

* * *

Кўлмак
Сувга дардимни
Айтсам,
Шўрлик
Ерга
Сингиб кетибди.

* * *

Кел,
Дўндигим,
Суюнчиқ бўлгин,
Мен
Ҳассамни
Бир четга
Қўйай.

Нусрат КАРИМ

Сарбадорлар қўшиғи

Сарбадормиз, бизлар — сарбадор!
 Қонимизда ёнадир олов.
 Жонимизда ёнадир олов,
 Сарбадормиз, бизлар сарбадор!
 Ишқ оташи — муқаддас оташ,
 Ёнмоқ бизнинг эзгу эътиқод.
 Имонсизлик бизларга иснод,
 Ишқ оташи — муқаддас оташ.
 Биз қўёшнинг жондош фарзанди,
 Дўстга тутган меҳримиз олов,
 Ёвга сочган қаҳримиз олов,
 Биз қўёшнинг қондош фарзанди.
 Эрк офтоби нур сочар абад!
 Эрк йўлида ёнар тошлармиз.
 Вужуди чўғ олов бошлармиз.
 Эрк офтоби нур сочгай абад!
 Юрт қўёшин қопласа зулмат,
 Қалбдан юлиб биз ишқ зиёсин,
 Ендирамиз зулмат дунёсин.
 Нур — оловсиз сўймасин ҳаёт.
 Сарбадормиз, бизлар сарбадор!..
 Юртга қадам қўйса ёв ғаддор,
 Қудратимиз қул этар аввал,
 Нафратимиз қул этар тугал,
 Биз элга — эл, хунхорга — хунхор,
 Сарбадормиз — сарбадор.

Тилим — гавҳарим

Номингга битилган
 Мисоли тўмор.
 Оталик меҳридан
 Бу тухфа — иқбол.
 Элга жондош бўлсангиз,
 Юртга жон нисор,
 Қизим, эзгу тилим —
 Гавҳаримни ол!
 Сенингда номингга
 Суюкли ўғлон,
 Меросим бор эрур,
 Нодир, бетимсол.

Юрт шонин деёлсанг
 Узинг учун шон.
 Уғлим, олмос тилим —
 Ханжаримни ол!

Баҳодирлик алласин айтинг

Волидалар уйқусиз бедор,
 Вафодорлик алласин айтинг.
 Ҳар тугилган гўдакка илк бор,
 Баҳодирлик алласин айтинг.

Оқ сут билан мардлик хислати,
 Сингиб кетсин унинг қонига.
 Токи, улуг бўлсин ҳиммати,
 Ва шон қўшсин юртнинг шонига.

Айтинг мардлик алласин такрор,
 Юртга керак довюррак ўғлон.
 Токи, ўсиб бўлсин мадаккор,
 Она-юртга фидойи инсон.

Ёв келганда тушиб майдонга,
 Элни қутлуг жангга чорласин.
 Қора кунда, нурсиз маконда,
 Юлдуз бўлиб, чақнаб порласин.

Ватан қолур зўр мусибатга
 Элдан чиқса фитнакор сотқин.
 Вутун бошли бир мамлакатга
 Офат бўлур биргина хон!..

Волидалар уйқусиз, бедор,
 Баҳодирлик алласин айтинг.

Ватан тупроғи

Юракка доғ битиб ҳижроннинг доғи,
 Фироқда ёнса гар йигитнинг жони:
 Унга шифо бўлур ёрнинг дудоғи...

Кўкракда санчилиб ёвнинг яроғи,
 Хайҳот, тугар бўлса йигит дармони:
 Унга бешик бўлур Ватан тупроғи...

* * *

Қалбга чўқар залварли армон.
 Ҳадсиз олам бағри бўлур тор,
 Зугум солса инсонга-инсон!
 Хири бўлур зангори осмон.
 Қаҳратонда гул очгай баҳор,
 Бағрин очса инсонга-инсон!..

Мажнунтол

Қирғоқда мажнунтол бош эгиб турар,
 Бир тутам вужуди ғамдан бўлмиш дол.
 Урушдан қолган қабр устида йиғлар,
 Қаро сочин ёзиб муштипар аёл...

Қирғоқда мажнунтол ёш тўкиб турар,
 Кимсасиз хилватда ёлғиз бағри қоп.
 У мажнунтол эмас, йўқ, сийнаси доғли
 Ун тўққиз ёшида тул қолган жувон.

Муқимжон ҚОДИРОВ

Муҳаммад Юсуфга

Тунда шошиб поезд елади,
 Андижонга меҳмон келади.
 Шийпонларда сўлим оқшомлар,
 Мушоира — байрам бўлади.

Шоир нозик майсани қучиб,
 Шеър ўқийди энгикиб, ёниб.
 Тинглар уни ялпиз, бойчечак,
 Тинглар уни тошлар уйғониб.

Хуш сабодай шеърнинг сеҳрига,
 Қониб, сархуш бўлар гул, чечак.
 Ошиқ куйчи изларин ўпиб,
 Нозланади баҳор — келинчак.

Бир қаламкашга

Агар сенда бўлса
 Заррача инсоф,
 Энди қўй, қўлингга
 Олма ҳеч қалам.
 Бебаҳо қоғозни
 Қилма кўп исроф,
 Отанг ўрмон экиб
 Қўйган бўлса ҳам!

* * *

Баҳор манзарасин яратмоқ бўлиб,
 Қоғозга рангларни чаплади узоқ.
 Чиқара олмагач, хўрлиги келиб,
 Дарчадан ҳовлига ташлади нигоҳ.
 Яланғоч дарахтлар дилдирар боғда,
 Қиш эртагин сўзлар қарғалар «қор-қор».
 Поёни қирларга туташ сўқмоқдан
 Ҳали зеболаниб, ошиқмас баҳор.

Сураткаш жунжикиб, хаёлга толар,
 Изгирин ойнага нақшлар солар.

Андижон вилояти.

Уйларим

Ҳаёт давом этар, йўллари узун,
 Боғида турли хил гуллар ўсади.
 Қўёшнинг руҳсорин булут ёпгандай,
 Икки гулнинг юзин тикан тўсади.

Юракка қадалди бу қаро тикан,
 Қалбим узоқ йиғлаб юзимни ювди.
 Мунгли кўзларимнинг аччиқ ёшлари,
 Ширин изтиробнинг ортидан қувди.

Орзуга кўз тикиб интилган майса,
 Ёшларим остида сарғайиб сўлди.
 Ҳаётнинг йўллари тақдирим боғлаб,
 Урмига бардошни сингдириб қўйди.

Мен розиман...

Мен розиман, майли, юрагим,
 Майли, қийна, оғриққа кўндим.
 Уқ отсанг ҳам кўникдим, дўстим,
 Кўз ёшимдан майсалар сўлди.

Ургимчакнинг унига тушиб,
 Қутулмоқлик пайтин кўзладим.
 Қора туннинг юзига боқиб,
 Сукунатни жуда қўмсадим.

Чигал тушган йўллардан юриб,
 Қалбимга тош богганин кўрдим.
 Умидимга ишониб, кутиб,
 Илонларнинг ётганин кўрдим.

Майли юрак, барига кўндим...

Лобар ТОШҚУЗИЕВА,
 Тошкентдаги 248-мактаб ўқувчиси.

* * *

Сира иккиланма,
 Дадил олға бор.
 Танлаган йўлингдан,
 Қайтма, воз кечма.
 Сенга хайрихоҳлар,
 Топилар бисёр.
 Қаршилар учраса,
 Асло чўчима.
 Фақат, эҳтиёт бўл бетарафлардан!

Сабр қилмоқ баёнида

Сабр тағи сариқ олтин
Халқ мақоли.

Сабр қилган одам зафарга, муваффақиятга эришади, шошқалоқликни надомат, пушаймонлик қарши олади.

Сабр — турмушда учрайдиган ҳар турли оғирликларга бардош беришлик, эшитилган нолойиқ сўзларга, кўрилган қайғу-аламларга тоқатсизлик қилмай, тўзимли бўлишликдир. Сабр илигини тутган одам мурод-мақсадига етмай қолмайди. Қайғу-ҳасрат тузоғига илинган кўнгил сабр туфайли озод бўлади. Сабр бахт-саодат эшигини очади.

Байт:

*Кишининг ғам аро гар бўлса сабри,
Унинг бўлғай, ахир мақсад — насиби.*

Сабр суҳбати зерикарли кўринса ҳам, кейин муродни ҳосил қилиб, шодлик бахш этувчи йўлдошдир. Сабр аччиқ доридек туюлади, аммо кейинроқ сиҳат-саломатлик келтиради. Сабр ҳажр тунидек қоронғу ва узун бўлса ҳам оқибати висол тонгидир.

Байт:

*Агар ҳижронда чекса захмату ранж,
Насиб бўлғай ниҳоят беҳисоб ганж.*

Тавба қилмоқ баёнида

Ҳақиқий тавба у қилган ярамас ишлардан ўкиниб, у ножўя ишлардан тортинмоқдир. Тавба — гуноҳкорни исён жойидан тозалайди. Тавба — ёвузлик йўлининг ниҳояти, ҳидоят кўчасининг бидояти, бошидир. Тавба — манманлик рафлатидан сесканиш, ўзининг номаъқул аҳволини англаб, номуносиб ишлардан пушаймон бўлишдир.

Бу гавҳар кимга муяссар бўлса, у одам қилган номаъқул ишларидан уялиб, уят дуди димоғидан чиқади, қилган номаъқул ва номақбул ишларини эслаб афсусланади, у ношойиста ишларни иккинчи бор қилмасликка бел боғлайди. Шу билан ярамас ишларга чек қўяди, эгри йўлдан воз кечиб, тўғри йўлга қадам босади.

Байт:

*Ўзингни айла тавба баҳрига гарқ,
Езингдан шамъи имонинг урар барқ.*

Сухандонлик баёнида

*Ки ҳар ким бўлса доною сухандон,
Бўлур ҳар ерга борса шоду хандон.*

Сухандонлик, яъни гапга чечанлик мақбул ҳислатдир. Ҳамиша чиройли, очиқ ва мазмундор сўзлашга ўрган. Елгон сўзлашга ўрганма, ўзингни ростгўй номи билан машҳур қил.

Ақлли, доно одам бир масала ҳақида сўзламоқчи бўлса, у масаланинг моҳиятидан яхши хабардор бўлиб, нима демоқчи эканини ўйлаб, очиқ ва мазмундор сўзлайди. Жоҳил одам эса тушунмайди, нима демоқчи эканини англата олмайди.

Агар бир одамнинг камчилигини сезиб, унга насиҳат қилмоқчи бўлсанг, аввал унинг табиятини, руҳий ҳолатини яхшилаб текшириб, сўнгра насиҳат қил. Бўлмаса, қилган насиҳатинг бекорга кетади. Халққа айтадиган сўзингни мулозимлик билан айт, халқ сўзлаган сўзингдан сенинг ким эканингни, мартабанг ва даражангни билиб олади, чунки кишининг ким экани, даражаси сўзлаган сўзидан билинади, ҳар кишининг ҳоли сўз остида пинҳондир. Бир хил ибора билан айтилган сўз кишининг кўнглини хира қилади, бошқа бир хил ибора билан айтилган худди шу сўзнинг ўзи кўнгилга шодлик бағишлайди. Сўзга эпчил, нотик, сухангўй одам сўзини қайси ибора билан айтишни билади.

Тарбия

Донишмандлар ўғити

Бир фозил киши ўғлига айтди:

— Ўғлим, ҳаддан ортиқ ҳазилдан сақлан, қадр-қимматинг кетади. Ҳуда-беҳудага қичқириб кула берма, савлатинг, улугворлигингни йўқотасан. Ўзингдан катталар билан ҳазиллашма, уларни газабга келтирасан, кичиклар билан ҳазиллашсанг, улар сени менсимай қоладилар.

* * *

Бир донишманддан сўрадилар:

— Одам учун ярашадиган кийимлар ичида энг гўзали қандай кийим?

Донишманд жавоб берди:

— Одам учун ярашадиган энг гўзал кийим бу — одоб-ахлоқ кийимидир. Киши қиёфасини безайдиган, унинг ҳуснига ҳусн қўшадиган бундан ортиқ гўзал кийимни топиш қийин.

* * *

Ҳеч бир фазилат ростлик, тўғрилиқдан юқори ўрин олмайди. Тўғри йўлга юрган одам номусли, саботли, матонатли бўлади, унга ҳеч қандай зиён-захмат етмайди.

* * *

Беандиша бўлиб, ўйламасдан сўзлаш кўнгилсиз ҳолга сабаб бўлади, фалокат чуқурига ташлайди.

Байт:

*Кимда беандоза сўзлар бор эрур,
Бил, надоматдан унга бисёр эрур.*

Улуғбек ЯКВАЛХУЖАЕВ
тўплаган

Бола бошидан

Ибн Сино қишлоқда яшаб, табиблик қилар экан. Кунлардан бир кун шу қишлоқлик бир йигит билан бир қиз турмуш қуришибди. Улар яхши ҳаёт кечирибди. Орадан тўққиз ой-ю тўққиз кун, тўққиз соату тўққиз дақиқа ўтгач, фарзанд кўришибди. Бир оз вақтдан сўнг, улар бир-бирига маслаҳат қилишибди:

— Боламизни қандай тарбия қиламиз? Уни шундай тарбиялайликки, катта бўлганда эл-юртта фойдаси тегадиган чин инсон бўлсин, — дебди эри.

— Тўғри айтасиз, — дебди хотини, — мен ҳам шуни ўйлаб турган эдим. Яхшиси Ибн Синодан сўраб қўя қолайлик. Бу гап эрига маъқул тушибди. Эр-хотин болани кўтариб, Абу Али ибн Синоникига келишибди. У бир кичик, тор кулда яшар, шундай бўлса-да, донғи оламга кетган олим экан. Эр-хотинни яхши кутиб олибди. Нима иш билан келганликларини сўрабди.

— Боламизнинг тарбияси ҳақида бизга маслаҳат берсангиз. Токи катта бўлгач, эл-юртта фойдаси тегадиган киши бўлсин, — дебди эри.

— Қачон туғилди? — деб сўрабди Ибн Сино.

— Эрта билан туғилди, — эрининг ўрнига хотини жавоб берибди.

— Э... азизлар, — дебди Ибн Сино, — бола эрта тонгда туғилган экан, ҳозир чошгоҳ бўлди, кечикибсизлар. Бола туғилиши билан унинг тарбияси ҳақида қайғуриш керак. «Ниҳолни бошдан, болани ёшдан» деб бекорга айтишмаган, ахир.

КАШФИЕТЛАР ҚАНДАЙ ЯРАТИЛАДИ?

Ихтирога шерик мушук

Йод элементи 1911 йилда француз Бернард Куртуа томонидан топилган эди. Бу ихтиро тарихи ҳақида кимёга оид қадимги ёзувларда ажойиб тарзда қуйидагича нақл қилинади. Куртуада бир шишада сув ўтлари кулининг спиртдаги эритмаси, бошқа бир идишда эса сульфат кислотасининг темирли эритмаси бор эди. Куртуа ниманидир еяётганда унинг елкасида мушуги ўтирган. Бирдан мушук сакраб ёнида турган шишага урилган. Шунда идишлар синиб, ичидаги суюқликлар аралшиб кетган. Шу вақт ишқор ҳиди анқиб, металлдек ялтироқ кристаллар ҳосил бўлиб, полдан бурқсиган кўк бинафша буг кўтарилган. Бу модда йод эди.

Гоя қай вақтда келади

Массачусет (АҚШ) технология институтининг таниқли химиги Г. Скэтчард ўз ишлари учун Америка химия жамиятининг медали билан тақдирланди. Бир журналист унга кўнглини ранжитадиган савол берди:

— Айтинг-чи, профессор, очини айтганда бу барча гоялар Сизга қай пайтда келади?

— Э, — жавоб қилди профессор, — улар менга ҳамма вақт келади: эрталаб уйғонганимда, соқол олаётганимда, концерт эшитаётганимда. Гоялар менга мана шундай жуда ҳам осон кириб келади. Кейин мен лабораторияга бораман ва у ерда уларнинг ҳаммаси бўлмагур эканлигига иқрор бўламан.

Тасодиф ёрдам берди

1882 йилда америкалик Ч. Мак-Интош табиий каучук устида тажриба олиб борилаётганда тасодифан сюртугини каучукка ботириб олди ва шунда уни сув ўтказмайдиган бўлиб қолганини пайқайди. Орадан бир йил ўтгач, у материалларнинг икки бўлагини каучук ёрдамида бириктириш усулини топди ва ёмғирда кийиладиган макинтош плашлар ишлаб чиқаришни оммалаштирди.

Ихтиронинг аҳамияти

Кунларнинг бирида М. Фарадей Лондон қироллик институтида сараланган кишилар даврасида лекция ўқиди. Шунда у симли ғалтакка яқинлаштирилган магнитни кучсиз электр токи ҳосил қилишини намойиш қилди. Бу ерда иштирок этган тингловчиларга бу тажриба унчалик қизиқ туюлмади. Лекциядан сўнг бир хоним Фарадейдан сўради:

— Профессор, гарчи шундай ток мавжуд экан, унинг қандай аҳамияти бор?

Бунга жавобан Фарадей шундай деди:

— Хоним, Сиз янги туғилган чақалоқнинг тақдирини олдиндан айтиб бера оласизми?

Мулоҳаза учун факт.

Мамлакат бўйича ўтган йили содир қилинган 2,5 миллион жиноятдан 1 миллиони очилмай қолди. Бу дегани шунча жиноятчилар очилмади юрибди. Умуман олганда, меҳнат-тарбия муассасасида бир неча юз минг одам ҳибсда сақланмоқда.

Жамиятимиз ҳамон жиноятчиларни махсус муассасалар шароитида самарали қайта тарбиялашнинг ҳадисини олгани йўқ.

Меҳнат-тарбия муассасаларининг муаммолари бутун жамиятимизнинг қийин ҳал қилинаётган қисми ҳисобланади.

Турсуновнинг айтишича, ҳар якшанба кунлари шаҳар мактабларидан турли мусобақалар ўтказиш учун ўқувчилар келиб туришар экан.

— Биз бунга осонликча эришмадик, — дейди Ғанижон ака. — Айрим мактаблар таклифимизни рад этишди. Сабаби, бизда тарбияланаётган болалар уларнинг ўқувчиларини йўлдан уришар эмиш. Аксинча бўлиши керак аслида. Бу ерни ўз кўзи билан кўриб кетган ўқувчи ҳеч қачон ҳибсга тушмасликка ҳаракат қилади.

Тушлик пайтида шошиб-пишиб овқатланаётган тарбияланувчилар орасида ҳали она сути оғзидан кетмаган болакайлар борлигини кўриб ичимиз ачийди.

— Уз болаларидан хабар олмайдиган ота-оналар ҳам бўлса керак?

— Бор, албатта. Айрим ота-оналар бу ерга тушган фарзандларини оқ қилишади. Бу калта ўйлашнинг оқибатидир. Негаки, бола озодликка чиққач қаерга боради? Уйдагилар ундан воз кечишган. Тирикчилик ўтказиш, пул топиш учун яна жиноятга бош қўшишга тўғри келади. Жиноят қилишга ҳаётнинг ўзи мажбур қилиб қўяди.

— Ғанижон ака, қўл остингизда «адашиб» тушганлар ҳам бўлса керак. Жазо муддати давомида уларга қандайдир енгилликлар бериладими?

— Агар ҳар бир тарбияланувчи ўз жазо муддатининг учдан бир қисми ўтгунча ўз қилган жиноятини тушуниб,

меҳнат, ўқиш, ахлоқи билан ўзининг тўғри йўлга кирганини исботлаб берса, биз уни муддатидан илгари озод қилиш комиссиясига қўямиз. Комиссия лозим топса уларни озод қилади. Лозим топмаганларини эса биз 2 ойдан кейин яна тавсия этамиз. Мисол қилиб айтадиган бўлсам, Самарқанддан Алишер исмли бола ўғирлик қилиб қўлга тушган эди. Менинг одатим, ҳар бир бола билан дастлаб келган кунни суҳбатлашаман. Алишер билан суҳбатлашганимда ҳам унинг қобилиятли, босиқ бола эканлигига амин бўлдим. Жиноят қилишига эса, бир томондан ота-онаси сабабчи экан. Алишер ўғай онаси билан уришиб қолгач, уйдан бош олиб кетади. Пул топиш учун қилган биринчи уришидаёқ қўлга тушади. Судгача ҳам, судда ҳам ота-онасига кўз тутган бечора ўсмир улардан хабар бўлмагач, ўзини ота-онасиз, деб тан олади.

Биз унинг билими чуқурлигини сезиб, даставвал болалар орасида ташвиқот ишларини олиб борувчи, сўнг ёпиқ муассасаларда чиқувчи кўп тиражли «За новую жизнь» газетасига «колония мухбири» этиб тайинладик. У муддатидан олдин озод қилинганда унинг юзида севинч эмас, балки изтироб кўрдим. У йиғлаб, Самарқандга боролмаслигини, борса дўстлари, синфдош қизларининг кўзига қандай қарай олишини, кўчада қандай бош кўтариб юришини айтганда, тўғриси, менинг ҳам кўзимга ёш қуйилиб келди. Бола қилган хатосини англаган, виждон азоби уни изтиробга солган эди. Хуллас, биз уни Тошкентга ишга жойлаштирдик. Ҳозир у тез-тез хат ёзиб туради. Хатларининг бирида журналистика факультетига ўқишга киратганлигини хурсандчилик билан билдирган эди, — деб сўзини тугатди Турсунов.

Ғанижон ака ҳар сафар болаларга янги-янги хабарлар, озодликда юрган тенгдошлари ҳақида қизиқарли маълумотлар бериб, болаларни қизиқтирар, улар эса умрлари бекор ўтаётганидан, ўз қилмишларидан афсус чекишар эди. Бу — Турсуновнинг тарбия усуллари билан бири. Виждон азоби — энг оғир жазо...

Тарбияланувчилар колонияда ўқишдан сўнг 6 соат давомида меҳнат қилишади. Колония ишлаб-чиқариш цехи хотин-қизлар колонияси корхонасининг филиали бўлганлиги сабабли ўсмирлар ҳам тикувчилик қилишга мажбурдирлар. Ваҳоланки, ҳар бир тарбияланувчи ўз жазо муддати давомида бирор фойдали, кейин асқотиб қоладиган касбнинг эгаси бўлиб чиқиши мумкин эди. Ахир, ўйлаб кўрайлик, улардан камдан-ками озодликка чиққач фабрикага бориб хотин-қизлар орасида тикувчилик қилади. Бас, шундай экан, колониянинг ишлаб-чиқариш цехларини ўзгартириш чораларини кўриш лозим. Бу ҳам ўсмирлар учун, ҳам давлат учун фойдадан холи эмас.

Мулоҳаза учун факт.

СССР прокуратурасидан васиқа: маҳбуслар жазо ўтайдиган шароит санитар-гигиена нормаларига ва халқаро стандартларга тўла жавоб бермайди. Ҳар саккиз маҳбуснинг бири сил касаллигига гирифтор бўлган. Меҳнат-тарбия муассасаларидаги касалланиш СССРдаги ўртача касалланишдан 17 баравар юқори. Улим даражаси эса 10 баравар ортиқ.

Маҳбусларнинг ўртача ойлиги 156 сўмини ташкил этади. Унинг 78 сўми давлат ғазнасига, 22 сўми овқатланишга, бир қисми даъвогарнинг ҳисобига ва 25 сўмга яқин пул маҳбуснинг ўзига қолади. Шу пулни олиш ҳам маҳбусларнинг ўндан бирига насиб қилади, холос.

Муаммолар, муаммолар...

Лагердаги болалар билан холи суҳбатлашганимизда улар яна бир талай муаммоларни тўкиб солишди. Буларни тартиб билан баён қилишга ҳаракат қиламиз. Биринчидан, ота-она ўз фарзандига илиниб бирор ширинлик, сариёғ ёки гўшт маҳсулотлари юбора олмайди. Кимдир, «Э, буларга ким қўйибди ширинлик ейишни», дейиши аниқ. Лекин биз уларнинг ашаддий жиноятчи эмаслигини, ҳали шаклланиб, вояга етмаган, тарбияга муҳтож ўсмирлар эканликларини унутшимиз тўғри эмас. Айримларнинг фикрича, шу ҳам жиноятчиларни «тарбиялаш» усуллари билан бири эмиш. Ваҳоланки, бу нарсаси ўсмирга акс таъсир этиши ҳам мумкин.

Колониядаги тарбияланувчилар, ҳаммаси ҳам интиқ бўлиб ўз яқинларидан хат кутадилар. Хат олган кунни ўсмирнинг юраги нурга, севинчга тўлади. Ташқи ҳаётни кўмсайди. Мақтублар...

Лекин, хатларни назорат қилувчи ходим фақатгина оила аъзоларидан келган хатларинигина ўтказди. Тенгдошлардан, дўст-биродар, севики кишиларидан келган хат-хабарлар эса ўз манзилига етиб бора олмайди. Колониядан ташқарига чиқариладиган мақтублар тақдирини ҳам худди ана шундай. Ваҳоланки, ўз тенгдошлари билан хат орқали алоқа қилиб туриш аввало тарбияланувчи учун, ўз навбатида ташқариди тенгдоши учун ҳам фойдадан холи эмас. Негаки, колониядан юборилган хатларда бу ердаги ҳаётнинг қандай эканлиги акс этиши муқаррар. Шунингдек, ўз жазо муд-

датини ўтаётган ўсмир ташқарида дўстлари кутаётганлигидан қувонади, жинояти учун афсус чекади ва ҳаётда ўз ўрнини тезроқ топиб олишга интилади.

Бунинг устига, ҳар икки ойда рухсат этиладиган учрашувларга ҳам фақат ота-оналар келиши мумкин холос. Дўстлар, синфдошлар билан кўришиш эса таъқиқланган. Нега? Наҳотки шунини ҳам «тарбия усуллари»дан бири деб аташ мумкин бўлса?

Аксинча, жиноятчи ўсмир тенгдошлари билан ўзаро ўртоқлашса, мулоқотда бўлса, ҳар икки томонга ҳам кони фойда эмасми!?

Бунақада ёшлар ўртасида жиноятчилик кўпайишининг олдини олиш мумкинми ўзи?! Кўришиб турибдики, колониядаги дастлабки «сукунат» алдамчи таассуротлар. Унинг остида пўртаналар мавжуд. Норозиликлар тўлиқ натижасида бўлса керак, 1986 йил октябрь ойида колонияда тарбияланувчилар кўзғолон кўтардилар. Оқибатда деразалар, стол-стуллар синдирилди. Тарбияланувчилар ойна синиқлари билан норозилик белгиси сифатида ўз баданларини тилиб ташладилар. Колония ётоқхонасидаги оппоқ чойшаблар қип-қизил қонга беланди. Ғазабдан ақл-хушларини йўқотган исёнчилар ёрдамга келган милиция ходимларидан бирини уриб ўлдиришди.

Эртаси кунни шу тарбияланувчидан 70 таси олиб кетилди. Касалхонага эмас, балки тергов изоляторига. Ташқарида ўйиб олувчи изгирин. Ичкарида, изоляторда эса, унданда совуқроқ. Ўсмирларнинг тилинган жойлари газак олиб кетган. Вақт ўтгандан кейингина уларга тиббий ёрдам кўрсатилди. Натижада, Жамол исмли бола оғир аҳволда операция столига ётқизилди. Текшир-текширлардан сўнг 23 ўсмир қўшимча жазога маҳкум қилиндилар. Чунки кўзғолон оқибатида одам ўлдирилган. «Кўзғолон»га нима сабаб бўлган эди?.. Дам олиш пайтида «уюштириладиган» ноўрин ҳарбий машқлар, келтирилган киноларни намойиш этмаслик, ноҳақ жазолар, ота-оналар томонидан юборилган тугунларни қай-

тариб юборишлар каби «тарбия усуллари» тарбияланувчиларга акс таъсир этмасдан қолмади. Уша яшанба куни ҳам катта лейтенант Алимов ҳамда Қурбоновлар 2 серияли фильм намоиш этиш ўрнига ўсмирларни ҳарбий машқлар бажаришга, эммаклар юришга мажбур қилдилар. Тарбиячилар шанба кунги ишлаб-чиқариш плани бажарилмагани учун ўсмирларни ўзларича жазоламоқчи бўлгандилар, оқибати эса...

Хўш, тўқнашувдан сўнг вазият ўзгардими? Тўғри, тарбиячилар янгиланди, тарбия программалари бироз ўзгарди. Бироқ, юқорида айтиб ўтилган муаммолар, ноўрин «тарбия усуллари» бекор қилинмас экан ҳали нохуш воқеалар содир бўлмастлигига ҳеч ким қафолат бера олмайди.

Озодликка тоза қалб билан!

Яна бир муаммо. Колонияда 18 ёшгача бўлган ўсмирлар тарбияландилар. Кейин эса улар катталарнинг Меҳнат-тузатиш колонияларига юборилди. Хўш, бу йўл тўғрими? Бу саволга куйидаги мисол яққол жавоб беради.

Геннадий Л. безори болаларга қўшилиб жиноят содир этди ва 3 йил муддатга ҳукм этилди. У «малолетка»га келганида эндигина 17 ёшни қаршилаган эди. Келиши биланоқ ИТС (ички тартибни сақлаш)га аъзо бўлди. Кўп ўтмай яхши хулқи туфайли взвод раислигига кўтарилди. Лекин орадан 8 ой ўтгач тарбиячи ва тарбияланув-

чилардан тез орада «катталар» орасига кетишини эшитгач, ўзини янги хизматга тайёрлай бошлади. Раислик қилишдан бош тортди, ИТС дан чиқиш учун ариза берди. Икки-уч марта тартибни атай бузиб жазо камерасида ўтириб чиқишга улгурди. Колонияда у ёмон хулқли, қоидабузар деган ном чиқарди. Албатта, бунга ҳеч ким ҳайрон бўлгани йўқ. Чунки у тез орада «катта»лар орасига кетади. Геннадий қамоқхонадаги ёзилмаган қонун-қондаларга риоя қилиб атай шундай ёмон йўлга юрди. Йўқса, у катталар қамоқхонасига борганда «қийналиб» қолиши мумкин эмиш. Ҳа, ҳар бир қамоқхонанинг ёзилмаган, ўз ички қонунлари бор. Давлат қонунларига бўйсунмаган жиноятчилар ёзилмаган қонунларга қаттиқ риоя қиладилар. Агар Геннадий ўз жазо муддатини охиригача мазкур тарбия-меҳнат колониясида ўтаганида унинг қайтиб яна жиноят қилмаслиги аниқ эди. Энди бўлса у катталар қамоқхонасида ашаддий жиноятчилар билан бир қозондан овқат ейишга мажбур. Қозонга яқин юрган одамга унинг қораси юқмаслиги мумкин эмас...

«Известия» газетасининг ёзишича Грузиядаги болалар колониясида ўсмирларни 21 ёшгача ушлаб турилар экан. Бизда ҳам шу усулни қабул қилиш керак...

Жумҳуриятимиздаги яна бир тарбия-меҳнат муассасасида бўлганимизда, катта тарбиячи Собит Жалиловга шу ҳақда савол бердик.

— Узи аслида бизда ҳам 18 ёшгача ушлаб турилиши керак тарбияланувчилар. Бироқ, биз агар ўсмир тузалиш йўлига кирганлигини сезсак, уни 20-21

ёшгача ўзимизда сақлаб қолишга ҳаракат қиляпмиз, — дейди Собит ака, — Чунки, жазолашдан асосий мақсад — тарбиялаш. Лекин ҳар доим ҳам болаларни 20-21 ёшгача олиб қолишга эришавермаймиз.

Биз бу ерда кўп тарбияланувчилар қатори ўғирлик қилиб қўлга тушган қорақалпоғистонлик Р. исмли йигитчага савол бердик.

— Бу ерга яна қайтиб тушмаслигинга ишонсанми?

— Ҳа! Бир адашдим. Энди кўзим очилди. Озодликда юрганга етмас экан, — деди у афсус билан.

... Колониядан чиқар эканмиз, дарвоза тепасига илиб қўйилган «Озодликка тоза қалб билан чиқинг!» деган давъатни ўқидик.

Мулоҳаза учун факт.

Жамиятдаги миллатлараро муносабатларнинг кескинлашуви қамоқхоналардаги зиддиятларда ҳам акс этмоқда.

Меҳнат-тарбия муассасаси ходимларининг маоши ҳаддан ташқари паст. 100 та маҳбусга битта ходим тўғри келади холос. Жиноятчилик жиҳатидан анча тинч бўлган Швейцарияда эса битта жиноятчига иккита тарбиячи ходим тўғри келади.

РЕДАКЦИЯДАН: Мана, ошкоралик шарофати туфайли илгари ман қилинган мавзулар матбуот саҳифасига чиқмоқда, ундаги долзарб муаммолар атрофида фикрлар айтилмоқда. Колония ҳаёти ҳам мана шундай «ёпиқ» мавзулардан бири эди. Тўғри, бу мавзунинг матбуотга чиқишини истамайдиганлар ҳозир ҳам [айниқса, ички ишлар ходимлари орасида] топилади. Лекин замон ўзгарди. Матбуот ойна сифатида жамиятдаги барча муаммоларни акс эттирадиган ҳуқуққа эга бўлди. Қамоқхона нега жиноятчини тарбияламапти! Нега кишилар орасида «одам қамоққа тушса баттар бузилиб келади», деган фикр ўрнашиб қолган. [Дарвоқе, буни дастлабки мақоламиз ҳам тасдиқлайди.]

«Еш куч» илгари ҳам бу мавзуда бир қатор мақолалар эълон қилган эди. Биз ушбу мавзунинг янада чуқурроқ муҳокама қилиш, муаммоларни рўй-рост ошкор қилиш истагидамиз. Шу боис биз журналхонларимиздан мазкур муаммо ҳақидаги қimmatли мулоҳазаларини кутиб қоламиз. Агар қачонлардир ёшлиқ қилиб тақдир тақозоси билан колонияда ўтириб чиққан кишиларимиз бу ҳақда ўз фикрларини билдирсалар яна ҳам яхши бўларди. Барчамизни бир эзгу мақсад бирлаштириши керак. Бу тобора ўсиб бораётган жиноятчилиكنинг олдини олишдир.

Дилшод ҚУЛДОШЕВ,
Шухрат ИБРОҲИМОВ.

Муқовамизнинг иккинчи саҳифасида

САНЪАТ

МОЖАРИСТОНИЛИК ЎЗБЕК РАССОЛИ

Қобил Чигатойнинг асарлари нега ғалати таассурот қолдиради кишида? Нимани чиқади у, рассом сифатида ҳаётни қандай идрок этади? Тўғри, тушуниш қийин, лекин «тушунмадим» деб бефарқ қололмайсиз ҳам. Мусаввир мўйқаламининг мушоҳада тарзи бунчалик мураккаб, жумбоқларга тўла бўлмаса? Тўхтанг, нега Қобилнинг ижоди ўзбекистонлик рассомларникига мутлақо ўхшамайди? Мураккаб композициялар, фавқулодда сюрреалистик лавҳа-манзаралар яратилганда ўзига хос йўналишларни танлаган Умарбеков, Охунов, Тўхтаев асарларидан ҳам мутлақо фарқли!

Ҳаёт манзараларини мураккаб ечимларда акс эттириш борасида сўз юритилганда беихтиёр яқин ўтмиш воқеалари — ижодкор аҳлига муносабатлардаги адолатсизликлар эсга тушади.

Бундай ажабтовур кулгили (аслида аянчли!) ҳодисалардан бири 1962 йилнинг декабрида Москвада юз берган. Н. С. Хрущёв партия-ҳукумат раҳбарларини эргаштириб рассомлар кўргазмасига ташриф буюради, эртасига бир қанча асарлар партиянинг биринчи котибига ёқмагани учун... кўргазмадан олиб ташланади. Марказқўм ғоявий бўлимнинг мудир Л. Ильичев изланувчан ёш рассомларнинг асарларидаги ўзгача фикрлашни тушунмай-нетмай улар устидан «санъатга даҳли йўқ буларнинг!» деб ғазабнок ҳукм чиқаради.

Уша тарихий визитдан сўнг «мавҳум» фикрловчи, «мавҳум» мавзуларни чизадиган рассомлар таъқиб остига олинди, уларнинг асарлари кўргазмаларга қўйилмади. Санъатга бундайин жоҳилонга муносабатнинг қурбони бўлмиш Б. Пастернак, Э. Неизвестный, В. Сидур, А. Тарковский сингари катта санъаткорлар жаҳон миқёсига чиқдилар, бироқ улар ўз она юртларида эъзоз-эътибор топмадилар. Анъанавий андазаларга сиғмайдиган мушоҳада юритувчи ижодкорлар яқин-яқингача таҳқиру-таъқиблардан қутилмадилар...

Қобилнинг асарларини томоша қилаётиб беихтиёр мустабид фармонбардор сибсат не-не истеъдодлар қанотини қайирмаган деб ўйга толасиз.

Йўқ, Қобил юқорида қайд этилган номдор ижодкорлар сингари таъқибга учрамади, ҳеч ким уни Ўзбекистонни ёки бўлмаса Совет Иттифоқини тарк этишга мажбур қилмади. У СССР фуқароси.

Тошкентнинг Сағбон мавзеидаги Қилбелбоғ даҳасининг тор кўчалари қуршовида 8 йиллик мўъжаз 11-мактаб жойлашган. Қобил ушбу мактабнинг камтар-камсуқум муаллимларидан таҳсил олган, тенгқурлари қатори тўполон қилиб, дарсларга кириб-кирмай, катталарни жавратиб, улардан танбеҳлар эшитиб катта бўлган. (Дарвоқе, «Шум бола» фильмининг бош қаҳрамони образини яратган Абдураим Абдуваҳобов ҳам шу мактабда ўқиган). Сағбонни Чигатой (ҳозирги Фаробий) кўчаси билан боғлаган Хуррият

кўчасида ўсиб-улғайган, ёз бўйи Кайковус анҳоридан чиқмай чўмилган. Таниқли «Муштум»чи рассом раҳматли Воҳид Одиров Қобилнинг амакиси эдилар, унинг отаси Едгор ака ҳам умр бўйи рассомлик нонини татидилар, ҳозир у киши қариллик ҳордиғидалар.

Мен Қобилдаги ўзбек рассомларига сира ўхшамаган тафаккур тарзи илдиэларини излаётган эдим. Бунининг ўзига ҳам айтдим. Қобил «нима ҳам дердим» дегандек елка қисди ва саволимга даҳли бўлмаган мулоҳазаларини изҳор қила бошлади:

— Беньков номидаги билим юртида ўқиган пайтларим маҳалламизда яшайдиган мўйсафид отахонлар портретини чизганман. Ленинградда — Вадиий академияда таҳсил олган кезларим ўзимизнинг эски шаҳар бозори манзараларини яратишга ҳаракат қилдим. Портрет яратмоқчи бўламанми ёки бозор манзарасими — қатъи назар, мени экзотика эмас, балки ўзбек қариясининг нуруний чехрасидаги соф Шарқона сеҳр, яхлит бир кенгликда тасаввур қилинган бозор кўринишидаги сирли руҳ қизиқтирган. Тошкентнинг қадимий тор кўчаларидаги ҳар бир муюлиш, ҳар бир эшик ё болаҳонанинг мўъжаз деразасига қараб туриб ифодалаб бўлмайдиган даражадаги бир турфа кечинмаларга чулғанасиз. Бу кечинма моддий эмас, балки рухий... туйғуларда акс этади, холос.

Қобил яна бир оз гапирди, лекин мен

Adilov Kabul

1959 Taskent
4024 Debrecen,
Vörös Hadsereg útja 58.
16.

саволимга жавоб топгандек бўлдим. Тасав-
вур қилинг, қулочингизни бемалол чўзол-
майдиган тор кўчадан боряпсиз — «кимлар
ўтмаган жойлар» деган гап эсингизга туша-
ди, 2—3 дақиқа юрмасингиздан сизни мую-
лиш кутади, юраверасиз, муюлишдан сўнг
яна муюлиш, сўнгра кета-кетгунча пастак
пахса девор, унда-бунда пастак ва ихчам
эшик — «бу эшиклардан кимлар кириб-чи-
қади» деб ўйлайсиз, туйқус тор кўчага яраш-
магандек болахона деразасига кўзингиз ту-
шади — беихтиёр юзингизга табассум югу-
ради — эртақлар юртида сайру саёҳат қи-
лаётганга ўхшайсиз. Қувалашиб юрган ёки
хоммопиш ўйнаётган болакайлар ҳайрат тў-
ла кўзларини сиздан узмайди, катталар эса
обдон тўхтаб олиб саломлашади, уй ичингиз,
ота-онангиз, бола-чақангизгача сўраб омон-
лашади — кўнглингиз ийиб кетади... Ас-
фальтланган катта, сершовқин кўчага чиқа-
сизу бояги кўнглига яқин, дилга ором бахш
эгувчи сирли-сехрли манзаралар ортда қо-
лади, уларни кўмсай бошлайсиз. Одатда биз
кўниккан рассомлар ўша тор кўчани, ғаро-
йиб дарвозани, қария ёки ўйинқароқ болакай
суратини чизади, Қобил эса тор кўча манза-
ралари тугдирган кечинмаларни туширади
матого. Унинг ўзига хос тафаккур тарзи
ҳам шунда! Ф. Достоевский таъбири билан
айтганда, ҳақиқий бадий асар воқеалар
тафсили тугаган ва ўша воқеалар таъсири-
да туғилган таассуротларни иншо этилган
жойда бошланади. Деярли барча ижод-
корлар (ёзувчи, шоирлар ҳам шу жумладан)
ушбу таърифдан келиб чиқиб икки гуруҳга
бўлинади. Соддароқ қилиб айтганда кимдир
бадий мушоҳадани воқеаларнинг ўзида
кўрса, кимдир воқеалардан туғилган ке-
чинмаларда деб билади.

Қобил бизда кам учрайдиган кейинги тои-
фага мансуб ижодкорлардан!

Бундай ижодкорлар асарларидан баҳра
олиш асарда акс этган туйғулар орқали
воқеликни идрок этиш кўникмасини тақозо
этади. Бадий мушоҳада кенглиги, билим
ва савия, фикр учқурлиги бўлмай туриб
рассом туйғуларини тўла-тўқис идрок этиш
қийин.

«Тўда»ни кузатайлик: унда нима акс
этган? Қандайдир жониворларнинг юқори-
дан олинган сурати эмасми? Еввойи чўч-
қаларми ёхуд каламушлармикан?.. Келинг,
қандай жондорлар эканининг нима аҳамия-
ти бор? Ҳар қандай тўда ўз ҳолича бир
жамоа эканини эътиборга олсак, нега бу
жамоа вакиллари бу қадар пароканда? Ҳа,
ҳа, сездингизми, тўдада асабий нотинчлик
ҳукмрон. Гўё тўда хотиржам бораётган
бир пайтда қон ҳалқобига дуч келади
(қизил доғларга эътибор беринг) ва жони-

ворлар қаттиқ ҳурқиди, талвасага тушди —
оқибатда парокандалик бошланди. Умумтал-
васа чоғида тўда жипслашди ва шунинг
баробарида тирақайлаб қочиши — тўзондек
тўзиб кетиши ҳам ҳеч гап эмас...

Бир асар шарҳи учун шунинг ўзи кифоя-
дир. Бироқ, фикрни яна давом этириш
мумкин: матого туширилган мазкур тўда
жониворлар эмас, балки XX аср одамлари
тафаккуридаги безовталик сурати бўлсачи?
Ғалваларга, жангу жадалларга, зиддиятлар-
га тўлиб-тошган, эҳтирослар тугёнидан ўзли-
гини англаш мураккаблашиб бораётган бо-
тиний дунёмизни эслатмаяптими? Ахир мо-
вий сатҳ, яъни осмону фалакдан шу қа-
дар сокин, шу қадар мусаффо кўринаётган
курраи заминимизда пароканда тўда эмас,
баҳамжиҳат, эмин-эркин Инсон бўлиб яша-
шимиз чандон афзал эмасми?!.

«Хордиқ» учлиги, «Соя», «Оқшом», «Мо-
лиҳулиё» — қайси асарга қараманг, тиниқ
рангларга ва рамзий унсурларга кўзингиз
тушади — ўзингиз кўникмаган, мутлақо но-
таниш услуб жилоларини идрок этмоқ учун
фикрни фаоллаштиришга уринасиз.

Қобил билан редакциядаги суҳбатимиздан
анча ўтди. Ниҳоят Мажаристоннинг (Вен-
грия) Дербетен шахридан хат келди. Унда
Қобил Мюнхендаги кўрғазмада қатнашгани-
ни, бир ой ўша ерда бўлиб ваъдалашган
слайдларни (рангли фотосурат лентаси) бар-
вақт жўната олмаганини ёзибди. (Қобил
Чигатой ижодий сафар ниятида Ер юзининг
истаган диёрига бориши мутлақо эркинли-
гини сўзлаб берган эди.) Янги жўнатган
суратлардан бири — «Амир Темур» деб ата-
лади.

Амир Темур! Жаҳонгир бобокалонимизни
ким қандай тасаввур қилади? У ким, қандай
шахс бўлган? Яқин-яқингача, айрим эълон
қилинаётган манбаларни истисно қилганда

ҳозиргача кенг омма Темур ҳақида нечоғ-
ли маълумотга эга?

Чалакам-чатти «билимдон» лигимиздан
келиб чиқсак, шубҳасиз тасаввуримизда
Темур босқинчи, қонхўр, ёвуз — умри қир-
гинбарот мухораба майдонларида ўтган
одам. Қобил мўйқаламининг қудрати Темур
портретини яратишда фавқулудда ечим то-
пади. Биринчи қарашда дабдурустан ўн-
ғайсиз аҳволга тушасиз, лекин хулосага
шошилманг — тинимсиз жанглар даврининг
тимсоли бўлмиш қип-қизил сатҳ (фон) «эгал-
лаб» олган нигоҳингизни зўриқтирмай ўз
ҳолига қўйинг. Табиий, Ер юзини забт этиш-
га чоғланган қудратли оёқ ва қўлларнинг
аянчлилигига маҳзун термуласиз. Бир зумга
Темурнинг боқийлигига қиёсдек қад ростла-
ган дарахтга қарайсиз, шунда асарнинг мар-
казий нуқтаси — буюк жаҳонгирнинг улкан
кўкси диққатингизни тартади. Темурнинг
кўкси, қалби нақадар ёруғ, нақадар кенг эди,
ундан ёғилиб турган қудрат-салоҳият нечоғ-
ли битмас-туганмас бўлмасин, Темур оддий
инсон сифатида раҳм-шафқатли эди (му-
шукни эслатаётган жониворнинг бошини си-
лаётгани), айна чоқда жисмоний ногиронли-
гига қарамай у ўз тахтида метиндек — қоя-
тошдек пухта ўтирибди, бошини эса бами-
соли Ер куррасининг (ёқасининг айланаси
сайёрамиз доирасини эслатапти) ёлғиз ҳукм-
ронидек ғоз тутиб турибди!..

Табиий, ҳар ким Қобилнинг журнал му-
қовасининг 2-саҳифасида эълон қилган ҳо-
казо асарларидан ўзича хулосалар чиқара-
ди. Мухлисларни турли ўй-хаёлларга тол-
дираптими, улар қалбида шу чоққа қадар
номаълум эҳтирослар тўлқинини тугдирап-
тими, демак, рассомнинг бахти ва истездоди-
нинг қудрати ҳам шуларда намоёндир!

Хуршид ДУСТМУҲАММАД.

олишгандай жим боқиб туришарди. Ҳалойик толиби илминг сўзларидан сеҳрланиб қолгандай сукутда... Сўз айтмоққа бировда журъат бўлмади. Яна Мавлонозоданинг узи гапирди:

— Модомики, ҳеч ким шундай жавобгарликни бўйнига ола олмас экан, битта йўл қолади... Борди-ю, Самарқанд сарбадорлари жамоаси юртимизни топтатмаймиз, босқинчиларга қарши сўнги нафас қолгунча жанг қиламиз деса-ю, мана шундоқ масъулиятни ўз зиммасига ола, қўлаб-қувватлаб, кўмак берасизларми ёки йўқми?..

— Кўмак берамиз! Мени ёзинг! — деди бўйнига камон осган йигит.

— Сарбадорлар яшасин! Мени ҳам қўшиб қўйинг!

Шу пайт Қавомиддин қози одамларга мурожаат қилди:

— Эй мусулмонлар! Шундай катта мамлакат ва давлатни ҳимоя қилиш, Жета қўшинидай беомон душманга бақамти келиш подшоҳлар ва уларнинг ноибларига тегишли юмушдир... Лекин уларга тобе бўлган бечора кишилар бу ишнинг урдасидан чиқа олармикинлар? Уйлаб кўрайлик! Етти ўлчаб бир кес, дейдилар, илло...

Мирзо Қавомиддин қозининг гапи оғзида қолди:

— Бу гапга қўшилиб бўлмайди!
— Уҳдасидан чиқади! Эса Амир Ҳусайндан мадад кутамизми? — қабилида норозилик саслари майдонни тугиб кетди.

Энди шайхулислом Абулворис Самарқандий сўз олди:

— Азизлар! Ҳаммамиз ҳам, иншолло, худонинг бандасидурмиз... Бандага хос фикр қилмагимиз жоиздир. Агар уйга ўт тушса, у ёниб ётган бўлса, қандоқ ўчирар эканмиз, деб кенгашиб ўтирилмайди, вақт қўлдан кетиб қолади. Оқиллар ўйланиб ўлтирмай қўлига пақирда сув олиб ўрни ўчиришга шошиладилар. Фи айни, суратини машаа рақабак, демишлар олло-таоло! Яъни, бу калима маъноси: «Сени шу ҳолда, сенинг хоҳишингга кўра шундай пайдо қилди...» деганидир. Самарқанд сарбадорлари улуг юмушнинг эгиларига олибдилар, кам бўлмасинлар! Зеро, ҳақ-таоло уларни ўзларининг хоҳишига кўра шундай пайдо қилибдир...

Абубакр Калава энди жим турулмади. У қийналиб бўлса ҳам бундай деди:

— Юртимизни душмандан асрашга, бирлашмакка қасамдб этайлик! Қасамдбни унутсак, хотинларимиз бизга ҳаром бўлсин!

«Маъкул!» «Маъкул!» деган овозлар эшитилди.

— Эй, Самарқанд аҳли! — деди Мавлонозода. Унинг овози бу гал яна ҳам залварли чиқди.

— Каломни қисқа қилурмен. Сарбадорлар жамоаси андоқ фикр қилур. Зудлик билан, айни шу дақиқадан бошлаб, камина шаҳар аҳолиси рўяхатини тузурумен, уйланганлар қанча, бўйдоқлар қанча, ажнбийлар қанча, гайридин қавмлари қанча, мусофирлар қанча... Илло барчамиз шу тупроқ тузини тотар эканмиз, юрт тақдири учун баббаравар масъулдирмиз...

Мавлонозоданинг сўзидан сўнг одамлар минбар томон ошикка бошладилар, ҳамма рўяхатдан ўтишга шошиларди.

Энди камонмерган Хўрдак Бухорий сўз олди:

— Одамлар! — деди. — Рўяхатдан ўтмоқдан аввал ҳарб интизомни хусусида сўзимизни яхши англаб олингиз. Интизомни бузган киши ўша жойда қилчдан ўтказилади. Бир юзини гуноҳга тутган киши иккинчи юзини жазага бурмаги мақбулдир. Шаҳар дарвозалари, раҳналариға қўриқчилар қўйилсин. Ҳамма кўчалар то Чорсу майдонигача бир неча жойда чеплар, бандлар билан боғлансин, тўсиқлар тиклансин. Чеплар устида ёйандоз, ўқчилар, мерганлар учун шинаклар қолдирилсин. Кимки қайси юмушга тайинланган эса жойидан бир қадам ҳам нари жилма-

син. Кечасию кундузи жойида қолмаги ўқтирилсин. Ҳатто шериклар бошига кулфат тушибди, кўмакка бормак лозим деган ҳаёлда, ўзига берилган жойни қолдириб кетиш хатар деб ҳисоблансин. Ҳовлига, бола-чақалар ёнига бориб келиш, мўғуллар билан сўзлашиш каби интизомсизликлар қатъиян ман этилсин. Ҳеч кимга ўз ҳолича жанг қилмакка руҳсат берилмасин. Жангга кирмак борасида махсус довул садоси жаранг берур!

Одамлар энди рўяхатдан ўта бошладилар.

— Исмингиз? — сўради Мавлонозода, баланд бўйли йигитдан.

— Тоштемир.

— Қайси маҳалладан?

— Хожа Кафширдан. Нима юмуш топширилса адо этурман.

— Уйланганмисиз?

— Уйланганман. Бир ўғлим бор... Кекса отам, онам бор.

— Сиз шаҳарнинг ичида бўлурсиз, — деди Мавлонозода. — Жангга лозим бўлиб қолса киражаксиз, кекса ота-онангиз, ёш болангиз бор экан...

Тоштемир нимадир демоқчи эди, Мавлонозода:

— Гап тамом! — деб кесиби қўйди. — Ҳалвойи оға! Сиз соқа сафини идора этурсиз. Қўшинингизга Тоштемирни олингиз!

Рўяхат шу хилда давом этди. Қўшиннинг баронғор қисмини камонмерган Хўрдак Бухорий, жавонғор қисмини Ахий Жаббор бошқарадиган бўлди. Илғор қисми Мавлонозода чекига тушди. Вақт зиклигидан рўяхат маҳалиёқ жангчилар сафларга бўлиб ташланди. Мавлонозоданинг қўли қўлига тегмас, иш билан одамларга қарамас ҳам эди.

— Исмингиз? — сўради у навбатдаги жангчидан.

— Жаҳонгир!

Мавлонозода овоз таниш туюлди. Бошини кўтариб рўпарасида ўнг томонига қилич осган, совут кийган ўн саккиз ёшлардаги ингичка мўйлабли йигитга қаради. Йигит жуда келишган, дубулғаси ўзига ярашиб турарди. «Ажойиб йигитларимиз бор-да!» деб қувонди Мавлонозода. Унинг анграйиб турганини кўрган йигит кулиб юборишига оз қолди, эшитмади шекилли, деб ўйлаб, бидирлади:

— Жаҳонгир! Беклар маҳалласидан. Ота-онам бор. Ҳали уйланганим йўқ, бўйдоқман... Қилич чопаман, найза отаман...

Мавлонозода ҳамма саволга бирданига жавоб берган бу йигитни қаерда кўрганини сира эслай олмади. Яхшироқ тикилиб қарагиси бор эдику, аммо фурсат йўқ, унинг устига шу пайт орқадан кимдир гижиниб: «Нега гапга соласан? Тезроқ ўт!» деб бетоқат бўла бошлади.

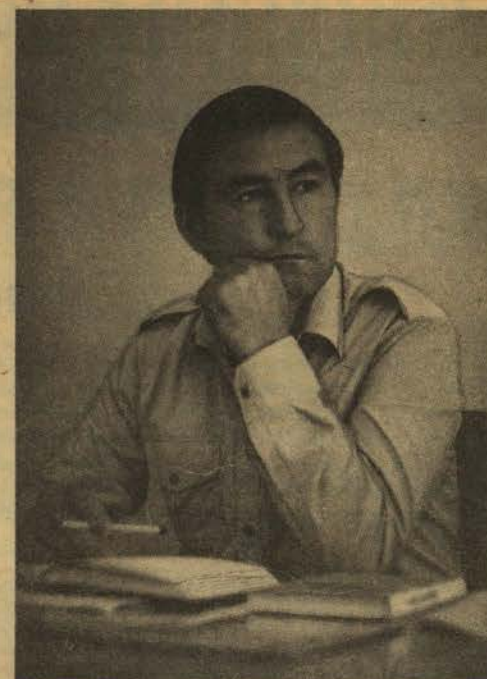
Сухбатга диққат қилиб турган Абубакр Калава Жаҳонгирга яқин келди-ю, тикилиб қолди. Ажабо! Сал тўлароқ бўлса, нақ Шамсулмулкнинг ўзи бўларди қоларди. Одам ҳам одамга шунчалар ўхшайдими? Беклар маҳалласиданман, деди-ми? Ҳа, шаҳарнинг у томонидан экан-да...

— Ҳа, амак! Жуда тикилиб қолдингиз, бировга ўхшатдингизми дейман? — сўради Жаҳонгир шартта.

— Йўқ, ўғлим... Жуда чиройли йигит экансан-да! Шунга қараяпман. Қилични эса чап томонга тақмоқ керак, сен ўнг томонингга тақиб олибсен...

Жаҳонгир қиз болалардай уялиб кетди.

Абубакр Калава бирдан Жаҳонгирни таниди. Ана холос! У қизи Жаҳон-ку! Ана бу эғнидаги кўктемир ҳам Абубакр Калаванинг совути. Сигмай қолганидан, сандиққа ташлаб қўйганига кўп йиллар бўлди. Илғари ҳам қизининг бир неча марта олиб ҳавас қилиб кийганини эшитганди. Демак, онаси пинҳона олиб берар экан-да. У Жаҳоннинг тутумидан ташвишланди, қиз бола

нарса... Жанг йигитлар иши бўлса... Шу ерда шартта сирни очиб, Жаҳонни жангдан олиб қолмоқчи бўлди. Бирдан яна ўйлаб қолди: «Жаҳон-ку ёшлиқ қилиб «йигит» бўлиб жангга шайланибди. Бўлар иш бўлибди. Жаҳонни асли кейинги пайтларда эҳтиёт чораси сифатида йигитчасига кийинтириб қўйишмоқда эди. Элга ташвиш тушиб, ҳамма сафга ёзилиб шаҳар мудофаасига бел боғлаб турганда Абубакр Калавадай оқсоқол, каҳудо фарзандини муҳорабадан олиб қоламан деб ўлтирса... Улус бунга нима дейди? Одамларнинг шахтини қайтариб қўймайдирми? Узи ҳаммани мудофаага, ватанпарварликка чорлагани ҳолда, фарзандини аяса... Йўқ, бу мумкин эмас, Шамсулмулк бўлганда-ку, Жаҳон қатнашмаса ҳам бўлар эди. Энди илож йўқ. Оғасининг ўрнига бир аскар... Юртни ёв босиб келганда уйда ўлтиролмаган «ожиза» анчайин йигитлардан устундир. Энди бу ёғи дим-дим, сир очилмаслиги керак...»

Сарбадорлар жамоаси оқсоқоли тикилавериб Жаҳонни хижолат қилмасликка тиришди. Лекин мўйлабни ҳам зуптагина қилиб қўйибди, таниб бўлмайди... Абубакр Калава ичида қизининг жасур ва шаддолигидан гурур туйди.

Мавлонозода Жаҳонгирнинг ёшлигини назарда тутиб соқа сафига киритди. Аммо йигит рози бўлмади:

— Йўқ, мени илғор қисмга киритасиз!
— Бирор дайди ўқ тегиб ўлиб-нетиб кетманг, дейман...

Улсам, шу юртни деб ўламен!

— Ёш экансиз...

— Ватан, юрт ёш-қарини танламайди, юрт учун ёш ҳам, қари ҳам бир хилда фарзанддир!

Мавлонозода у деса у деди, бу деса бу, Жаҳонгир айтганида туриб олди.

— Айтганига йўқ деманг, Мавлонозода! Илғор сафга қўшинг! Шундоқ ўғиллар борлиги улусимиз толендир! — деди камонмерган Хўрдак Бухорий Жаҳонгирнинг қатъий саботидан кўнгли сув ичиб.

Жаҳонгир Мавлонозода бошқарадиган илғор сафга қўшилди.

Ногаҳон юртга келган бало-қазо, қаттиқ ёмғир борлиқдан чағ-ғуборларни босиб кетганидай майда, шахсий гина-кудуратларни бир четга суриб ташлади. Олдинда улкан ташвиш турарди. Шу ваддан ҳам Абумансур рўяхатдан ўтмоқ учун келганида Мавлонозода хурсанд бўлди ва уни Ахий Жаббор бошқарадиган жавонғор сафига киритди.

Мавлонозода тафсирни уч кун давом этдирди, бутун шаҳар аҳлини ҳисобдан ўтказди. Ҳар кимнинг жойи, вазифаси белгилаб чиқилди. Камонгарон қишлоғидан олиб келинган қиличу камонлар етганича қўшинлар аро тарқатилди. Ким қўлига таёқ олди, ким тош... Кўчалар чеплар билан боғлангач, шаҳар собит истехком қиёфасига кирди. Душман хавфини эшитгандан кейин шаҳарда ҳеч ким мижда қоқмади. Самарқанд сарбадорлари ҳаёт-мамонт жангига шайланар эдилар.

Соқа — тасодифий хужумлардан сақланиш учун қўшин ортига қўйилган қисм.

ИНСОНЛАР ВАРТИКНИНГ ИЛДИЗЛАРИ ҚАЕРДА?

(ЁХУД ЭТНОСИ БИЛАСИЗМИ?)

Миллат нима? Этнос-чи? Улар қай зами асосида юзага келган? Миллатнинг моҳиятини билмаслик, менсимаслик қандай оқибатларга олиб келади? Нега ҳозирги ошкоралик даврига келиб миллий муносабатлар бунчалик кескин тус олди? Ешлар нега англиш кўчаларга кириб қолмоқда?

Редакция илтимосига кўра Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Фалсафа ва ҳуқуқ институти олимлари — Шавкат Тўраевич Тўлаганов ва Геннадий Фарламович Цой томонидан тайёрлаб келинган ушбу мақолада сиз бу жумбоқларга жавоб топа-сиз.

Дунёдаги ҳар бир халқ, миллат, миллий табақа, этнос ўзига хос тақдорланмас кишилардан ташкил топган. Ҳар бир этноснинг вакили энг аввало инсондир. Инсон ҳаёти эса бебаҳо, ягона ва уни қайта яшаб бўлмайди. Шунинг учун ҳам миллатларро можароларда ҳалок бўлган арманми, озарми, месхети туркими ёки ўзбек, тожик, рус, грузин, абхазми, хуллас қайси миллат вакили бўлмасин, бизнинг юрагимизда дардли бир оғрик уйғотади.

Табиий офат келтирган ўлимларни тушуниш мумкин. Бироқ нега, нима сабабдан, қандай манфаат туфайли, фақат турли миллатларга мансуб бўлганликлари учунгина бир-бирларининг қўлларидан қурбон бўлаётганларни англаш мутлақо мумкин эмас.

Адоват, нафрат, манманлик, менсимаслик, ҳасад, ҳақоратдан инсонлар қалби озор чекмоқда. Биз ушбу суҳбатимизда этнос ва миллатларнинг қиммати, миллатларро муносабатларда инсонпарварлик тўғрисидаги мулоҳазаларимизни ўр-тоқлашмоқчимиз.

МУЛОҚОТ

Тўлаганов Ш. — Этнос миллатдан кенгроқ тушунчадир, унга миллатдан ташқари ирқлар, уруғлар, қабилалар, элатлар каби миллий гуруҳларга хос этник турлари ҳам киради. Этнос тушунчаси дунёнинг этник харитасини янада тўлароқ рангбаранг қилиб таништиради. Ахир, ҳар бир миллатнинг ўзи ҳам турли этник, ирқий гуруҳлардан иборат. Масалан, кубаликлар оқ таниллардан, негрлардан, мулатлардан иборат. Оз бўлса-да, ўзбек миллатида ҳам ҳар хиллик бор. Ўзбеклар орасида кўккўз, малласоч одамларни, кўзлари, сочлари тим қора европаликларга ва монголоидларга ўхшаш кишиларни учратиш мумкин.

Цой Г. — Шавкат Тўраевич, албатта, миллат бир хил кўринишга эга эмас. Бироқ, шу билан бирга, миллат яхлитлигича, этноснинг бошқа ҳар бир тури сингари ўзига хос табиий хусусиятларга ақидапастлар айтгандек, фақат социал ҳолатгина бўлмай, табиий, биологик кўриниш ҳамдир.

Т. Ш. — Геннадий Фарламович, фикрингизга қўшиламан, бу ҳақиқат узоқ вақт эътиборга олинмай келинди, бироқ сўнгги йилларда этносга бўлган бир ёқлама қараш бартараф этилмоқда. Чунки бу муаммага кўр-кўрона, аксилсонийлик билан ёндошилса ирқчилик, миллатчилик, биологизаторлик руҳидаги хулоса келиб чиқиши мумкин.

Ц. Г. — Дарҳақиқат, инсонпарварлик билан суғорилмаган ҳар қандай илмий назария ёмонлик йўлида ишлатилиши, илмий асосланмаган эзгу истаклар ҳам мусибат келтириши мумкин. Этнос ҳам табиий кўриниш эканлигини, унинг мавжуд бўлиши учун муайян табиий муҳит зарурлигини ҳисобга олмаслик, яшаш шароитининг йўқолиб бориши натижасида ноёб биологияга эга бўлган, совуқ қиш шароитида яшашига ва алоҳида озиқ-овқатларга мослашган кам сонли шимол халқлари оғир аҳволга тушиб қолади. Этнослардан баъзилари иссиқ иқлимда яхши яшашига, бошқалари совуқ иқлимга кўникишган. Бу овқатга бўлган майлга ҳам тааллуқлидир.

Бироқ, тўрачилик системасининг айрим амалдорлари кўпинча буни ҳисобга олмадилар ва олмаётдилар. Қадимдан қорвачилик билан шуғулланган, озиқ-овқатининг асосий қисмини гўшт ва сут маҳсулоти ташкил қилган халқлар ҳозирги пайтда вегетарианларга, яъни фақат сабзавот ва сут маҳсулотларини истеъмол қилувчиларга айланиб қоляпти. Кўпгина шимол халқлари балиқсиз қаноатлана олмасликлари каби қозоқ, ўзбеклар овқатларида ҳам гўшт ва сут мулк-ўл бўлиши лозим, бўлмаса мамлакатимиздагина эмас, балки дунё миқёсида энг кам гўшт ва сут истеъмол ки-

лувчилардан бирига айланиб қолган бу халқлар қандай қилиб соғлом ва бақувват бўлсин?! Ҳар бир халқни ўзига тўғри келадиган яшаш муҳити ва ўзи суйган овқати билан таъминлаш зарур.

Т. Ш. — Лекин бу дегани ҳар ким муайян бир территорияда яшаши ва фақат миллий таомларини тановул қилиши шарт, дегани эмас. Инсон организми жуда тез мослашувчандир, бунинг у-

тига ҳар бир халқнинг овқатланиш маданиятида ўз ютуқ ва камчиликлари бор. Бу борада ўзаро алоқалар фойдалидир. Ахир, менимча паловни фақат ўзбекларгина, чимчимни фақат корейсларгина яхши кўрмаса керак?

Ц. Г. — Албатта. Бироқ, ўзига хосликни ҳам инкор этиб бўлмайди. Туб бўлмаган миллат вакилларининг маълум фоизи ерли аҳоли билан бирга яшаб кетади. Бу аниқ бир фойда ҳам келтиради, бунга тарих гувоҳ. Лекин бунинг ҳам чегараси бор, ортиқчаси зарар. Биринчидан, келгинди этнослар ўзлари кўчиб келган табиий муҳитга унча мослашмаганларидан улар бу муҳитни салбий маънода ўзгартиришлари мумкин. Шунингдек, бу этноснинг жисмоний аҳволи учун ҳам яшаш муҳитидаги кескин ўзгариш фойда келтирмайди. Бундан ташқари, бошқа этнос вакилларининг ҳаддан зиёд оқими ҳам маҳаллий аҳолини ассимиляцияга, яъни ўзлигини йўқотишга олиб боради. Ахир, биологлар ҳам ўсимлик ва жониворларнинг нодир турларини сақлаб қолиш учун ҳаракат қиладилар-ку! Инсон табиати ҳам ҳимояга ва ривожланиш учун ёрдамга муҳтож. Бу ҳаёт ҳақиқати. Шунинг учун биологик жиҳатдан бир этноснинг иккинчиси олдидаги қадриятларини, этноснинг «софлигини» маълум даражада сақлаш керак, албатта.

МУЛОҲАЗА

Этнос нафақат табиий, балки тарихий, социал ривожланишдан ҳам пайдо бўлади. Ҳар қандай этнос — тарих самарасидир. Ҳар бир халқ, миллат, этнос ўзининг тақдорланмас, бой тарихига эга. Ҳар қайси халқнинг илдизлари асрлар қаърига сингиб кетган. Бу борада «қадимги» ва «ёш» этнослар бўлмайди. Америка халқларини ёш этнослар деб ҳисоблаш мумкин, бироқ уларни яратган этносларнинг илдизи узоқ минг йилликларга бориб тақалади. Шунинг учун ҳам мексикаликлар, перуликлар, шимолӣ америкаликлар қадимийликда хитойлик ёки римликлардан кам эмаслар. Қадимги деб аталаётган этнослар баъзан аҳоли таркиби бўйича асосан ёшлардан ташкил топган. Шунинг учун ҳам этноснинг кўҳналиги борасида гапириш мушкул. У ёки бу томонни ақидапастларча мулоқлаштириш айрим ҳолларда миллатчилик руҳидаги ғояларни тўғдиради.

Т. Ш. — Ҳар бир этнос ўзининг узоқ ўтмишига эга. Баъзан айрим миллатларнинг таърифини фақат шону шавкатдан иборат қилиб кўрсатишар эди. Гўё бошқаларники унчалик эмасдай. Кейин эса фақат у ёки бу аждодларини тана олишга, камситишга, ҳатто ўзларининг шажараларидан чиқариб ташлашга ҳаракат қилишади.

Ҳозирги рус халқининг шаклланишида туркий халқларнинг, қисман татарларнинг роли катта бўлганлиги тарихий ҳақиқатдир. Ўзбек ва тожикнинг, барча туркий халқларнинг келиб чиқишлари эса битта илдизга эга. Шунинг учун «оилавий» миллий ҳаётни нотўғри тасаввур қилиш мутлақо бемаъниликдир.

Ц. Г. — Дарҳақиқат, биз ўз халқимиз тарихини яхши билмаймиз. Ҳар бир этноснинг шаклланиши жараёни узоқ тарихий даврда кечади. Бу даврни фақат урушлардан ёки осуда дамлардан деб ўйламаслик керак. Бизнинг авлод-аждодларимиз ўзаро иноқ ҳам яшаганлар, ораларига нифоқ ҳам тушган. Бунинг устига кўпинча бизнинг аждодларимиз умумий бўлиб чиқади. Масалан, ўтмишда бир-бирлари билан жиққамушт бўлган япон ва корейслар кўп борада умумий илдизга, умумий аждодларга, ягона маданий манбаларга, афсоналарга ва динга эгадирлар.

«Адоватли» миллатни камситиш билан биз аслида ўз акаларимизни, боболаримизни, бобокалонларимизни, демек, ўз-ўзимизни ҳам камситамиз. Агар бизнинг акаларимиз ва бобокалонларимиз ёмон, бефаҳм, шафқатсиз бўлган бўлса, демек, биз ҳам ёмонмиз.

Назаримда, сталинчилик даврида бошланган ва амалдорларнинг миллатчиларча жиззакилигига хушомад қилиб тарихни бузиб кўрсатишлар ҳалигача сақланиб қолмоқда. Гарчи ҳозирги ошкоралик даврида бу «қора доғлар» ва «тамга»лар юлиб ташланган бўлса-да, бироқ улуглаш ва ёмонотлиққа чиқариш учун янгича ҳаракатлар бўлмоқда.

Шовинизм ва миллатчилик халқ ичидан эмас, балки ҳар бир миллатнинг аппаратда ўтирадиган вакиллари билан келиб чиққан. Қайсики, кўп сонли халқларнинг бош аппаратда қанча кўп ўз вакиллари бўлса, тарих ҳам шу даражада уларнинг «фойдасига» ўзгартирилган. Бошқа бир томондан сталинчилик ва турғунлик даврининг кўп амалдорлари, менинг назаримда, аниқ бир миллатга эга бўлмаганлар. Бундай одамлар ўз манфаатлари йўлида миллатлар табаррук деб билган қаҳрамонларни, саркардаларни, олим шoirларни оёқости қилишдан, муқаддас жойларни вайрон этишдан ҳам тоймадилар. Буларнинг бари синфий кураш, коммунизм байроғи остида хаспўшлал келинади. Буюк саркарда, олим, шoirлар тарихда бой ёки шох бўлиб ўтган бўлса, албатта уларга эзувчи, жоҳил сифатида тош отилади. Яқин-яқингача ҳам Темур, Бобур қабилаарга ҳам шундай тамга босилиб келинди.

Т. Ш. — Ҳа, Темур ва Бобур ўзбек халқининг маданий ҳаётида ўчмас из қолдириб кетган буюк арбоблардир. Темур мўғул босқинчиларини тормор қилди, савдогарчилик, хунармандчилик, меъморчилик тараққий этган кучли давлат барпо этди. Рус ерларини мўғул-татар истилочилари асоратидан озод қилишга катта ҳисса қўшди, уларнинг пойтахти Олтин Ўрда Саройини тормор этди. Бир қатор салбий томонларга қарамасдан, Темурнинг фаолиятини яхлитлигича олиб қарасак, у жуда кўп ижобий характерга эга. Бобур фаолияти ҳақида ҳам шу сўзларни айтиш мумкин. Бизнинг тарихчи ва сиёсатдонлар уни босқинчи санаганларида ҳам Неру Вобур ҳақида ҳурмат билан гапирган эди.

Минг афсуски, биз ўз тарихимизни ёмон билан, халқимиз тарихидаги муҳим тарихий-миллий саналарга бағишланган бирорта миллий байрамларимиз йўқ ҳисоб.

Ц. Г. — Энди этноснинг муҳим таркибий қисми бўлган маданият масаласига эътиборимизни қаратсак. Этноснинг юраги — бу маданият, тил, удумлар, анъаналар, байрамлардир.

МУЛОҲАЗА

Инсониятнинг маданий бойлиги энг аввало ўзларидан олдин ўтган авлодлари, даҳолари эришган ютуқлар, исми номаълум буюклар яратган тил ва адабиёт, меъморчилик ёдгорликлари, достончилик, мусиқий санъат, яхши урф-одат, маросимлар, инсонийликдан қолган барча маданий мерослар билан ўлчанади.

Ҳар бир халқнинг миллий маданияти ўзига хос, ҳам таркибан, ҳам шаклан тақдорланмас ва бебаҳодир. Шу билан бирга барча миллий маданиятлар кўриниши ва мазмуни бўйича регионал, этник-диний, умуминсоний характерга эга. Яъни, бир миллий маданиятнинг бошқалари билан умумийлиги бор. Корейс, япон, хитойларнинг миллий маданиятлари бир-бирига жуда яқин. Ўзбек, то-

Навоний ноҳия «Қизил Октябрь» колхозида яшовчи Юзбоева Д. Х. Эгамова номли мактабда иш билан таъминланмаганликдан норози бўлиб «Еш куч»га йўллаган хати ноҳия халқ таълими бўлимида кўриб чиқилиб, шу мактаб ихтиёрига битта кўшимча штат ажратилган ҳолда Юзбоева Д. Х. Эгамова мактабда техник ходим бўлиб ишга қабул қилинди, ҳозирги кунда бир штат билан ишламоқда.

Ноҳия халқ таълими бўлими мудирининг муовини Х. УМАРОВ

Камчилик тугатилди

«Ўзбекистон 40 йиллиги» совхозининг Сазагон қишлоғида яшовчи Холмуродова Зебонинг аризаси текширилиб, қуйдагилар аниқланди.

Ҳақиқатдан Сазагон қишлоғида электроэнергия таъминоти ёмонлиги аниқланиб, шу кунларда эса электр энергия таъминоти яхши йўлга қўйилганини Сизга маълум қиламиз.

Ноҳия Совети ижроия кўмитаси раиси П. РАҲМОНОВ

Чора кўрилди

Сурхондарё вилояти Олтинсой ноҳия халқ таълими бўлими мудирининг томонидан Ал-Хоразмий номли 20-ўрта мактабнинг XI синф ўқувчиси Маматова Муҳайё томонидан ёзилган шикоят хати текширилди.

Маматова Муҳайё ўз шикоят хатида «мактабда қишқи спорт зали, бассейни (сузиш ҳавзаси) ва мактабда компьютерлар йўқ, мактаб қишда иситилмайди» деб ёзган.

Ҳақиқатдан ҳам мактабда спорт зали, бассейни (сузиш ҳавзаси) ва компьютерлар йўқ, сабаби у мослаштирилган мактаб бўлиб, спорт зали, бассейни (сузиш ҳавзаси) ва компьютерлар ўрнатиш ва қуриш имконияти йўқ. 1990 йилда 844 ўринли мактаб қурилиши планга киритилган. Янги мактаб ишга туширилганда спорт комплекси ҳам бўлади ва компьютерлар билан ҳам таъминланади. Ҳозир мактабнинг ёзги спорт майдони талабга жавоб беради. Мактаб қишда иситилмайди деб ёзган. Ҳақиқатдан ҳам мактабни иситиш системаси ишламайди. Шунинг учун 1989-90 ўқув йилида синфхоналарга печкалар ўрнатилди ва 36 тонна кўмир билан таъминланди.

Ноҳия халқ таълими бўлими мактабни спорт комплекси ва замонавий кўрғазмали техника воситалари билан таъминлаш чора-тадбирларини белгилади.

Ноҳия халқ таълими бўлими мудирининг А. ФАҲРИТДИНОВ

Талаб кутяпмиз

«Еш куч»нинг 145-сонли хатига жавобан Хоразм вилоят халқ таълими бошқармаси шуни маълум қилади. Хоразм вилоят халқ таълими системасида 3 та ҳунар-техника билим юртига (Хива ноҳиясидаги 1-сонли, Хазорасп ноҳиясидаги 5-сонли ва Гурлан ноҳиясидаги 12-сонли) шофёрлик курси очилиш учун халқ таълими министрлиги ва ГАИ томонидан рухсат берилган. Бу ҳунар-техника билим юртларидан шофёрлик касби тайёрлаш учун барча шароит мавжуд. Ўқув материал базалари ГАИ талабига жавоб беради.

Хива ноҳиясидаги 9-сон ҳунар-техника билим юртининг ўқув-материал базаси бугунги кунда шофёрлик касби бўйича мутахассислар тайёрлаш учун ГАИ талабларига жавоб беради ва оталиқ ташкилотларидан талаб йўқ. Агар оталиқ ташкилотларидан талаб бўлиб, ўқув материал базаси ГАИ талабларига жавоб берса халқ таълими министрлиги томонидан рухсат берилади.

Хоразм вилоят Халқ таълими бошқармаси бошлиғи Р. ИРНАЗАРОВ

Чора-тадбирлар кўрдик

Андижон вилояти Москва ноҳиясидаги 39-мактабнинг 11-«Б» синф ўқувчиси Рўзбек Раҳимовнинг Москва ноҳия матлубот жамиятига қарашли бўрдоқчилик базаси мактабларининг ёнгинасида жойлашганлиги ва ҳавони бузаётганлиги, шунинг учун бўрдоқчилик базасини бошқа жойга кўчириш ҳақидаги шикоят хати Москва ноҳияси ижроия кўмитасида махсус комиссия тузиб кўриб чиқилди. Шикоят хати ноҳия агросаноат уюшмаси бош мутахассислари, ноҳия матлубот жамияти вакиллари, ноҳия ҳайвонлар касалликларига қар-

БИЗГА ЖАВОБ

ши кураш станцияси ҳамда 39-мактаб директори иштирокида жойига бориб ўрганиб чиқилди. Хатда келтирилган фактлар тўлиқ тасдиқланди. Шикоят хатини ижро қилиш юзасидан қуйидаги ишлар амалга оширилди:

1. Москва матлубот жамиятида 1990 йил 5 март куни пайчилар конференцияси ўтказилиб, бўрдоқчилик базасидаги ҳайвонларни аҳоли яшайдиган пунктлардан узоқроқ жойларга кўчиришни назорат қилувчи 9 кишидан иборат комиссия тузилди.

2. Бўрдоқчилик базаси атрофидаги ва ичидаги гўнглари олиб чиқиб кетилди.

3. Мавжуд 220 бош қорамолдан ҳозирги кунда 80 бош қорамол қолдирилди. 1990 йил 1 сентябрга қадар биронта ҳайвон қолдирилмай олиб чиқиб кетилади.

4. Аҳоли яшаш пунктидан узоқ жойга бўрдоқчилик учун иморат солинишига Андижон вилоят матлубот жамияти томонидан 150 минг сўм пул ажратилди.

Бу ишлар амалга оширилишини қаттиқ назорат қилишни ноҳия ижроия кўмитаси ўз зиммасига олади.

Москва ноҳияси ижроия кўмитаси раиси Т. ЯНГИБОВ

Ер берилди

Пешку ноҳия прокуратураси «Еш куч» журнали редакциясидан келган Шукурулло Самандаровнинг аризасини кўриб чиқди. Текширишда аниқланишича Шукурулло Самандаров 1989 йилда Пешку ноҳия «Октябрь» колхозини правлениясига уй-жой қуриш учун ер ажратиб беришни сўраб ариза берган. Унинг аризаси навбатга олинган. Лекин қишлоқни қуришнинг Бош плани тайёр бўлмагани учун бошқа қишлоқ территориясидан ер берилган. Шукурулло Самандаров норози бўлгач, бош план тайёр бўлгунга қадар бошқа жойдан ер берилмаган эди. Ҳозирги вақтда Самандаровга уй-жой қуриш учун бош план асосида ер ажратилди. Ноҳия прокуратурасига чақириб суҳбатлашилганда, аризачи колхоз правленияси қароридан норози эмаслигини билдирди. Шу ҳақда сизга маълум қиламиз.

Пешку ноҳия прокурори Ф. МАҲМУДОВ

Камчиликлар тугатилди

Ховос ноҳия халқ таълими бўлими 19-тўлиқсиз ўрта мактабнинг 9-синф ўқувчиси Муродбоев Абдурасулнинг «Еш куч» журнали редакциясига ёзган шикоят хатини атрофлича кўриб чиқди.

Ҳақиқатдан ҳам 19-тўлиқсиз ўрта мактаб биноси 1928 йилда қурилган бўлиб, бугунги кун талабига мутлақо жавоб беради. Мактаб атрофида ўқувчилар жисмоний тарбия машғулоти ўтиш учун жой йўқ. Шунинг учун мактаб биносидан 300—400 метр узоқликда футбол майдончаси учун жой ажратилган. Спорт майдончасини доимий назорат қилиб бориш мактаб маъмурияти зиммасига юклатилди. Ҳақиқатдан ҳам кейинги йилларда спорт инвентарлари олинмаган экан. Мактаб директори томонидан Гулистон шаҳридаги магазиндан 844 сўмга спорт жиҳозлари сотиб олиш учун ишонч қорози берилди. Қўшимча жиҳозлар сотиб олиш учун пулни қишлоқ Совети ва ноҳия халқ таълими бўлими ажратди.

1990 йилнинг иккинчи чорагида 192 ўринли мактаб биноси қурилиши иш бошлаши кўзда тутиляпти. Бунинг учун ер майдони ажратилди. Янги мактаб биноси қуриб битказилса, 1990—91 ўқув йилида жисмоний тарбия дарслари ва спорт ишларини жонлаштириш учун барча қулайликлар яратилади.

Ноҳия халқ таълими бўлими мудирининг Ж. СУЮНОВ

Томорқа ажратилди

Қумқўрғон ноҳия совети ижроия кўмитаси Исмоилов Жамолхоннинг «Еш куч»га жўнатган шикоят хатини текшириб, қуйдагиларни маълум қилади:

Москва колхозида яшовчи Исмоилов Жамолхон томорқа участкаси билан таъминланди.

Ижрокўм раиси Т. БОЙҚОБИЛОВ

Мактаб қурилади

Ўзбекистон халқ таълими вазирлиги Сирдарё вилояти Ховос ноҳиясидаги 16-ўрта мактабнинг 11-«Б» синф ўқувчиси Мамлакат Оллоназарованинг янги мактаб қуриб бериш тўғрисида «Еш куч» журналига йўллаган мактубини кўриб чиқди. 192 ўринга мўлжалланган янги мактаб қуриш Сирдарё вилоят ижроия кўмитаси капитал қурилиш бошқармасининг 1991 йилги планига киритилиб, шу йили ишга туширилади.

Халқ таълими вазирининг ўринбосари М. СУЛТОНОВ

Ўқувчи ҳақ экан...

Сурхондарё вилояти Қумқўрғон ноҳия халқ таълими бўлими М. Ҳасанова номли мактабнинг X синф ўқувчиси Гулчеҳра Ҳасанованинг «Еш куч»га юборган шикоят хати юзасидан қуйидаги чора-тадбирлар белгилади.

1. Ўқувчи Ҳасанова Гулчеҳранинг хатида кўрсатилган фактлар тасдиқланди.

2. Мактабда комплекс текшириш ўтказилиб, текшириш натижалари 1989 йил декабрь ойида ноҳия халқ таълими бўлими Советида кўриб чиқилди. Мактаб директори вазифасидан озод қилинди.

3. Совхоз дирекциясининг ёрдами билан мактаб биноси устига бетон қуйилди, ҳозир мактабдан томчи томмайди.

4. 1990 йил январь ойидан бошлаб мактабга Омонов Очилди директор этиб тайинланди.

5. Иситиш системаси ремонт қилиниб ишга туширилди.

Қумқўрғон ноҳия халқ таълими бўлими мудирининг А. Тўраев

Айбдорлар жазоланди

Гузор ноҳия «Халқобод» жамоа хўжалиги қурилиш бригадаси аъзоларининг «Еш куч»га ёзган шикоят хатида улар иш билан етарлича таъминланмаганликлари ҳамда ишлаганларига яраша ҳақ ололмаётганликлари кўрсатилган.

Вилоят халқ назорати кўмитаси томонидан аризачилар вакиллари иштирокида ўтказилган текширишда ҳақиқатдан ҳам қурилиш материаллари етмаганлиги ҳамда қурилиш ишлари оқилона ташкил этилмаганлиги сабабли жамоа хўжалиги қурувчилари иш билан етарлича таъминлаб келинмаганлиги, шунингдек февраль ойида планда белгиланмаган объектда қурилиш бригадаси аъзолари бажарган ишлар хўжалик архитектори Т. Хўжақулов томонидан тегишлича ҳужжатлаштирилмаганлиги сабабли уларга ҳақ ҳисобланмай келинаётганлиги аниқланди.

Текшириш натижалари жамоа хўжалиги бошқармаси йиғилишида, ариза йўллаган қурилиш бригадаси аъзоларининг иштирокида муҳокама қилинди. Қурувчиларни иш билан таъминлашда ҳамда улар бажарган ишларини ўз вақтида ҳужжатлаштиришда хато ва камчиликларга йўл қўйганликлари учун архитектор Турсув Хўжақулов ва қурилиш бригадасининг бошлиғи Шариф Тўхтаев бошқарма қарори билан тегишлича жазоландилар.

Шунингдек, йиғилиш қарори билан хўжаликнинг бош иқтисодчиси П. Абдурахмоновга қурилиш бригадаси аъзоларининг февраль ойида бажарган ишлари учун ҳақ ҳисоблаб бериш юклатилди.

Текшириш якунлари аризачиларга оғзаки етказилди.

Қашқадарё вилоят халқ назорати кўмитасининг раиси А. БОЗОРОВ

ЙЎЛЛАЙДИЛАР

Қонун имкон бермади

Шуни маълум қиламизки, ўртоқ М. Муродовнинг ногиронлик 3-группасини кучайтириб бериш тўғрисида ёзган хатлари жумхурият ижтимоий таъминот вазирлиги томонидан кўриб чиқилди.

Ўртоқ М. Муродов 1965 йилда ўпка туберкулези бўйича операция бўлиб ҳозир соғлиқлари анча тикланиб қолган. Ўпкада бўлган суяқлик моддалари сўрилиб, ўрни битиш арафасида. Шу сабабли давлат қонун-қоидаларига мувофиқ у кишига 3-группа ногиронлиги тўғри белгиланганлиги тасдиқланди. 2-группага ўтказишнинг иложи бўлмаганлиги сабабли илтимосларини қондиришнинг имкони бўлмади.

Вазирлик томонидан ўртоқ М. Муродовга юқоридагилар тушунтирилди.

Ўзбекистон ижтимоий таъминот вазири
С. ХУЖАЕВА

РЕДАКЦИЯДАН: Журнализмизнинг шу йилги 3-сонида мактублар саҳифасида Фарғона вилояти Ўзбекистон ноҳиясидаги 39-мактабнинг 7-синф ўқувчиси Муаттар Тожиёвнинг «Отамизни ноҳақ қамашди» деб ёзилган шикоят-хатини эълон қилган эдик. Муаттар Тожиёва отаси ноҳақ равишда метёрдан ортиқ етти йилга жазоланганлигини маълум қилган эди. Қуйида мазкур шикоят бўйича келган хатни эътиборингизга ҳавола қиламиз.

Жазо юмшатилади

Тожиёва Муаттарнинг Ленинград ноҳия халқ судининг отаси Тожиёв А.га нисбатан ЎзССР ЖКнинг 81-моддаси билан айблаб чиқарган ҳукмидан норози бўлиб йўллаган аризаси вилоят прокуратураси томонидан кўриб чиқилди.

Жиноят иши материалларидан кўринишича, Тожиёв Аъзамжон Ҳотамович Қўқон шаҳар ички ишлар бўлими соқчилик бўлимида соқчи бўлиб ишлаб келган ҳолда, 1989 йил 18 февраль куни кеч соат 03 дан 20 минут ўтганда, ўз хизмат вазифасини ўтаб турганда гр. Литвинов Вячеслав Николаевич ўзининг турмуш ўртоғи бўлган гр.ка Шумская Р.нинг туғилган кунини нишонлашга келган меҳмонлар билан спиртли ичимлик ичган ҳолда иш жойи — Фарғона вилоят матлубот жамияти автобазасига қарашли автомашинани гаражга ташлаб келиш учун чиқиб кетиб, уйга қайтиб келишда Чархий савдо маркази орқа томонидан кета туриб, қоровул буткасига тош отиб, қоровулни чақиради. У ерда ўз хизмат вазифасини ўтаётган Тожиёв А. қоровул буткасидан милтиғи билан чиқиб Литвинов В.дан бу ердан кетишни талаб қилади. Шундан кейин улар гап талашиб қолиб, Тожиёв А.ни Литвинов кувиб кетганда у қочиб универмаг идорасининг ёрдамчи биносини айланиб ўтиб, қўлидаги милтиғини ўқлайди. Қоровул буткасига 7—8 метр қолганда Литвинов В. етиб олиб унинг қўлида бўлган милтиққа ёпишади. Шунда Тожиёв А. қўлида бирор предмет бўлмаган Литвинов Вячеславни ўзига бириктирилган В—77—299 сонли бир стволли 12 мм калибрли милтиқ билан ўнг ён томон қўлтиғи остига отиб юборади. Бунинг натижасида Литвинов В. ўша жойда вафот этган.

Бу жиноят иши судда бир неча бор кўрилган. Фрунзе ноҳия халқ судининг 11.05.89 йил куни чиқарган ҳукми билан Тожиёв

А.ЎзССР ЖКсининг 86-моддаси билан айбдор деб топилиб, 3 йилга озодликдан маҳрум этилган. Фарғона вилоят судининг жиноят ишлари бўйича судлов коллегияси Фрунзе ноҳия халқ судининг ушбу жиноят иши бўйича чиқарган ҳукмини, Фрунзе ноҳия прокурорининг протести ва судланувчи Тожиёв А.нинг кассация шикояти билан кўриб чиқиб, ўзининг 20.06.89 йил кунги ажрими билан бекор қилинган ва янгидан кўриб чиқиш учун жиноят ишини Ленинград ноҳия халқ судига юборган.

Ленинград ноҳия халқ суди 24.11.89 йил кунги ҳукми билан Тожиёв А.ни ЎзССР ЖКнинг 81-моддаси билан айбдор деб топиб, 7 йилга озодликдан маҳрум этган. Фарғона вилоят судининг жиноят ишлари бўйича судлов коллегияси Ленинград халқ судининг ҳукмини судланувчи Тожиёв А.нинг кассация шикояти билан кўриб чиқиб ўзининг 20.02.89 йил кунги ажрими билан ҳукми ўзгартириб Тожиёв А.нинг ҳаракатларини зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиш, деб баҳолаб, ЎзССР ЖКсининг 81-моддасидан 84-моддасига қайта квалификация қилган ва 2 йилга озодликдан маҳрум этиб, жазони умумий режимли меҳнат колонияларида ўташлик белгиланган. Судланувчи Тожиёв А. кассация шикояти натижасидан қаноатланди.

Фарғона вилоят прокуратураси Фарғона вилоят судининг жиноят ишлари бўйича судлов коллегиясининг чиқарган ушбу аж-

римини асосли деб билади.
Аризачига жавоб хати юборилди.

Фарғона вилоят прокурорининг ўринбосари,
адлия катта маслаҳатчиси
Т. ОХУНОВ

Чора кўрилди

Жиззах вилояти халқ таълими бошқармаси Сизга Фориш ноҳияси 74-мактаб ўқувчиси Шамсиева Бувсаранинг ёзган шикоятни бўйича шуни маълум қиладики, Шамсиева Б. 1989 йилда мактабни тугатган. Шикоятни 9—10—11-синф ўқувчилари номидан, деб ёзган.

Текшириш давомида хатда кўрсатилган фактларнинг деярли барчаси тасдиқланди (фақат мактаб директори ўртоқ Исонов Т. мактаб инвентарларини уйига олиб кетганлиги тасдиқланмади).

Текшириш якунида мактабда умумий йиғилиш ўтказилиб, ота-оналар ва педагоглар, ўқувчилар хат мазмуни билан таништирилди. Мактаб директори ўртоқ Исонов Т. ўқув йили охиригача ишлаш шarti билан ўз вазифасида қолдирилди ва қаттиқ ҳайфсан эълон қилинди. Мактабнинг тарбиявий ишлар ташкилотчиси ўртоқ Берданов А. касалхонага тушганлиги сабабли ҳозирча жазоланмади.

Мактабга ноҳия халқ таълими бўлими томонидан 20 та стул, 2 куб. метр фанер ва сметадан ташқари қурилиш материаллари олиш учун 2,6 минг сўм маблағ ажратилди.

Жиззах вилояти халқ таълими бошқармаси бошлиғи вазифасини бажарувчи
Л. ГАЙДУКОВА

Ойижонлар, сизларнинг йўлларингизга кўзимиз тўрт...

А. ЖУМАЕВ фототюди

Толибжоннинг унақа майда-чуйда, ланж гапларга тоби йўқ. Хар бир гапни чайнамасдан дангал айтади ва ўз фикрида қатъий туради. Масалан, кечкурун уйқу элтса, «ухлайман», дедими, сира иккиланмасдан ётиб ухлайди. Тонг отганда «кўрпадан турман», деб қасд қилдими, шубҳасиз, туради. Ошқозонининг эрта-лабки галвасидан қутиламан дедими, албатта нонушта қилади...

Толибжон шунақа бир кесар йигит. Тўққизинчи синфни тугатгач, бирдан шофёрликка ишқи тушиб қолди, мактабни ташлайман деди, ҳеч қанақа «ғиди-биди»га қулоқ солмади, ташлади. Шофёрликни битираман деди, битирди — айтганини қилди. «Ана энди тўрт гилдирак устига ўтираман», деди, ўтирди. «Ҳамма ишнинг гайкасини қотираман», деди, қотирди. Толибжон ана шунақа бир гапли йигит. Ундаги бу хусусият колхознинг атала

ўн олти ўқувчининг рўйхати бор эди. Бироқ парталарда ўтирувчиларнинг сони тўрт — бештадан ошмасди. Айрим талабалар ҳафталаб, ойлаб қорасини кўрсатмай кетарди. Толибжон эса, сира прогул қилмади. Ўқитувчиларга ҳам шу талабни қўйди. Қаттиқ турди. Муаллимларни уйдан судраб келган кунлари ҳам бўлди. Дарсга чорловчи қўнғироқ товушини «эшитмай» шахмат доскаси тепасида «шахлашиб» ўтирадиган устозлар, телеэкран қаршисида футболнинг гаштини сурадиган ўқитувчилар ва «мажлисга кетиб» қоровулхонада хуфиёна қиттак-қиттак «отадиган» раҳбарлар ҳам қутилмади Толибжоннинг дастидан. Бошинг билимга лим-мо-лим тўлгур Толибжон, нима қилдики, ўн биринчи синфни ўзи айтмоқчи «беш-беш» баҳолар билан тугатди («беш-беш» деганимиз аслида бир кам «беш» икки кам «беш» эди. Бу хусусда бировга ёрилиб қўйманг. То-

— Ҳм, солиштириб, — деди Толибжон. — «Қутлуг қон»ди Ойбек ёзган-а?

— Бу савол жувонга малол келди.

— Ҳа! — деди жеркиб.

Шу он йўгон домланинг танбеҳи эшитилди.

— Ҳў, йигит, тартиб-қоида айтилди, эшитгандирсиз-а?

Толибжон қалтираб қолди.

— Ҳа, ҳа, эшитдим, домла, эшитдим, — деди овози гулдираб — Энди ҳечам унақа...

Толибжон ўйга берилди. Анови хотин ўчакишиб «ҳа» деди. Елғон. «Қутлуг қон»ди оташпарааст шоир Ҳамза ёзган. Ҳамза Шоймардонда қон кечган. Мирзакаримбойларди адабини берган.

Толибжон «курсдоши»га қаҳрли назар ташлади.

— Лақиллатиб бўпсан мени, — дея дилида зугум сочди. — Эсон-омон студент бўлиб олсам, шу захарди ёнида сира-сира ўтирмайман.

қизга уйлаб қўяди. Йўқ, Унсунга. Кейин чўтни қоқиб «Хўш, деганингиздан билсак, сарт экансиз», дейди. Ҳисоб-китобдан кейин «Келинни кўрайлик» дейди. Кўриб «Момақаймоқ экан, Гопирвой, қайлиқдан ялчибсан» дейди. Кейин Унсунни Гопирдан тортиб олади ва унга уйланади. Гопирғиди-биди қилади. Бойди гаши келиб уни Сибирга сургун қилворди. «Сенинг жойинг даҳшатли Сибир» дейди. Жамила роса яли нади, бой жаҳлидан тушмайди.

Гопир Сибирда Қоратой, Петровлар минан танишади. Яна бир чол бор эди, маҳсидўз. Оти... Оти... Шокариммиди, Шоисломмиди? Йўқ, йўқ, Шоқосим ота. Шоқосим ота Сибирда маҳси тикиб сотади. Йўлчи Шоқосим минан ҳам танишади. Кейин кўп-лашиб қўзғолон кўтаришади ва бойларди йўқ қилишади.

Ана, «Қутлуг қон» нақд. Энди Толибжон «Бой ила хизматчи» ни ўйлаши, ўйини пишитиши

АХДИ ҚАТТИҚ ЙИГИТ

Ҳажвия

гўнг ташийдиган «думли» машинасини миниб юрган кезларда янада кучайди. Толибжон армия хизмати муддатини «Виллис»нинг рулида ўтказди. Бу даврда ундаги бир сўзалилик баттар авж олди. Ҳамиша «буюринг, бажараман», деди, бажарди.

Толибжон армия хизматидан қайтгандан сўнг ҳам шахдидан қайтмади. Фикри-зикри «тўрт гилдиракли темирнинг қовурғасини қарсиллатиб елдириш» бўлиб қолди. Шу ниятда у «авторхонага ишга ўтгани бораман» деди, борди. Шунда кадрлар бўлимида сулув бир қиз — Толибжон бурноғи йили совчи юборганда, «маълумоти паст экан, бўлмайди», деган офатигон учраб қолди-ю! Толибжоннинг юраги «шув» этиб кетди. Боз устига қиз қоғоз титкилаб ўтириб «маълумотингиз қанақа? Анигини айтинг» деди атайин калака қилаётгандай. Толибжоннинг садоқатли тили оғзида бир-икки айланди-ю, тек қолди. Яъни, ўз эгасига «Урта» деган биргина сўзни эплаштириб чиқариб беролмади. Толибжон қизарди, ерга қаради. (Ахир, ишга кирувчилар орасида олий маълумотлилар ҳам бор экан-да!) Ниҳоят, Толибжоннинг тили ростидан кўчди: «тўққизинчи синф», деди.

Толибжон кадрлар бўлимидан қутурган арслоннинг қабулида бўлган қуёндай отилиб чиқди. Қаттиқ ғижинди: «Улсам ўламанки, олдин урта, сўнгра олий маълумот оламан. Олмагунча қўймайман».

Толибжон айтганини қилди. Ишга ҳам кирди, кечки ўнинчи синфга ҳам. Синф журналида

либжон эшитса, хижолат чекади). Ҳа, «беш-беш» баҳолар билан тамомлади. Мана, энди институтнинг сиртқисига киради.

Бугун имтиҳон. Иншо. Аудиторияга бир йўгон, бир ориқ ўқитувчи кирди. Абитуриентлар уларни оёққа қалқиб қарши олдилар. Йўгон домла абитуриентларга имтиҳон топшириш бўйича йўл-йўриқ кўрсатди. Унгача ориқ домла доскага «туқ-туқ» эткизиб иншо темаларини ёзди. Учта экан. Иккитаси Толибжонга нотанишдай, учинчиси кадрдондай туюлди. Кадрдонини йўгон домла тарқатган штампли вараққа туширди: «Қутлуг қон» ва «Бой ила хизматчи» асарларига қиёсий характеристика».

Толибжоннинг ўнг биқинида барваста жувон, чап томонида жиккак йигит ўтирарди. Толибжон бўлгуси «курсдоши» бўлмиш аёлга боқиб қаттиқ шивирлади:

— «Қиёсий» дегани нима эди, ё «сиёсий»ми?

— «Қиёсий», яъни «қиёсан» дегани, — жавоб қайтарди бўлгуси «курсдоши».

Толибжон шошиб қолди.

— «Қиёсан», яъни «қиясанми?» — деди. — Масалан, «тел-пак қиясан» ёки «этик қиясан»... Шунақами? Е «қайчи қиясан?»...

— «Қиёсан» дегани «таққосан» дегани, — дўнғиллади жувон ва машғулотига берилди.

— Таққосан? — митти кўзларини катта очди Толибжон. — У нима «Тақа сон» ёки «тақасан» дегани эмасми? Масалан, «мунчоқ тақасан?»

Аёлнинг юраги торлик қилди. — Солиштириб характерланг, дейилапти, — деди ниқтаб.

Толибжон яна ўйга толди. «Бой ила хизматчи» минан «Қутлуг қон»ди солиштиринг, депти. Фарқи нимада экан-а? Унияям, бунияям кино қилишган. Қани, икковини ўйлаб олайин, ёзиш қочмайди.

Толибжон иккала фильм мазмуни ҳақида ўй суриб кетди. «Қутлуг қон»да Гопир тоғасиникига қурт олиб боради. Кампир «Бунақа тош қуртни олмайман», деб қўлига қайтариб беради. Е отиб юборармидийкин?.. Мановилардан сўраб бўлмаса? Йўқ, ундай эмас, отмайди. Маткаримбой қароли Гопирни уйлаб қўяди. Аломат тўй бўлади. Тўйда қўқонлик Мазоҳидова деган артис чилдирма чалиб ашула айтади: «Жон ука, маргилонлик ука-е, омонёр»... Йўқ, у «Утган кунлар»да-ку? Қаёққа қиялаб кетяпсан, Толибжон ҳожи. Бой хизматкорини Жамила деган

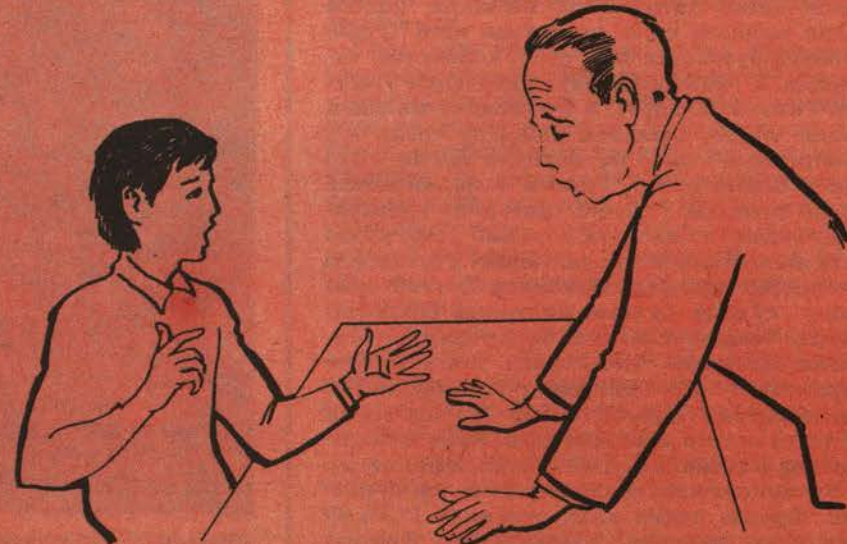
керак. Бунда Гопир, йўқ, йўқ, Гопир эмас. Бунда Йўлчи бош қаҳрамон. Йўлчи кимга уйланади экан?

Толибжон саволини чап биқинидаги «курсдоши»га шипшиди. Савол «Гулбахор» сўзини ундириб келди.

— Тўппа-тўғри, Йўлчи Гулбахорга уйланади, — деди Толибжон фикран ва ўйлашда давом этди. — «Бой ила хизматчи»ни ким ёзган? Албатта, Ойбек ёзган. Буни иншонинг кириш қисмига киритаман. Кириш қисмидан кейин асосий қисм, ундан кейин хулоса қисми ёзилади. Мактабда шу тахлитда ёзишга ўргатишган. Хулоса тагидан эса, «беш» баҳоси муносиб ўрин олади. Ана, «тўрт» бўлсаям майли.

Ҳа, нимани ўйлаётган эдим. Йўлчининг хотини Гулбахорди.

Охири 32-бетда

Ой ёруғидаги кўшиқ

Тузумлар ўзгариб, қасрлар емирилиши умкин, эски китобларнинг ёзувлари ўчиб етиши мумкин, ammo қўшиқ абадийдир, унки у одамлар юрагида яшайди...

Хоразм — қўшиқлар диёри.
Бу воҳага биринчи марта йўли тушган дам Хоразм уйларининг шифти баландигини эътироф этади. Назаримда ҳофизлар атани бўлмиш Хоразмнинг ҳатто уйлари ам инсон овози учун—овоз парвози учун, нинг қудратини тўла намоиш этиш учун шахсус қурилгандай. Шу маънода, Хоразмда қўшиқ фақат «хофизлар нони» эмас, балки ҳар бир хонадоннинг, ҳар бир одамнинг оидир. Чиндан ҳам Хоразмда бирор чол-у асоби осилиб турмаган уй йўқ десак дуболага бўлмас.

Мен Тошовузда туғилганман,— дейди Каримбой Раҳмонов.— Ҳозир Хоразм филармониясида ишлайман.

Мен Каримбойдан болалиги, санъатга қизиқиши ҳақида сўзлаб беришини илтимос қилдим.

— Болалигим ҳақида ҳикоя қилиш жуда қизик. Чунки хушнуд кунларимдан, нохуш кунларим кўпроқ. Мен 13 ёшимда онамдан, 4 ёшимда отамдан ажралганман. Биз оилада 5 ака-укамиз. Мен учинчи фарзандман. Акаларим ҳали уйланмаган, укаларим ҳали ёш эди. Кир-чир ювиш, овқат пишириш, ҳатто нон ёпиш ҳам менинг зиммамда эди. Ота-онам ҳаёт чоғида ҳам 19 сўм 50 тийинга менга рубоб олиб беришларига имкон бўлмаган...

3—4 синфларда ўқиб юрган пайтларимда шула дарсидан бошқасини тан олмас эдим. Ҳайси синфда ашула дарси бўлса, ўшанга қираверардим... Колхоз клубида ҳафтада 2—3 мартаба кино бўларди, киночи одамларни йиғиш учун соатлаб машҳур қўшиқчиларнинг қўшиқларини радиокарнайлар орқали жаранглатганда мен учун байрам эди... Қўлимга рубоб ушлашни шу қадар орзу қилардимки, ҳозир сўз билан ифода қилолмайман...

Бир куни ён қўшнимиз Қурбонбойга ота-и қашқар рубоби олиб берди. Мен шу ўқимнинг рубобини бир дам қўлимга ушлашим учун, бир нафас чалишим учун унинг доғларини кун бўйи боқар эдим, унга қоп-қоп ўт юлиб берардим. Кунларнинг бирида Қурбонбойнинг отаси ўғлига жаҳл қилиб: «Сен икки дунёдаям санъаткор бўлолмайсан, сендан қўшиқчи чиқмайди»,— деб рубобини гужумга зарб билан уриб парча-парча қилганида онам ўлганида ҳам, отам ўлганида ҳам бунчалик куймаган бўлсам керак...

Болалик ҳаётимдаги унутилмас, энг бахтир дамларим ўз рубобимга эга бўлган кунимдир. Воҳеа бундай бўлган: қўшни колхоз раисининг тўйига Комилжон Отаниёзов келармиш деган овоза 5—10 кун олдин тарқаган эди. Тўй куни эрталаб пойи-пиёда бўлган тушдим. Ушанда биринчи марта Комилжон акани яқиндан, ўзини кўрдим. Тўй угаб уйга келдим-у ўзимнинг қўлбола рубобимни (икки қатор сим тортилган синган ёлнинг сопи) қўлга олиб, ой ёруғида ўз оямга қараб, Комилжон акага тақлид қилиб, куйлай бошладим. Уша кеча ой ботунча, тонг отгунча қўшиқ айтдим... Катта камнинг бир дўсти мени тасодифан кўриб қолиб, тонгга қадар кузатган экан. Эр-

тасига у киши менга рубоб совға қилди.

Хоразмда бугунги кунда ҳам қўшиқ меҳри билан сеҳрланган кичик Каримбойлар борлигига ишонаман. Минг афсуски, бугун ҳам 19 сўм 50 тийинга суюкли фарзандига рубоб олиб беролмайдиган оилалар йўқлигига ким кафил бўла олади... Ой ёруғида қўшиқ айтаётган бола руҳини тушуниб, уни моддий ва маънавий йўналтирадиган киши ҳам керакдир. Бу киши сиз бўлинг, мен бўлай, у бўлсин-да, илоҳим...

— Мен 8-синфни битириб,— деб ҳикоясини давом эттирди Каримбой,— Урганч шаҳридаги Матюсуф Харратов номидаги музика билим юртининг «рубоб» бўлимига ҳужжат топширдим. Имтиҳонлардан аъло ўтсамда, мени рубоб бўлими тўлган деб «қўшнай»га ўтказишди. Шундай ўқиндимки,

ўша—1-сентябрь куни Isoat ўқидим холос... Ҳужжатларимни олмасдан келаси йили яна ўқишга келдим, лекин, мендан қаттиқ ранжишган экан, кириш имтиҳонларига қўйишмади.

Шу ўтган бир йил менинг қўшиқчилик ҳаётимда ҳал қилувчи давр бўлди десам, хато бўлмас. Уқишга бормадим. Ишламадим. Унгимда ҳам, тушимда ҳам қўлларимдан рубоб тушмади. Энг асосийси—овозимда одамларга ёқадиган нолами, қандайдир дардми — пайдо бўлди.

Бахтли бир тасодиф сабаб шу йилнинг ўзида менинг бир неча қўшиқларимни эшитиб Урганч шаҳридаги Ал-Хоразмий номли мактабгача тарбия педагогика билим юртининг музика факультетига имтиҳонларсиз ўқишга қабул қилишди...

Мана, мен ҳозирги куннинг ёш бўлса-да машҳур ҳофизларидан бири, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати, Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган артист Каримбой Раҳмонов билан суҳбатлашаман-у, унинг хаёлининг бир буржида «кечикмадиммикан» деган шубҳа турганини сезаман. Гарчанд, у ўз талантига, овозига ишонса ҳам, катта санъат саҳнасига чиққан бўлса ҳам унинг бу шубҳаланишидан хурсанд бўлдим. Эҳтимол, талант ва шубҳа эгиз туйғулар бўлиши мумкин, ammo талант билан ишонч бир бутун туйғу бўлиб, у мукамалликка интилгувчи ҳар бир санъаткор учун ҳаводай зарурдир. Бу туйғуни вояга етказиш учун, ўзига ишонч ҳиссини ўстириш учун фақат билим юрти берган билимлар етмас. Суҳбатимиз ўз-ўзидан устоз ва шогирд масалаларига келиб тақалди.

— 1978 йилда устозим Ўзбекистон ССР халқ артисти Бобомурод Ҳамдамов билан яқиндан танишдим,— дейди Каримбой Раҳмонов. Унгача ҳам мен Бобомурод акани маънавий устозим, деб билар эдим. Унга тақлид қилиб, у айтган қўшиқларни қўлимдан келганча севиб ижро этардим.

Бобомурод ака билан танишгач «Устоз отангдан улуг» деган нақлнинг маъзини чақдим. «Овозингга эрк бер!» деган эди устоз танишган куним. Йиллар ўтган сари, «Қўрқма, овозингга эрк бер!» деган сўзнинг мазмуни дилимни ўртай бошлади. Чиндан ҳам вақт ўтиши билан халқ қўшиқларини айта олишимга ишона бошладим ва кейинги пайтларда фақат уларнинг оҳанги билан яшайман, уларни машқ қиламан. Иккинчи томондан, «Бу қўшиқларни ўрганишни сал эртароқ бошлашим керак эди» деган ўқинч юрагимни тирнайди. Устозимнинг, «Овозингга эрк бер!» сўзлари ёдимга тушаверади...

Бугун «замонавий» аталган минглаб енгил-елпи ашулалар ичида яшаб, қадимий қўшиқларнинг сеҳрини туйиш, уларга муҳаббат ҳис этиш — бу фақат қалб хоҳишигина эмас, қалб жасорати ҳамдир.

Каримбой куйлапти...

Кучли, тиниқ, равон овоз.

Бу равонликка эришиш учун ҳофиз кўп меҳнат қилганлиги сезилиб турибди. Мен Каримбойнинг қиёфасида жуда кўп тўсиқлардан, фақат ташқи эмас, ички, руҳий тўсиқлардан ўтиб, баъзан орзу қанотида учиб, баъзан шубҳа исканжасида тўлғониб ўз мақсадига қараб кетаётган эртаси порлоқ қўшиқчини кўраман.

Суҳбатимиз сўнггида ҳофизга ёш санъаткорларга тилагингиз деган саволни бердим.

— Менинг кўз олдимга,— дейди Каримбой Раҳмонов,— Хоразмми, Фарғонами, қаердадир—узок бир қишлоқдаги бола келди. Ой ёруғида қўшиқ айтаётган бола гавдаланади. У бугун ҳам қўшиқ айтапти. Ўз соясига ўзи мафтун, ўзи томошабин, ўзи тингловчи. Энди унга хомий керак. Унинг ёнига бориб, «Овозингга эрк бер!» дейдиган Бобомурод акага ўхшаган устозлари бўлишини истайман.

Токи боланинг кўнглида ўзига ишончсизлик туғилмасин.

Токи бир кун вояга етиб, «кечикмадиммикан» дея гумонга ботмасин.

Қадам Саид МҲРОД

Еш математиклар, физиклар ва кимёгарлар!

Аввало сизларни янги ўқув йили билан табриклаймиз! Бу йил ҳам севимли журналнинг «Еш куч»нинг «Аниқ фанлар академияси» саҳифаларида сизлар учун сиртки олимпиада давом этади. Мусобақа беш турдан иборат.

Бизга куйидаги маанилгоҳга ёзинг: 700113, Тошкент шаҳар, Қатортол кўчаси, 60-уй. «Еш куч» журнали. «Аниқ фанлар академияси»га. Жавобингиз қайси фан ва қайси турга тегишли эканлигини албатта конверт устига ёзини унутманг.

Жавобларингизга муштоқмиз. Хатингизда исм-шарифингиз, мактабингиз, синфингиз ва алоқа индексини тўлиқ кўрсатинг!

Сизларга омад тилаб, Халқ таълим вазирлиги ва «Еш куч»!

Биринчи тур топшириқлари

Математика

1. Кўпайтувчиларга ажратинг:

$$a^8 + a^7 + 1$$

2. 21 бола биргаликда 200 дона ёнғоқ теришди. Булар орасида камида иккита бола бир хил сондаги ёнғоқ терганлигини исботланг.

3. Тенгламани ечинг:

$$x = 1 - 1990(1 - 1990x^2)^2$$

4. Циркуль ва линейка ёрдамида берилган 13 градусли бурчакни тенг 13 бўлакка бўлинг.

5. Асоси тўғри бурчакли учбурчак ва учидаги текис бурчаклари тўғри бўлган учбурчакли пирамида мавжудми?

Физика

IV тур жавоблари

(«Еш куч», 1990 йил, № 1)

1. Берилган: S; H; R; t.

Топиш керак: A — ?

Ечилиши: Қудуқдаги сувнинг оғирлик маркази ер сиртидан $\frac{3}{4}H$ масофада жойлашган. Шунинг учун сувни қудуқдан чиқаришда

$$A_1 = mg \frac{3}{4}H = \rho g \frac{H}{2} S \frac{3}{4} = \frac{3}{8} \rho g H^2$$

иш бажарилади, бунда ρ — сувнинг зичлиги. Ундан ташқари насос сувга бирор миқдор кинетик энергия беради, чунки сув трубадан маълум тезлик билан оқиб чиқади. Бу V тезликни $n/2 \cdot S = nR^2 vt$ муносабатдан топиш мумкин. Қўшимча иш $A_2 = \frac{1}{2}mv^2 =$

$$= \frac{\rho H^3 S^3}{16\pi^2 R^4 t^2} \quad \text{Тўла иш } A = A_1 + A_2 = \frac{3}{8} \rho g S H^2 + \frac{\rho H^3 S^3}{16\pi^2 R^4 t^2}$$

2. Берилган $v_0 = 400$ Гц; $v = 395$ Гц; $V = 340$ м/с

Топиш керак: u — ?

Ечилиши: Товуш частотаси манбанинг тезлигига боғлиқ. Манба қўзғалмас бўлганда (расм. қ. S нуқта) тебраниш даврига тенг вақтда тебраниш $\lambda_0 = vT$ тўлқин узунлигига тенг масофага тарқалади. Агар манба (расм. қ. S' нуқта) u тезлик билан ҳаракатланаётган бўлса, u T вақтда тўлқиннинг тарқалиш йўналишида uT йўлни ўтади ва бу вақт ичида тебранишлар $\lambda = \lambda_0 - uT = (v - u)T$ масофага тарқалади. Манба узоқлашаётган бўлса, $\lambda = (v + u)T$. Шундай қилиб, тинч турган одамнинг ҳаракатдаги товуш манбадан қабул қилаётган тебраниш частотаси

$$v = \frac{v}{\lambda} = \frac{vv_0}{v \mp u}$$

АНИҚ ФАНЛАР

Физика

Узунлиги $l_1 = 630$ м, тезлиги $V_1 = 13,5$ м/с бўлган юк поезде ва узунлиги $l_2 = 120$ м, тезлиги $V_2 = 28,5$ м/с бўлган электрпоезд икки параллел йўлдан бир йўналишда кетяпти. Электрпоезд юк поездини қанча вақтда қувиб ўтади?

2. Тош горизонтга нисбатан $X_0 = 30^\circ$ бурчак остида $V_0 = 10$ м/с тезлик билан отилди. Қанча вақтдан кейин тош $h = 1$ м баландликда бўлади?

3. Массаси m бўлган бурчакни унга боғланган арқондан тортиб горизонтга нисбатан α -бурчак остида қўйилган тахта бўйлаб h баландликка чиқарилмоқда. Арқон тахтага параллел турибди. Врусоннинг тахтага ишқаланиш коэффициентини μ га тенг. Тахта ва врусоннинг қизишига сарф бўладиган энергияни аниқланг?

4. $R = 2K$ Ом қаршилиқ кетма-кет уланган икки қисмдан ташкил топган. Биринчи қаршилиқнинг ҳарорат коэффициентини $\alpha_1 = -0,01$ K^{-1} , иккинчи қаршилиқнинг ҳарорат коэффициентини $\alpha_2 = 0,002$ K^{-1} га тенг. Занжирнинг R йиғинди қаршилиғи ҳароратга боғлиқ бўлмаслиги учун кўмир ва симли қаршилиқлар катталигини қандай танлаш керак?

5. Мактаб трансформаторининг темир ўзига 220 В ва 12 В ли ғалтак кийгизинг. Ғалтак устига ипга осилган алюминий диск осинг. 220 В ли ғалтакни ўзгарувчи ток

манбаига уланг. Агар иккинчи ғалтакнинг ўрамини қалитга қисқа мудатга уланса, унда диск тез айлана бошлайди. Ҳодисани тушунтиринг.

Кимё

1. Зичлиги 1,25 г/л бўлган газнинг 25 микдоридаги модданинг моль миқдорини ва молекулалар сонини ҳисобланг.

2. Суюлтирилган нитрат кислота водород сульфид билан реакцияга киришганда эркин олтингугурт ва сув ҳосил бўлади. Агар реакция учун $27^\circ C$ да ўлчанган водород сульфиддан 3,5 л олинган бўлса, реакция натижасида ҳосил бўлган олтингугурт массасини ва шу ҳароратда азот (II) оксид ҳажминини ҳисобланг.

3. Ҳажми 1 л бўлган калий хлорид эритмасига етарли миқдорда кумуш нитрат эритмаси қўшилганда ҳосил бўлган чўкма массаси 28,7 г бўлади. Бошланғич эритмадаги тузнинг масса улушини ҳисобланг.

4. Маълум бўлишича, ҳаво таркибида кислород ва азотнинг масса улушлари тегишли равишда 23,2 ва 75,5 фоизни ташкил этади. Агар 1 л ҳаво массаси 1,293 г бўлса, унинг таркибидаги кислород ва азотнинг молекуляр миқдорларини ҳисобланг.

5. Учта пробиркада глюкоза, мальтоза ва сахароза эритмалари берилган. Уларни қандай аниқлаш мумкин?

$u \ll v$ бўлганда бу ифодани соддалаштириш мумкин. Бунинг учун сурат ва маҳражни ($v \pm u$) га кўпайтирамиз ва u^2 ҳадни ҳисобга олмаймиз (v^2 ҳадга нисбатан кичик бўлгани учун). Унда

$$v = v_0(1 \pm \frac{u}{v_0})$$

Плюс ишора манбанинг яқинлашувига, минус ишора узоқлашувига мос келади. Масаланинг шартига кўра $v < v_0$ ва бинобарин, теплоход қирғоқдан узоқлашмоқда. Изланаётган тезлик

$$u = v(1 - \frac{v}{v_0}) = 4,25 \text{ м/с}$$

3. Берилган: $q = 10$ нКл; $\alpha = 45^\circ$; $m = 6$ г; $S = 0,1$ м²

Топиш керак: Q — ?

Ечилиши: Яеси конденсатор ичидаги электр майдон қучланганлиги унинг пластинкаларидаги Q заряд билан $E = Q/\epsilon_0 S$ муносабат орқали боғланган. Конденсатор ичидаги шарчага P оғирлик кучи, ипнинг T таранглик кучи ва электр майдоннинг $F = qE$ кучи таъсир қилади. Шарчанинг мувозанат шартидан (расм. қ.)

$$qE = ptg\alpha \text{ ёки } \frac{qQ}{\epsilon_0 S} = mgtg\alpha; \text{ бундан}$$

$$Q = \frac{\epsilon_0 S mg}{q} \cdot tg\alpha = 5,2 \text{ мк Кл.}$$

4. Берилган: $B = 100$ Тл; $l = 2$ см; $R = 1$ ом; $V = 1$ м/с

Топиш керак: J — ?

Ечилиши: Рамка магнит майдон бир жойда турганда рамка билан чегараланган сирт орқали ўтувчи магнит оқими у ҳаракатлан-

ЖАВОБЛАРИНГИЗНИ ТЕКШИРИНГ

ганда ўзгармайди. Шунинг учун рамкада индукция Э. Ю. К. ҳосил бўлмайди. Рамканинг томонларидан бири майдондан чиқиб бошлаганда (расм. қ.) бунда чизма текислигига перпендикуляр бўлган магнит майдон нуқталар билан белгиланган, рамка билан чегараланган сирт орқали ўтувчи магнит оқими ўзгара бошлайди. Рамка Δt вақт ичида $v \Delta t$ масофага силжийди ва унинг магнит майдон кесиб ўтаётган сирт юзига $\Delta S = lv \Delta t$ га камаяди. Шу вақт ичида магнит индукция оқими $\Delta \Phi = -B \Delta S = -B lv \Delta t$ катталikka ўзгаради. Рамкада $\mathcal{E} = -\Delta \Phi / \Delta t = -B lv$ индукция Э. Ю. К. ҳосил бўлади ва рамка орқали $J = \mathcal{E} / R = -B lv / R = 2$ мкА ток оқади.

Рамка магнит майдондан бутунлай чиқиб кетгандан сўнг индукция Э. Ю. К. яна нолга тенглашади.

5. Берилган: $C_1; C_2 = 9$ с; $\lambda_1 = 3$ м

Топиш керак: λ_2 — ?

Ечилиши: Диапазонни чегараловчи тўлқин узунликлари

$$\lambda_1 = cT_1 = 2\pi\sqrt{LC_1},$$

$$\lambda_2 = cT_2 = 2\pi\sqrt{LC_2} = 6\pi\sqrt{LC_1},$$

$C = 3 \cdot 10^8$ м/с электромагнит тўлқинларнинг тарқалиш тезлиги, T_1 ва T_2 — контурдаги тебранишларнинг энг кичик ва энг катта даврлари, L — контур ғалтагининг индуктивлиги. Бундан $\lambda_2 = 31 = 9$ м. Шундай қилиб, узунликлари диапазони $\gamma_1 = 3$ м дан $\gamma_2 = 9$ м гача.

М. ҚУРБОНОВ
М. ИСАМУҲАМЕДОВА

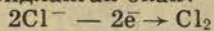
АКАДЕМИЯСИ

Кимё

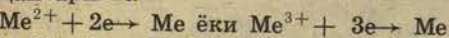
IV тур жавоблари

(«Еш куч» 1990 йил, № 1)

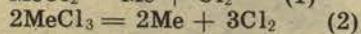
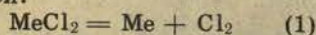
1. Электролиз жараёнида анодда анионлар ёки сув оксидланади. Газнинг молекуляр массаси $M_r = M(\text{He}) \cdot D = 4 \cdot 17,75 = 71$ бўлиб, у хлорга тўғри келади. Демак, эритмада MeCl_2 ёки MeCl_3 бўлиб, анодда хлор ионлари оксидланган экан:

Шу жараёнда катодда металл ионлари қайтарилган:

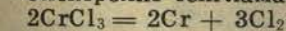
MeCl_2 ёки MeCl_3 тузлари билан содир бўлган кимёвий жараённинг умумий тенгламаси:

Электролиз натижасида ҳосил бўлган хлор миқдори $n_1 = 1,344/22,4 = 0,06$ (моль) бўлади. (1) тенгламага биноан ҳосил бўлган металл миқдори $n_2 = n_1 = 0,06$ моль бўлиб, унинг атом массаси $A_r = \frac{m}{n_2} = 2,08/0,06 = 34,7$ бўлиши керак, лекин бундай металл йўқ.

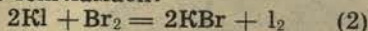
(2) тенглама бўйича металл миқдори $n_3 = 2/3 \cdot n_1 = 0,04$ моль бўлади, унда $A_r = 2,08/0,04 = 52$ бўлади, бу металл хромга тўғри келади. Чунки хром ўз бирикмаларида +2 ва +3 оксидланиш даражасига эга бўлиши мумкин.

Электролиз тенгламаси:

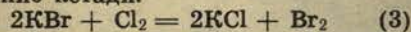
2. Аралашма таркиби X моль калий йодид ($M_r = 166$) ва Y моль калий бромид ($M_r = 119$) дан иборат бўлсин. Бошланғич аралашма массаси $m_1 = 166 \cdot X + 119 \cdot Y$ (1)

Бромли сув таъсирида содир бўладиган реакция тенгламаси:

Эритма буглатилганда ва қолдиқ қиздирилганда йод бугланади ва (2) тенгламага асосан $166 \cdot X$ г калий йодиддан $119 \cdot Y$ г калий бромид ҳосил бўлишини қайд қиламиз. Унда $m_2 = 119 \cdot X + 119 \cdot Y$ ва массалар фарқи $\Delta m = 166 \cdot X + 119 \cdot Y - 119 \cdot X - 119 \cdot Y = 47 \cdot X$ бўлади.

Хлор таъсирида бу жараёнда $119(X+Y)$ г калий бромид $74,5(X+Y)$ г калий хлоридга айланади, ажралиб чиққан бром ва сув бугланиб кетади.

Унда $\Delta m_3 = 119(X+Y) - 74,5(X+Y) = 44,5(X+Y)$ бўлади. Биринчи ва иккинчи таърибаларда масса ўзгариши бир хил бўлгани учун $\Delta m_2 = \Delta m_3$ бўлади, яъни $47 \cdot X = 44,5(X+Y)$ (4)

(1) ва (4) тенгликлардан $X = 17,8 \cdot Y$ ни топилади.

Бошланғич аралашмадаги тузларнинг масса улушлари:

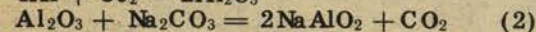
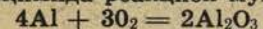
$$\frac{166 \cdot X}{166 \cdot X + 119 \cdot Y} = \frac{116 \cdot 17,8 Y}{116 \cdot 17,8 Y + 119 Y}$$

$$\frac{166 \cdot 17,8}{166 \cdot 17,8 + 119} = 0,9613$$

ёки 96,13% калий йодид ва

$$\frac{119 \cdot Y}{3073,8 Y} = 0,0387 \text{ ёки } 3,87\% \text{ калий бромид келиб чиқади.}$$

3. Кислород оқимида алюминий юқори температурада оксидланади ва шу шароитда сульфат кислота хоссабини намоён қилиб, кислота хоссага эга бўлган углерод (IV) оксидни сиқиб чиқаради, у эса кислород оқимида реакция муҳитдан чиқиб кетади:

Агар бошланғич аралашма X моль ва массаи $m_1 = 27X$ (г) алюминий тутган бўлса, унда миқдори Y моль ва массаи $m_2 = 106Y$

(г) бўлган натрий карбонат тутган аралашманинг умумий массаси $m_3 = m_1 + m_2 = 27X + 106Y = 34,7$ (г) (3) бўлади.

(1) тенглама бўйича X моль алюминий 0,5 X моль алюминий оксид ҳосил қилиб, унинг массаси $m_4 = 0,5 X \cdot 102 = 51 X$ г бўлади.

Аралашмада Al_2O_3 ёки Na_2CO_3 миқдори номаълум. Шунинг учун (2) тенглама бўйича ҳисоб ўтказишда икки ҳолни кўриб чиқиш зарурдир.

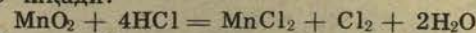
а) агар аралашмада натрий карбонат миқдори ортиқча бўлса, реакцияда 0,5 X моль алюминий оксиддан X моль натрий алюминат ҳосил бўлиб, унинг массаси $m_5 = 82 X$ (г) бўлади ва $(Y - 0,5 X)$ моль ёки массаси $m_6 = 106(Y - 0,5 X)$ г натрий карбонат ортиб қолади. Бу ҳолда аралашманинг умумий массаси $m_7 = m_5 + m_6 = 82 X + 106(Y - 0,5 X) = 29 X + 106 Y = 39,7$ (г) бўлади. (3) ва (4) тенгликлардан тузилган алгебраик тенгламалар системасини ечилса $X = 1,6$ ($m_1 = 43,2$ г) бўлади ва бу қиймат масала шартига зид ва $Y < 0$ бўлиши мумкин эмас;

б) агар аралашмада алюминий оксиди кўпроқ бўлса, (2) тенглама бўйича Y моль натрий карбонат Y моль алюминий оксид билан реакцияга киришиб $(0,5 X - Y)$ моль ёки массаси $m_8 = 102 \cdot (0,5 X - Y)$ г алюминий оксид ортиб қолади. Ҳосил бўлган натрий металюминат миқдори 2 Y моль ёки массаси $m_9 = 82 \cdot 2Y = 164 Y$ (г) бўлади. Қолдиқнинг умумий массаси $m_{10} = m_8 + m_9 = 102(0,5 X - Y) + 164 Y = 51 X + 62 Y = 37,9$ (г) (5) бўлади.

(3) ва (5) тенгламалар бирга ечилса $X = 0,5$ моль ва $Y = 0,2$ моль келиб чиқади. Бу қийматлардан фойдаланиб охириги аралашмадаги натрий металюминат миқдори $n_1 = 2Y = 2 \cdot 0,2 = 0,4$ моль ёки массаси $m_9 = 82 \cdot 0,4 = 32,8$ (г) ва унинг аралашмадаги масса улуши $\omega_1 = 32,8/37,9 = 0,865$ ёки 86,5% фойз натрий металюминат ҳосил бўлганлигини топамиз. Аралашмада яна $n_2 = (0,5 X - Y) = 0,5 \cdot 0,5 - 0,2 = 0,05$ моль, массаси $m_{10} = 102 \cdot 0,05 = 5,1$ г ва

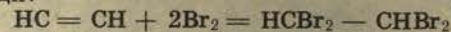
масса улуши $\omega_2 = 5,1/37,9 = 0,135$ ёки 13,5% фойз алюминий оксид ҳосил бўлганлигини аниқлаймиз.

4. Марганец (IV) оксид хлорид кислота билан реакцияга киришиб эркин хлор ажралиб чиқади:

Ҳосил бўлган хлор миқдори $n_1 = 1,344/22,4 = 0,06$ моль ёки бу жараёнда миқдори $n_2 = n_1 = 0,06$ моль, массаси $m_1 = 87 \cdot 0,06 = 5,22$ г марганец (IV) оксид қатнашган. Иккинчи оксид массаси $m_2 = m_0 - m_1 = 8,24 - 5,22 = 3,02$ (г) бўлади, унинг миқдори масала шартига кўра $n_3 = 1/3 \cdot n_2 = 0,06/3 = 0,02$ (моль) бўлса, ЭО нинг моляр массаси $M = A + 32 = 3,02/0,02 = 151$ (г) (атом) ва унинг атом массаси $A = 151 - 32 = 119$ г/моль бўлади. Бу металл қалай (Sn) га тўғри келади. Демак, аралашмада масса улуши $\omega = 3,02/8,24 = 0,367$ ёки 36,7% фойз қалай (IV) оксид бўлган.

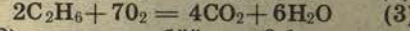
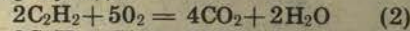
5. Этан бромли сув билан реакцияга киришмайди, ацетилен эса қуйидаги реакция тенгламаси бўйича реакцияда қатнашади:

Реакцияга киришган ацетилен массаси 2,6 г ёки миқдори

$$n_1 = 2,6/26 = 0,1 \text{ моль бўлади.}$$

Аралашма ёнганда қуйидаги реакция содир бўлади:

(2) тенглама бўйича 0,1 моль ацетилен ёнганда $n_2 = 2 \cdot n_1 = 2 \cdot 0,1 = 0,2$ моль углерод (IV) оксид ҳосил бўлади.

Агар ҳаммаси бўлиб $n_3 = 28/22,4 = 1,25$ моль углерод (IV) оксид ҳосил бўлса, (3) тенглама бўйича ҳосил бўлган углерод (IV) оксид улуши $n_4 = n_3 - n_2 = 1,25 - 0,2 = 1,05$ моль бўлиб, бу миқдордаги углерод (IV) оксид $n_5 = n_4/2 = 1,05/2 = 0,525$ моль этандан ҳосил бўлади.

Газ моддалар учун қуйидаги нисбат $n_a : n_b = v_a : v_b$ тўғри бўлади, унда газлар аралашмасидаги ҳар бир компонентнинг ҳажмий улушлари:

$$Y_1 = n_1 / (n_1 + n_5) = 0,1 / (0,1 + 0,525) = 0,16 \text{ ёки } 16\% \text{ фойз ацетилен ва}$$

$$Y_2 = n_5 / (n_1 + n_5) = 0,525 / 0,625 = 0,84 \text{ ёки } 84\% \text{ фойз этан бўлади.}$$

А. МУФТАХОВ тайёрлаган.

Ф.СП-1

Министерство связи СССР «Союзпечать»

АБОНЕМЕНТ на газету 75243 журнал (индекс издания)

«Еш куч» (наименование издания) Количество комплектов:

на 1991 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда | | | | | | | | | | | |

(почтовый индекс) (адрес)

Кому | | | | | | | | | | | |

(фамилия инициалы)

ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА

п. в. место ли-тер на газету журнал 75243 (индекс издания)

«Еш куч» (наименование издания)

Стоимость подписки 6 руб. 60 коп. Количество комплектов

пере-адресовки — руб. коп.

на 1991 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда | | | | | | | | | | | |

(почтовый индекс) (адрес)

Кому | | | | | | | | | | | |

(фамилия инициалы)

Иўлчи минан Гулбахорди тўйи ҳам дабдабали, жуда зўр ўтади. Магнитофон Солиҳ бойларди уйда кечаю-кундуз тинмайди, бақиради, хониш қилади. Уни далада ишлаётган колхозчилар ҳам маза қилиб эшитади. Келинкуёв фарзанд кўришади. Уғилмиди, қизмиди? Ҳа, «боласи дейман-қўяман», Хонзода деган баттол хотин уларди боласини қозонда қайнаб турган сувга ташлаб ўлдиради. Кўтарилари жанжал. Бу ёғи мелиса, прокурор, бу ёғи суд. Иўлчи Хонзодага захар ичиради. Иўлчинини қамашади. Иўлчи қамокда Петров, Қоратой, Шокир ота. Иў-ге, улар Сибирда-ку. Умуман, революционерлар минан танишади... Ҳаммасини биламан. (Толибжон ўйи шу ерга келганда ўз бошига шاپатилаб кўйди). Бу каллада билим кўп, билим. Мактабда адабиёт ўқитувчимиз мени «пропи-сорсиз» деган. Иншомни мақтаган. «Илмий иш қилиб юборибсиз, юқоридагилар ўқишса ишонимайди», деган. Кейин қизил шарковой минан қизиб, бузиб берган. Қайта кўчирганман. Тагин мақтаган. Лекин «3» қўйган қуримсоқ.

Вой, мен қаёққа ўтлаб кетдим. Нимани ўйлаётган эдим? Ҳа, Иўлчиларди. Улар қамокдан чиқиб кўзголон кўтаришади. Маткаримбойлар устидан галаба қозонишади.

Ана, «Бой ила хизматчи» ҳам пишди. Энди иккаласини таққослаш қолди. Бу ёғини ёзиб олайин, таққослашни бир зумда «дўндириб» ташлайман.

Толибжон айтганини қилди. Барчасини «дўндириб» ташлади. Толибжон индинига институтга бораман, деди, борди. Оёқ учиди юриб ҳовлига кирди. Иш қилиб «5» ёки «4» бўлсин-да. «2» ёки «1» дан худо сақласин. Девордаги «Баҳолар ойнаси»ни одамлар ўраб олишибди. Баҳолар чиқибди чоғи. Толибжон бўйинини чўзиб фамилиясини топди. Э, вох! Толибжонов Толибжон: «2»! Ана холос, ноҳақлик!

Толибжон қабул комиссиясига ўша тобининг ўзидаёқ «кираман», деди, айтилган гап — отилган ўқ, кирди. «Иншомни кўраман», деди. Кўрди: чўгдек «лолазор». Қизил қаламдан «калтак емаган» сўз қолмапти. Бир-икки сеанслик «ади-бади»дан сўнг Толибжон «лолазор»дан кескин юз ўгирди. Шахсий деломни ҳозироқ оламан, деди, олди. Бу ерга адолат йўқ экан, кечки факультетга кираман, сўзсиз кираман, деди қатъий.

Кечки факультетнинг тарозитоши сиртқиникидан енгил бўлмасов,— дея лўқма ташлади кимдир.

Толибжон аҳди метин йигит эмасми, чўрт кесди.

— Кираман, дедимми, кираман кечкига,— деди муштумини қисиб.

— Бошқа гапга ўрин йўқ. Толибжон айтганини қилди, кирди кечкига. Кирганда ҳам кечки бўлим биносининг нақд ўзига кирди. Бироқ (аслида) ўқишга эмас, шахсий делосини шу жойда тўрт-беш кун шамоллатиб олиш учун кирди.

Азиз муштарийлар! Шу йил 1 сентябрдан бошлаб-севимли журналнингиз — «Еш куч»га 1991 йил учун обуна бошланди. Афсуски 1991 йилдан қозғоз, босмахона ва алоқа хизмати нархи ошганлиги туфайли журналнингиз нархи ҳам биров кўтарилди. Натияжада йиллик обуна нархи 6 сўм 60 тийин, ярим йилга 3 сўм 30 тийин бўлди.

Муштарийларимиз бизни тўғри тушунадилар ва 1991 йил учун ҳам ўз севган нашрларига обуна бўладилар, деб умид қиламиз.

ПРОВЕРЬТЕ ПРАВИЛЬНОСТЬ ОФОРМЛЕНИЯ АБОНЕМЕНТА

На абонементе должен быть проставлен оттиск кассовой машины. При оформлении подписки (переадресовки) без кассовой машины на абонементе проставляется оттиск календарного штемпеля отделения связи. В этом случае абонемент выдается подписчику с квитанцией об уплате стоимости подписки (переадресовки).

Для оформления подписки на газету или журнал, а также для переадресовки издания бланк абонемента с доставочной карточкой заполняется подписчиком чернилами, разборчиво, без сокращений, в соответствии с условиями, изложенными в каталогах Союзпечати.

Заполнение месячных клеток при переадресовании издания, а также клетки «ПВ-МЕСТО» производится работниками предприятий связи и Союзпечати.

Ижтимоий-сиёсий, адабий-бадний, безакли журнал

УЗБЕКИСТОН ЛКСМ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ ОРГАНИ
1986 йил июль ойидан чиқа бошлади

№9 (51) сентябрь, 1990.

Узбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Еш гвардия» нашриёти.

Бош муҳаррир:
Худойберди ТҲХТАБОВ

Таҳрир ҳайъати:
Шоҳруҳ АКБАРОВ
(масъул котиб)
Сергей БРИНСКИХ
Владимир ВОЛОТКО
(бош муҳаррир ўринбосари)
Хуршид ДҲСТМУҲАММАД
Бахтиёр КАРИМОВ
Эркин МАЛИКОВ
Тоҳир МАЛИК
Латиф МАҲМУДОВ
Алишер МИРЗАЕВ
Вадим НОВОПРУДСКИЙ
Абдуғафур РАСУЛОВ
Акмал САИДОВ
Исроил ТҲХТАЕВ
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ
Файзулла ҚИЛИЧЕВ
Музроб ҚУРБОНОВ
Садриддин ҒУЛОМИДДИНОВ

Бадний муҳаррир:
Султон СУЛАЙМОНОВ
Тех муҳаррир:
Улўғбек ЯКВАЛХҲЖАЕВ
Мусаҳҳих:
Мақсуда ҲАКИМОВА

«Еш куч» — «Молодая смена» ежемесячный, общественно-политический и литературно-художественный иллюстрированный журнал

На узбекском языке
Орган ЦК ЛКСМ Узбекистана

Адресимиз: 700113, Тошкент—ЧГСП,
Қатортол кўчаси, 60.

Телефонлар:
Бош муҳаррир ўринбосари — 78-94-67.
Масъул котиб — 78-75-94.
Масъул котиб ўринбосари, рассом — 78-94-73.

Бўлимлар:
мактаб, фан-техника ва спорт — 78-57-84.
Ижтимоий-сиёсий, адабиёт ва санъат — 78-48-85.
Хатлар — 78-85-64.

Редакция ҳажми 2 босма тобоқдан зиёд асарлар қўлёзмасини қабул қилмайди. Бир босма тобоқ ҳажмидаги асарлар авторларига қайтарибмайди.

Журналдан кўчириб босилганда «Еш куч» — «Молодая смена»дан олинди деб изоҳланиши шарт.

«Еш куч» — «Молодая смена» сентябрь, 1990.

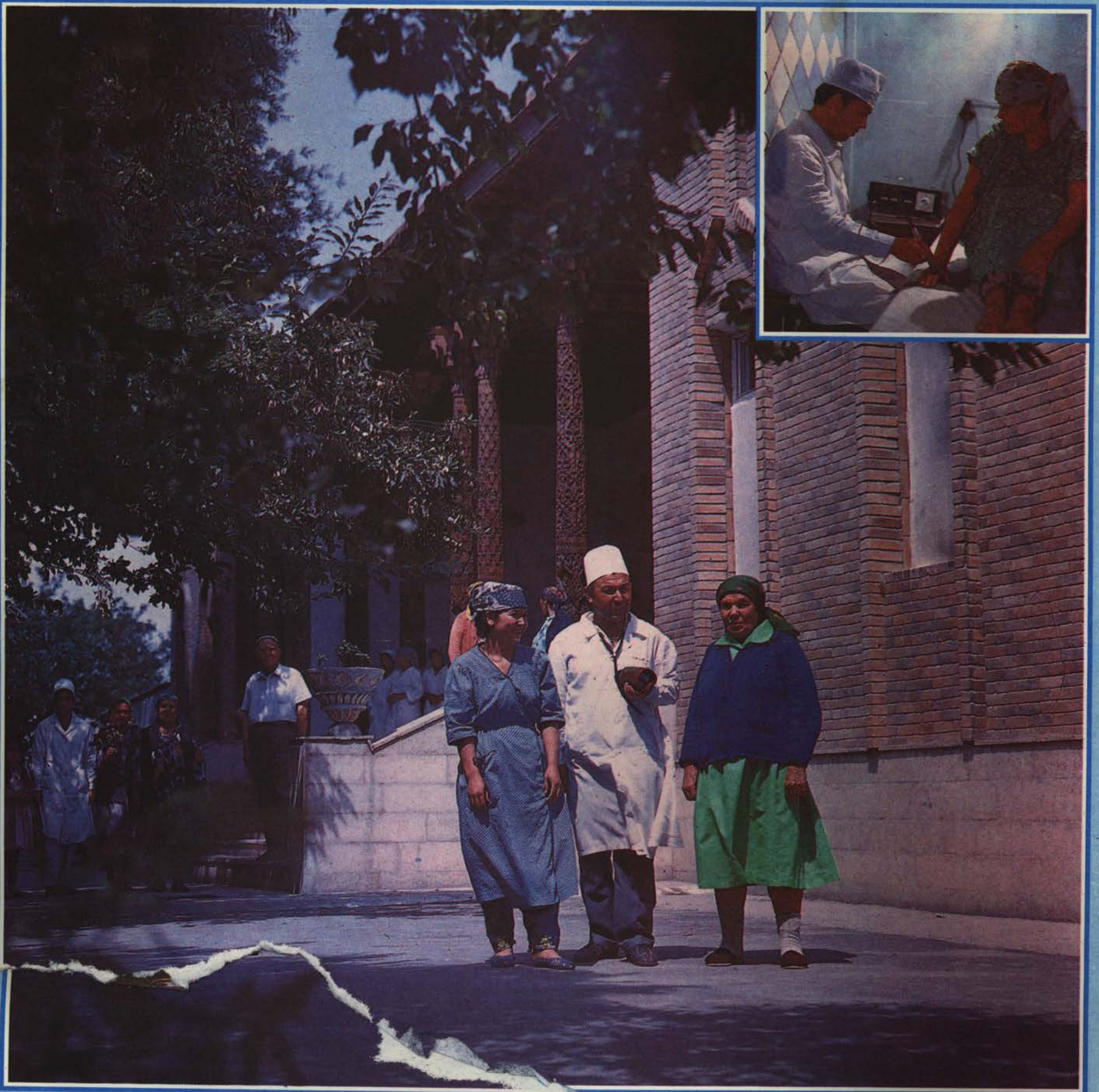
© «Еш гвардия» нашриёти.

Босмахонага туширилди 13.07.90 й. Босишга рухсат этилди 14.08.90 й. Офсет усулида чоп этилди. Китоб-журнал учун офсет қоғози. Формати 70×108¹/₈. Шартли босма листи 5,6. Шартли бўёқ нусхаси 16,8. Нашриёт босма листи 11,4. Тиражи 524732 нусха. Буюртма 3759. Баҳоси 35 тийин.

Узбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётнинг Меҳнат Қизил Байроқ орданли босмахонаси.

Тошкент 700000, «Правда» газетаси кўчаси, 41.

«ОРОМ»га келинг, шифо топасиз

...Найзага келган кۈеш аямай олов пуркайдн. Тердан кўйлак жиққа ҳўл. Нафас олиш қийин.

Биз катта кўчага туташиб кетган тасмадек йўлга бурилдик. Йўл катта боғ ичига кириб борган. Ана, ниҳоят боғга қадам босдик. Босдигу юзимизга оромбахш салқин урилди. Чарчоқни унутдик. Дарвоқе, бу ернинг номи ҳам ўзига яраша — «Ором». Янаям аниқроғи Жумҳурият дон маҳсулотлари вазирлиги, Фарғона нон маҳсулотлари ишлаб чиқариш бирлашмасининг «Ором» санаторий-профилакторийси худди шу боғда жойлашган.

Бундай пайтда, табиийки, санаторий қачон қурилган, қандай беморлар дардларига даво топиш мумкин, деган саволлар ўз-ўзидан тўғилади.

Сухбатдошимиз — Боғдод ноҳияси дон маҳсулотлари комбинатининг директори — Ҳошимжон Муллаев.

— Санаторий 1989 йил иш бошлаган. Ҳозир у 30 ўринга эга. Яна 100 ўринли бино қурмоқчимиз — деди Ҳошимжон ака, — санаторийнинг шифобахш минерал суви бор, Тошкентдан мутахассислар келиб, сувга юқори баҳо бериб кетишди. Исфарадан балчиқ келтиряпмиз, яна парафин бор. Буларнинг ҳаммаси дам олувчилар ва даволанувчиларга жуда манзур бўлмоқда. Утган йили бизда 200 дан зиёд бемор даволанди.

— «Ором»да фақат дон маҳсулотлари ишлаб чиқариш бирлашмасида ишлайдиганлар дам оладими!

— Ҳа. Лекин бошқа соҳа вакиллари ҳам бемалол келаверишлари мумкин. Қабул қилаверамиз.

— Бошқа вилоятлардан келадиганлар чиқиб қолса-чи!

— Бош устига.

— Бу ерга келганлар йўлланма сотиб олишади.

Шунинг учун улар хизмат кўрсатиш даражаси юқори бўлишини талаб қилишга ҳақли.

— Турган гап. Биз бунга тайёрмиз.

Биз санаторийнинг саришта ётоқхоналари-ю, даволаниш хоналарини кўздан кечирар эканмиз, хаёлимизда «шифо топмоқчи бўлсангиз, «Ором»га келинг, «Ором»га деган фикр ўтди.

Санаторийнинг маконини яна бир эслаб олинг: у Фарғона вилояти — Боғдод ноҳиясида.

Ш. ТУРАБОВ.

Суратларда: «Ором» санаторий-профилакторийсидан лавҳалар

Анатолий ШОВ суратлари.

Биз сеvimли журналимиз «Еш куч» га обуна бўлдик, сиз-чи!

Келгуси йили «Еш куч» журнаlines мунтазам ўқиб бораман, десангиз, алоқа бўлимига шошилинг.